

TARTALOM

A vegyes migráció és az UNHCR 10 pontos cselekvési tervének alkalmazhatósága a líbiai menekültek esetében

A regisztrálták jelenségének vizsgálata a visszaeső bűnözők nyelvhasználatában

Felhő alapú új pénzügyi tranzakciós lehetőségek és azok veszélyei

A metakeresés egy alkalmazása a bűnüldözés és felderítés világában

A magyar nemzetbiztonsági szféra és a nyilvánosság

Beszélőazonosítás, hangbiometria rendvédelmi alkalmazása

Az állambiztonság és a külpolitika kapcsolata Magyarországon 1945-1990 között

Humán faktor (Az emberi tényező szerepe az extrémizmus-elhárítás kérdéskörében)

NEMZETBIZTONSÁGI SZEMLE

A Nemzeti Közsolgálati Egyetem
Nemzetbiztonsági Intézetének
elektronikus (online) megjelenésű tudományos folyóirata

HU ISSN 2064-3756

II. évfolyam, 2. szám, 2014.

A szerkesztőbizottság elnöke: Dr. Boda József, Nemzeti Közsolgálati Egyetem

Főszerkesztő: Dr. Dobák Imre, Nemzeti Közsolgálati Egyetem

Internetes megjelenés: Dr. Pétery Kristóf, Nemzeti Közsolgálati Egyetem

Internetes elérhetőség: <http://nbszemle.uni-nke.hu>

Szerkesztőség: Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet
1101 Budapest, Hungária krt. 9-11.

Levelezési cím: Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet
1581 Budapest, Pf.: 15.

E-mail: nbszemle@uni-nke.hu

Szerkesztőbizottság

Elnöke: Dr. Boda József
Tagok: Dr. Béres János
Dr. Botz László
Dr. Dobák Imre
Hazai Lászlóné dr.
Dr. Kobilka István
Dr. Kovács Zoltán András
Prof. Dr. Padányi József
Dr. Regényi Kund Miklós
Dr. Resperger István
Prof. Dr. Szakály Sándor
Dr. Takács Tibor
Dr. Vida Csaba

Kiadó:

Nemzeti Közsolgálati Egyetem
1101 Budapest, Hungária krt. 9-11.

E számunk szerzői:

Csatlós Fruzsina
Uricska Erna
Gazdag Tibor
Kovács Zoltán
Vadász Pál
Szűcs Péter
Dr. Solti István
Fejes Attila
Benedek Márta
Boross Zsigmond Attila

A számban megjelent írásokat lektorálták:

Görbe Attiláné Dr. Zán Krisztina
Hazai Lászlóné dr.
Dr. Boda József
Dr. Dobák Imre
Prof. Dr. Kovács László
Dr. Molnár Katalin
Prof. Dr. Rajnai Zoltán
Dr. Regényi Kund Miklós
Dr. Vida Csaba
Dr. Zalai Noémi

Tartalomjegyzék

A vegyes migráció és az UNHCR 10 pontos cselekvési tervének alkalmazhatósága a líbiai menekültek esetében	5
A regiszterváltás jelenségének vizsgálata a visszaeső bűnözők nyelvhasználatában	28
Felhő alapú új pénzügyi tranzakciós lehetőségek és azok veszélyei	36
A metakeresés egy alkalmazása a bűnüldözés és felderítés világában	58
A magyar nemzetbiztonsági szféra és a nyilvánosság	72
Beszélőazonosítás, hangbiometria rendvédelmi alkalmazása	93
Az állambiztonság és a külpolitika kapcsolata Magyarországon 1945-1990 között	111
Humán faktor (Az emberi tényező szerepe az extrémizmus-elhárítás kérdéskörében) ..	139

A vegyes migráció és az UNHCR¹ 10 pontos cselekvési tervének alkalmazhatósága a líbiai menekültek esetében

Csatlós Fruzsina

Absztrakt

A globalizáció hatásainak következményeként ma már nincs a világnak olyan része, amelyet ne érintene a tömeges migráció problémája. Az egyre sűrűsödő helyi háborúk, konfliktusok, természeti katasztrófák következtében milliók kényszerülnek otthonaik, hazájuk elhagyására. Ilyen formán a válságok kezelése a közvetlenül nem érintett államok problémájává is válik, hiszen a menekültek áramlása felboríthatja az egyes közösségek közti egyensúlyt, illetve kezelhetetlen gazdasági vagy biztonsági terhet jelenthet befogadó országok gazdasága, kormányai számára. A szerző jelen tanulmányban Líbia példáján keresztül vizsgálja a vegyes migráció problémakörét, valamint az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának ennek kezelését célzó 10 pontos cselekvési tervét. Teszi ezt a témában rendelkezésre álló statisztikák és a nemzetközi szervezetek jelentéseinek feldolgozásával, valamint a kisszámú irodalom értékelő elemzésével.

Kulcsszavak: vegyes migráció, menekültek, belső menekültek, UNHCR

Abstract

As a result of globalization there are not any places in our world which is not affected by the mass migration problem. Because of the increasing number of wars, conflicts and natural disasters millions of people are forced to leave their homes and homelands. Therefore the crisis management becomes also a problem of states which are not directly effected. Because the flow of refugees could upset the balance between the communities and it causes intractable economic and security burdens for governments. The author examines, through the example of Libya, the challenges of mixed migration and the 10 point plan of action of United Nations High Commissioner for Refugees which was created to handle these problems. She processes the statistics and reports of the international organizations which are available on the subject.

Keywords: mixed migration, refugees, IDPs, UNHCR

¹ United Nations High Commissioner for Refugees – ENSZ Menekültügyi Főbiztossága, a továbbiakban Főbiztosság vagy Hivatal.

Bevezetés

A cím elolvasásakor felmerülhet a kérdés, hogy érdemes-e a migráción belül elkülöníteni a vegyes migráció fogalmkörét. Tanulmányomban Líbia vegyes migrációs folyamatainak jellemzőin keresztül igyekszem igazolni a kategória létjogosultságát, kiemelten figyelembe véve a fogalom kialakulását. A téma aktualitását mi sem mutatja jobban, mint az a tény, hogy a globalizáció hatásainak következményeként ma már nincs a világnak olyan része, amelyet ne érintene a tömeges migráció problémája. Az egyre sűrűsödő helyi háborúk, konfliktusok, az éhínség, az élettér csökkenése, a politikai és fegyveres erőszak, az egyre gyakoribb természeti katasztrófák, valamint, a vallási, etnikai, politikai üldöztetés következtében vagy csupán a jobb élet reményében milliók kényszerülnek otthonaik, hazájuk elhagyására. Napjainkban egyre szélesebb körű nemzetközi együttműködés bontakozik ki annak érdekében, hogy a nemzetközi védelemre szoruló menekültek és menedékkérők valóban hozzájuthassanak az őket megillető védelemhez. Ezen folyamatok jobb megértése érdekében a közlemény bemutatja az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának (továbbiakban UNHCR) 10 pontos cselekvési tervét, illetve annak gyakorlati alkalmazhatóságát is.

1. A migráció fogalma, nemzetközi migráció jellemzői

1.1. A migráció fogalma

Maga a szó népeségmozgást, népeségvándorlást jelent, mely Huntington szerint maga a történelem motorja.² Everett S. Lee már árnyaltabban fogalmaz. Szerinte a migráció a lakóhely ideiglenes vagy végleges megváltoztatása, mely mindegy, hogy országon belül vagy kívül, önkéntesen vagy kényszerből történik.³ Georg Ravenstein a modern kori migráció első elméletének megfogalmazásakor azt is felismerte, hogy a népeségmozgás kiváltásában különböző taszító erők és vonzó tényezők, ún. „push and pull” tényezők játszanak alapvető szerepet. Megkerülhetetlen, az emberiség történetével szorosan összefüggő kérdés, hol béké-

² Ld. bővebben: Samuel P. HUNTINGTON: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*, pp. 327.

³ Ld. bővebben: Görbe Attiláné ZÁN Krisztina: *A magyarországi migráció helyzete, kezelésének feltételei és lehetőségei*, pp. 10-16.

sen, hol agresszíven zajlott és zajlik napjainkban is, kezelése pedig valamennyi állam számára kiemelkedő fontosságú.⁴

1.2. A migráció jellemzői napjainkban

A migráció problematikája nem tartozik az új típusú biztonsági kihívások közé, már a civilizációk kialakulásától kezdve jelen van. Az elmúlt évtizedek során naponta átlagosan több mint 200 ember kényszerült hazája elhagyására. A jelenlegi világméretű migráció rendkívül bonyolult, és nemcsak a menekülteket érinti, hanem olyan milliókat is, akik gazdasági okokból, a jobb élet reményében hagyják el eredeti lakóhelyüket. A statisztikák arra engednek következtetni, hogy ez a folyamat tartósan hatással lesz a világ, különösen a fejlett országok biztonságára, hiszen a harmadik világ országaiban a népesség gyors növekedésének, a gazdaság stagnálásának, valamint a környezet károsodásának összekapcsolódása növekvő szegénységhez és fokozódó társadalmi feszültségekhez vezet. Mindezt tovább súlyosbítják a bipoláris világrend megszűnése óta egyre sűrűsödő helyi háborúk, konfliktusok. Napjainkban ez a jelenség mind volumenében, mind ütemében egyre gyorsabban növekszik, megjelenési módjai és formái pedig fokozatosan átalakulnak. Ennek köszönhetően a migráció kérdésköre, napjaink egyik legaktuálisabb kihívásává vált. Rendkívül szerteágazó, egyszerre gazdasági-szociális-etnikai-vallási problémákat kiváltó összetett jelenség, melyet mind állami, mind nemzetközi szinten kezelni kell.⁵

2. A vegyes migráció problematikája és az UNHCR 10 pontos akcióterve

A migráció komplexitásának érzékeltetése, valamint a felmerülő problémák kezelésének megkönnyítése érdekében jelent meg az 1990-es években a vegyes migráció⁶ koncepciója. Megalkotásának elsődleges célja az volt, hogy világosabb

⁴ Ld. bővebben: Görbe Attiláné ZÁN Krisztina: *A magyarországi migráció helyzete, kezelésének feltételei és lehetőségei*, pp. 10-16.

MELEGH Attila: *Globalizáció és migráció*,

www.hier.iif.hu/hu/letoltes.php?fid=tartalom/sor/2061

UNHCR: *Menedék és migráció – egy csónakban*, http://www.unhcr-centraleurope.org/hu/mivel-foglalkozunk/hatarok-megfigyelese/menedek-es-migracio.html?searched=cselekv%C3%A9si+terv&advsearch=allwords&highlight=ajaxSearch_highlight+ajaxSearch_highlight1+ajaxSearch_highlight2 (Letöltve: 2013.12.02.)

⁵ Ld. bővebben *uo.*

⁶ *Mixed migration*

határvonalat hozzanak létre a nemzetközi menekültjog védelme alatt álló menekültek és menedékkérők, valamint az azt nem élvező migránsok között. A menekültek és a migránsok két, jól elkülöníthető csoportot alkotnak, ám gyakran használják ugyanazokat az útvonalakat és közlekedési módokat, lényeges különbség azonban a két csoport között, hogy a migránsok önként hagyták el származási országukat, mert jobb gazdasági körülményekre vágnak, a menekültek azonban azért kénytelenek elhagyni otthonukat, mert szabadságukat vagy életüket veszély fenyegeti.

A fogalom életre hívásának szükségessége is jól tükrözi azt a tendenciát, hogy a globalizáció következményeként egyre több ember indul útnak a jobb élet reményében a fejlettebb országok irányába. Ennek következtében a migrációs mozgások rendkívül összetetté válnak, a bevándorlóknak csak egy része menekül életét és szabadságát veszélyeztető körülmények miatt. Ez azonban azt is jelenti, hogy ezek az emberek útközben számos okból kifolyólag fizikai és gazdasági védelemre szorulnak. Bár a koncepció jelenleg is formálódik, politikai aktualitásának köszönhetően egyre növekvő jelentőségre tesz szert nemzeti, regionális és globális szinten egyaránt. A vegyes migráció egyik értelmezésben magában foglalja a komplex lakossági mozgásokat, beleértve a menekülteket, menedékkérőket, a gazdasági és más bevándorlókat, míg egy másik megközelítés úgy definiálja azt, mint irreguláris módon utazó személyek csoportját, akik hasonló útvonalakon, hasonló utazási módokat igénybe véve, de különböző okokból vándorolnak el.⁷

Ahogy az a fentiekből is kiderült, a vegyes migrációs folyamatokban résztvevő személyek különböző indíttatásból indulnak útnak. Martin Wagner, a Nemzetközi Migrációs Politikát Fejlesztő Központ (ICMPD)⁸ projekt munkatársa 2013 májusában Budapesten tartott előadásában a motiváció alapján a következő vegyes migrációs kategóriákat határozta meg:

- gazdasági migránsok,

⁷ *Ld. bővebben: Thomas LINDE: Mixed Migration – A Humanitarian Counterpoint, Oxford Journals, Refugee Survey Quarterly, Volume 30, Issue 1, pp. 89-99.*

<http://rsq.oxfordjournals.org/content/30/1/89.abstract>

<http://www.regionalmms.org/index.php?id=53>

UNHCR: *Refugee Protection and Mixed Migration,*

<http://www.unhcr.org/pages/4a16aac66.html>

UNHCR: *Határok megfigyelése – Vegyes migráció,* <http://www.unhcr-centraleurope.org/hu/mivel-foglalkozunk/hatarok-megfigyelese.html...> (Letöltve:

2013.12.02.)

⁸ *International Centre for Migration Policy Development*

- családi okok miatt elvándorlók,
- másodlagos migráció résztvevői,
- környezeti migránsok,
- megfeneklett migránsok,
- védelmet/menedéket keresők,
- egyéb.

Ezen kategóriák természetesen egymással szorosan összefügghetnek, illetve keveredhetnek egymással. Azonban nem csupán motivációjuk, hanem a rendkívül vegyes összetételnek köszönhetően ezen személyek sebezhetősége is rendkívül sokféle lehet. A legfontosabb csoportok ebből a szempontból:

- a kisebbségek,
- az idősek,
- a betegek/betegségek,
- az emberkereskedelem áldozatai,
- a nők,
- a menekültek,
- egyéb.

Összefoglalva elmondható, hogy a vegyes migráció legfőbb jellemzői az úti célok, útvonalak és utazási stratégiák növekvő száma, az elvándorlási motiváció sokfélesége, illetve egynél több motivációs tényező megléte és/vagy a motiváció megváltozása az út során, a különböző csoportok sebezhetőségének, szükségleteinek sokfélesége, illetve a különböző nemzetiség, etnikai hovatartozás és szociális háttér. Mindez kihívást jelent a vegyes migrációs folyamatok negatív hatásai ellen fellépni kívánó államok és szervezetek számára. Rövid távon a határon alkalmazott ellenőrzési lehetőségek, a feldolgozó és adminisztrációs rendszerek, az infrastruktúra, valamint az ország befogadó képesség korlátozottsága, hosszú távon a bevándorlók kilátástalansága, a másodlagos migráció, illetve a helyi lakosság elfogadási hajlandósága jelenthet problémát.⁹

Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága az érintett kormányok együttműködésével igyekszik biztosítani, hogy a vegyes migrációs folyamattal érkező menekülteket sikeresen kiszűrjék a migránsok közül. Bár minden országnak joga van ahhoz,

⁹ Ld. bővebben: Martin WAGNER: *Mixed Migration Flows in the last decade*; ICMPD, Budapest, 28/29.05.2013, http://www.euromed-migration.eu/uploads/tx_euromedhelper/Budapest_P2P_Options_for_Future.pdf. (Letöltve: 2013.12.02.)

hogy védje határait és megakadályozza az illegális migrációt, nagyon fontos, hogy a menedékkérők még a legszigorúbb határellenőrzés esetén is bebocsátást nyerjenek az országba. Hiszen a nemzetközi törvények értelmében az államok kötelesek védelmet nyújtani a bajba jutottaknak, és senkit nem küldhetnek vissza származási országába, ha ott életét vagy szabadságát veszély fenyegeti. Ez a „non-refoulement” elve, a menekültvédelem egyik alappillére.¹⁰

2006 júniusában az UNHCR megalkotott egy a menekültek védelmével és a vegyes migráció kezelésével kapcsolatos, tíz pontból álló cselekvési tervet, melynek végleges változatát 2007 januárjában adták ki.¹¹ A terv egy olyan, „védelemközpontú” keretrendszert kínál az országok számára a vegyes migráció kezelésére, amely biztosítja azon menekültek és menedékkérők azonosítását és megfelelő nemzetközi védelmét, akik migránsokkal együtt utaznak. A tíz pontból álló terv átfogó, a származási, a tranzit- és célországot is felölelő megközelítéssel határozza meg azokat a kulcsfontosságú területeket, ahol szükség van a védelemmel kapcsolatos beavatkozásra megfelelő válaszlépések meghozatalára.¹²

Ezek a következők:

1. együttműködés a legfontosabb partnerek között;
2. adatgyűjtés és adatelemzés;
3. védelem- érzékeny belépési rendszerek;
4. fogadási rendszerek;
5. azonosítási és továbbküldési mechanizmusok;
6. differenciált folyamatok és eljárások;
7. megoldások a menekültek számára;
8. a másodlagos migráció problémája;
9. hazatérési megoldások és alternatív migrációs lehetőségek menekültstátusszal nem rendelkező személyek számára;
10. információs stratégiák a származási, a tranzit és a befogadó országban.

¹⁰ Ld. bővebben: UNHCR: *Refugee Protection and Mixed Migration*, <http://www.unhcr.org/pages/4a16aac66.html> (Letöltve: 2013.12.15.)

UNHCR: *Refugee Protection and Mixed Migration: A 10-Point Plan of Action*, <http://www.unhcr.org/4742a30b4.html> (Letöltve: 2013.12.02.)

¹¹ A menekültek védelme és a vegyes migráció – 10 pontos cselekvési terv

¹² Ld. bővebben: <http://www.unhcr-centraleurope.org/hu/mivel-foglalkozunk/hatarok-megfigyelese/menedek-es-migracio.html...> (Letöltve: 2013.12.02.)

A terv a módszereket a vegyes migráció kontextusában alkalmazza, és egy széleskörű együttműködésre épít. Átfogó megközelítést javasol a vegyes migráció vonatkozásában, mivel nyilvánvalóvá vált, hogy a védelmi célkitűzések csak egy minden szempontot figyelembe vevő migrációs stratégia keretein belül valósíthatók meg. Hangsúlyozza, hogy az együttműködésnek a menekültügy kulcsszeplői (hatóságok, nemzetközi és helyi hivatalos szervek és civil szervezetek, a civil társadalom stb.) közötti partneri kapcsolatokon kell alapulnia az erők és kapacitások maximalizálása és a felelősség megfelelő megosztása érdekében. A terv ezenkívül regionális megközelítést tesz szükségessé, és a tranzit országok, a célországok és a származási országok összefogását igényli, hiszen a migráció országhatárokon átívelő jelenség, amit egyetlen ország sem tud a többiektől függetlenül kezelni.¹³

3. A menekültek védelme

3.1. Miért fontos a menekültek védelme?

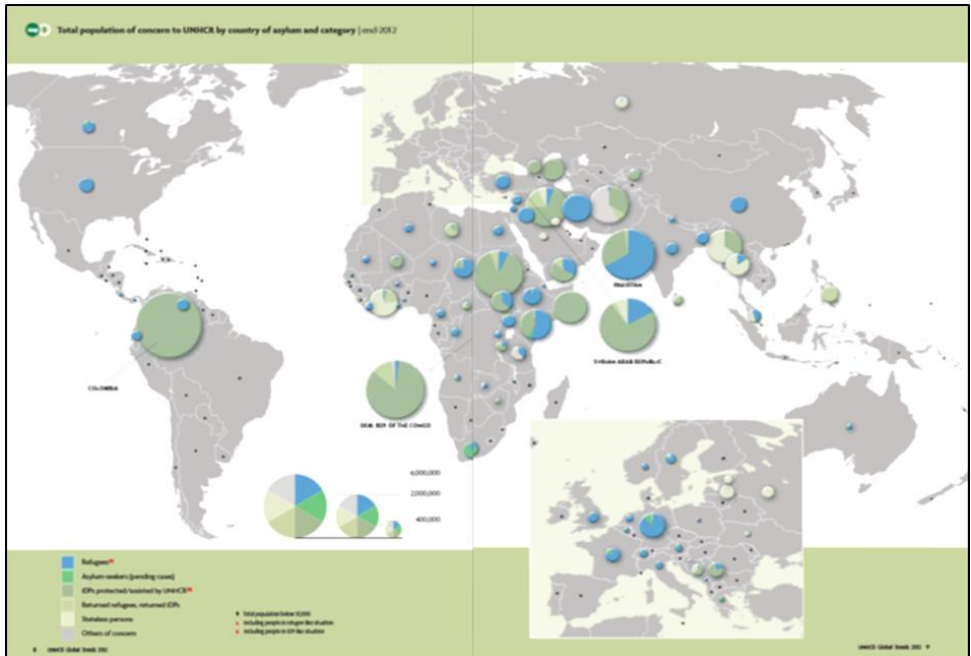
Az UNHCR Global Trends 2012 jelentésében megjelent statisztika alapján 2012 végéig a világon 45,2 millió személynek kellett elhagynia hazáját fegyveres akciók vagy az emberi jogok megsértése következtében. Ez a szám 1994 óta, mikor is 47 millióra becsülték, nem volt ilyen magas. Ez jelentős biztonsági kockázatot jelent befogadó államok számára. Így a potenciális célországoknak elsődleges érdeke, hogy kialakulásának helyszínén próbálja meg megszüntetni annak a válságnak a gyökereit, melynek következtében az emberek menekülésre kényszerültek, kényszerülnének. Így akadályozva meg a további elvándorlást. Ennek érdekében politikai, diplomáciai, gazdasági eszközöket, civil szervezetek segítségét, sőt a

¹³ Ld. bővebben: UNHCR: *Refugee Protection and Mixed Migration*, <http://www.unhcr.org/pages/4a16aac66.html> (Letöltve: 2013.12.15.)
UNHCR: *Refugee Protection and Mixed Migration: A 10-Point Plan of Action*, <http://www.unhcr.org/4742a30b4.html> (Letöltve: 2013.12.15.)
Refugee Protection and Mixed Migration: A 10-Point Plan in action, www.refworld.org/pdfid/4d9430ea2.pdf (Letöltve: 2013.12.15.)
UNHCR Tízpontos cselekvési terv, <http://www.unhcr-centraleurope.org/hu/pdf/mivel-foglalkozunk/hatarok-megfigyelese/unhcr-tizpontos-cselekesi-terv.html> (Letöltve: 2013.12.15.)

A vegyes migráció és az UNHCR 10 pontos cselekvési tervének alkalmazhatósága a líbiai menekültek esetében

fegyveres erőket is felhasználhatja. Ez azonban, mint ahogy az a következő ábrán is látszik, nem mindig sikerül.¹⁴

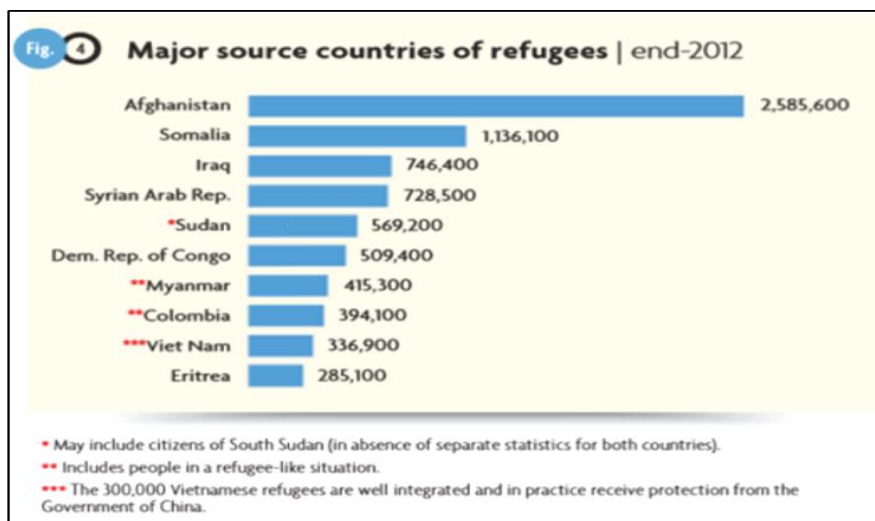
A Főbiztosság térképén és grafikonján jól látszik azon személyek száma, akik a későbbiekben potenciális menedékkérőként, menekültként jelenhetnek meg más országokban.

1. ábra: A menedékkérők globális megoszlása a UNHCR 2012-es jelentése alapján¹⁵

¹⁴ Ld. bővebben: *Displacement – The new 21st Century Challenge, UNHCR Global Trends 2012*, http://unhcr.org/globaltrends/june2013/UNHCR%20GLOBAL%20TRENDS%202012_V05.pdf f. (Letöltve: 2013.12.02.)

¹⁵ Uo.

2. ábra: A legtöbb menekültet kibocsátó országok listája 2012 végén az UNHCR statisztikái alapján¹⁶

Az adatokból megállapítható, hogy azokból az államokból menekülnek el a legtöbben, ahol tartósan valamilyen fegyveres konfliktus, vagy nagymértékű gazdasági problémák fenyegetik a mindennapi létet. Az ábráról is leolvasható, hogy a 10 legtöbb menekültet kibocsátó ország közül 4 afrikai volt, illetve, hogy a fegyveres konfliktusok által érintett területek lakói főként a szomszédos országokba menekülnek életük védelme érdekében, s a konfliktus befejeződése után szándékukban áll hazatérni, ami újabb kihívást jelent mind a befogadó, mind a kibocsátó állam számára. Nem szabad azonban megfeledkezni arról a jelentős csoportról sem, amely a jobb és biztonságosabb élet reményében egy fejlettebb

¹⁶ Ld. bővebben: *Displacement – The new 21st Century Challenge, UNHCR Global Trends 2012*, http://unhcr.org/globaltrends/june2013/UNHCR%20GLOBAL%20TRENDS%202012_V05.pdf (Letöltve: 2013.12.02.)

országban keres menedéket, hiszen az ő integrációjuk a többségi társadalomba létfontosságú lehet, a későbbi problémák elkerülése érdekében.¹⁷

Napjaink konfliktusai mélyen beágyazódnak a kialakulásukat és lefolyásukat meghatározó regionális, inter- és transznacionális folyamatokba. Mivel a fegyveres összecsapások és erőszakos cselekmények többsége egy adott állam területére korlátozódik, az érintettek elsősorban az adott ország lakosságából kerülnek ki. A menekültek és hontalanok jelentős része valamilyen fegyveres küzdelem következtében kényszerül elhagyni otthonát. Egyesek otthona a harcok során semmisül meg, mások életük védelme érdekében menekülnek az állam biztonságosabb régióiba, illetve más országok területére. Mivel pedig a fegyveres küzdelmet általában katonák vagy egyéb militáns csoportok vívják, s a menekülőknél sokszor a háború sújtotta övezeteken kell keresztülválniuk a biztonságos vezető úton, a két csoport óhatatlanul keresztezi egymás útját. Ráadásul az üldözés vagy háború elől menekülők rendkívül kiszolgáltatott helyzetben vannak, hiszen saját államuk nem tudja megvédeni őket, sőt, gyakran éppen a saját kormányuk felelős helyzetükért.

Ezen konfliktusok azonban nemcsak lokális szinten jelentenek problémát. Gyakran egész régiókat destabilizálnak, sőt, globális fenyegetésként léphetnek fel. A globalizáció és a spill-over hatás (túlcordulás) következtében akár nagyobb országcsoportokat is „megfertőzhetnek”, járványok, terrorista akciók, illetve nagyméretű menekültáradat kiindulópontjaivá válhatnak. Hiszen az ilyen folyamatokban szerepet játszó aktorok többsége a határokon átnyúló aktivitást folytat. Az esetleges lázadók által képviselt etnikumok, törzsek általában a határok mindkét oldalán megtalálhatók, s igen gyakran támogatják a másik országban élő tagjaikat. A menekültek és a fegyverek áramlása mellett nem ritkán a tényleges fegyveres összecsapások is átlépik a határokat, s az egyes lázadó csoportok a szomszédos államok területét rendszeresen háterszáznak használják fel, ami erőteljesen kihathat a támogató állam nemzetközi kapcsolataira is. A menekültek áramlása ráadásul felboríthatja az egyes közösségek közti egyensúlyt, illetve kezelhetetlen gazdasági vagy biztonsági terhet jelenthet befogadó országok gazdasága, kormányai számára.

Mindennek köszönhetően az ilyen válságok kezelése a közvetlenül nem érintett államok problémájává is válik, ami új konfliktuskezelési eszközök kidolgozását követelte meg. Melyek nemcsak magát a fegyveres konfliktust szüntetik meg,

¹⁷ *uo., valamint „A menekültek védelme és az UNHCR szerepe 2007-2008”*
<http://www.unhcr-budapest.org/hungary/files/ProtRefbrochureHUN.pdf> (Letöltve: 2012.04.14.)

hanem segítenek a béke, a biztonság, valamint az életkörülmények helyreállításában, illetve a stabilizációban. Az ilyen műveletek többsége a nemzetközi közösség (ENSZ) felhatalmazásával, civil és katonai erők együttes alkalmazásával szövetségi, többnemzeti keretek között zajlik.¹⁸

Ezen nemzetközi erőknek – legyenek katonák, avagy civilek (NATO, ENSZ, EU) – óriási szerepük van a menekültkérdés megoldásában is. Egyrészt mivel az 1951-es egyezmény egyik legfontosabb elve, hogy a menekülteket nem szabad kitoloncolni vagy visszafordítani „olyan területek határára, ahol az életük vagy a szabadságuk veszélybe kerülne” segítséget kell nyújtaniuk ahhoz, hogy a menekülők biztonságba kerüljenek, s menekülttáborok létrehozásával, illetve támogatásával, valamint humanitárius segítségnyújtással igyekezniük kell megakadályozni, hogy a befogadó országban válság alakuljon ki. (Ez a CIMIC alegységek feladat végrehajtási rendszerében is megjelenik.) Másrészt a konfliktus lezárása után segíteniük kell a menekültek visszatelepítésében, illetve életkörülményeik rekonstrukálásában, s nem utolsósorban, ha szükséges, akár fegyveres erővel is meg kell óvniuk biztonságukat a donorállam hatóságaival szemben.¹⁹

3.2. A 10 pontos cselekvési terv a gyakorlatban. Esettanulmány: Líbia

3.2.1. A líbiai helyzet

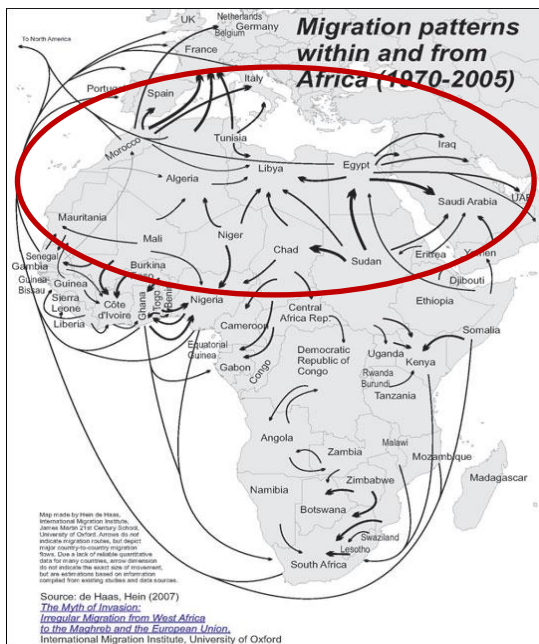
Ahogy az Haas de Hein térképén is látszik, az észak-afrikai szubrégió, hosszú ideje volt egyszerre tranzit és célállomás a fekete-afrikai térségből érkező migránsok számára. Többségük a jobb gazdasági feltételek reményében érkezett és érkezik a térségbe, egy részük azonban valóban nemzetközi védelemre szorul.

¹⁸ Ld. bővebben: Friedmann Viktor: *A konfliktuskezelés új terepei – Az államon belüli konfliktusok regionális, inter- és transznacionális dimenziói, Kül-Világ – A nemzetközi kapcsolatok folyóirata, IV. évf., 2007/3-4. szám, pp. 75-99.*

http://www.seljan.hu/fajlok/peter/Seljan_Konfliktusok.pdf

¹⁹ Uo. valamint „A menekültek védelme és az UNHCR szerepe 2007-2008” <http://www.unhcr-budapest.org/hungary/files/ProtRefbrochureHUN.pdf>
Nemzetközi védelemre szorulva, <http://www.unhcr-centraleurope.org/hu/kit-tamogatunk/menedekkerok.html> ... (Letöltve: 2012.04.14.)

A vegyes migráció és az UNHCR 10 pontos cselekvési tervének alkalmazhatósága a líbiai menekültek esetében

3. ábra: Migrációs trendek Afrikában 1970-2005.

Balogh Sándor: Belső migráció Afrikában című tanulmányában megjelent térkép alapján

Az Arab tavasz eseményei negatív hatással voltak a terület biztonsági környezetére. Ez az instabilitás a menekültek és menedékkérők számának jelentős növekedéséhez vezetett, ami a nemzeti menekültügyi rendszerek, a vegyes migrációs mozgások kezelését célzó nemzeti és regionális stratégiák hiányának, illetve alacsony hatékonyságának köszönhetően nagy kihívást jelent az itteni kormányok számára.²⁰

Elhelyezkedése miatt Líbia mindig is legfőbb vegyes migrációs útvonal volt a térségben, s fontos szerepet töltött be az Európa felé érkező afrikai migrációs nyomás mérséklésében is. Az ország, a forradalmi változásokat követően, jelenleg egy érzékeny poszt-konfliktusos átmeneti időszakon megy keresztül, mely

²⁰ Ld. bővebben: BALOGH Sándor: Belső migráció Afrikában, Afrika Tanulmányok V. évfolyam 4. szám, <http://www.afriport.hu/index.php/elemzesek/4456-balogh-sandor-elemzése> (Letöltve: 2013.11.16.)

egyaránt tartogat lehetőségeket és kihívásokat. A vegyes migrációs mozgásokkal érkező menekültek és a menedékkérők helyzetének kezelését rendkívül bonyolulttá teszi, hogy bár a Líbiai Arab Jamahiriya az Afrikai Egységsszervezet 1969. évi afrikai menekültügyi egyezményének részes állama, a többi észak-afrikai állammal ellentétben nem ratifikálta és építette be jogrendszerébe az 1951. évi menekültügyi egyezményt és annak 1967. évi kiegészítő jegyzőkönyvét. Így az ország nem rendelkezik a nemzetközi jog elveivel összhangban álló menekültügyi rendszerrel és adminisztratív intézményi struktúrával. Ráadásul 2010-ben a kormány utasította a Főbiztosságot, hogy zárja be irodáját, és állítsa le műveleteit az országban. Ez a helyzet napjainkig sem rendeződött teljes körűen, ami jelentősen beszűkítette a szervezet mozgásterét és forrásait. Bár a szervezet működését 2011 őszétől ismét engedélyezték, máig sem született hivatalos megállapodás a Főbiztosság és az új kormányzat között. Az UNHCR célkitűzései között prioritást élvez a líbiai kormánnyal való hivatalos megállapodás, folyamatban van a „Megértés Memorandum”²¹ aláírása, mely fontos állomás lesz a nemzeti menekültügyi rendszer kialakításában. Mindez azért is kiemelten fontos, mert a szervezet irodái Észak-Afrika szerte a menedékkérők számának növekedéséről számoltak be 2013-ban, s 2014-ben a szíriai és dél-szudáni menekültek számának további emelkedésével is számolni kell.²²

A regisztrációs és adminisztrációs rendszer hiányosságait jól tükrözi a regisztrált menekültek és menedékkérők száma közötti jelentős eltérés az alábbi táblázatban, mely a térség migrációs tendenciáit is mutatja. Jól látható, hogy a Szíriából érkező menedékkérők száma kiugróan magas, köszönhetően a máig is zajló

²¹ *Memorandum of Understanding*

²² *Ld. bővebben: Líbia, UNHCR műveletek 2011-ben, http://www.unhcr-centraleurope.org/hu/hol-vagyunk-jelen/legnagyobb-nemzetkozi-muveletek/libia.html?searched=vegyes+migr%C3%A1ci%C3%B3&advsearch=allwords&highlight=ajaxSearch_highlight+ajaxSearch_highlight1+ajaxSearch_highlight2 (Letöltve: 2013.12.02.)*

Libya, 2014 UNHCR regional operations profile - North Africa, <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/page?page=49e485f36>

UNHCR Global Report 2012 - Libya, <http://www.unhcr.org/51b1d639a.html>

UNHCR Global Appeal 2013 Update - Libya, <http://www.unhcr.org/50a9f82616.html>

UNHCR Global Report 2011 - Libya, <http://www.unhcr.org/4fc880ac13.html>

UNHCR Global Appeal 2012-2013 - Libya, <http://www.unhcr.org/4ec23100b.html>

UNHCR Libya Fact Sheet, <http://www.unhcr.org/4c907ffe9.html> (Letöltve: 2013. december 15.)

polgárháborúnak. A belső menekültek magas száma pedig arra enged következtetni, hogy Líbiában sem rendeződött még megnyugtatóan a helyzet.

Menekültek és menedékkérők Líbiában 2013 november 30-tól			
Származási ország	Menekültek	Menedékkérők	Összesen
Szíria	68	15830	15898
Eritrea	488	282	3315
Szomália	177	1683	1860
Irak	2497	595	3092
Szudán	676	463	1139
Egyéb	4593	570	5163
Összesen	8499	21968	30467

4. ábra: Menekültek és menedékkérők Líbiában 2013 november 30-tól²³

IDPk Líbiában 2013 áprilisától	
Származási terület	Létszám
Misrata	6122
Tawergha	30000
Sirte	9404
Bani Walid	362
Nyugati hegyvidék	9200
Nalut	1403
Ghadames	2402
Kufra	292
Sabha	240
Összesen	59425

5. ábra: IDPk Líbiában 2013 áprilisától²⁴

Az ország keleti részén a fegyveres milíciák közötti összecsapások, valamint a törzsi konfliktusok eszkalálódása növelik az instabilitást, mely önmagában is jelentős terhet jelent az új kormány számára, amelynek azonban az alábbi kihívásokkal is szembe kell néznie:

²³ Az adatok forrása: *Fact-sheet of UNHCR Libya, November 2013;*

<http://www.unhcr.org/4c907ffe9.html> (Letöltve: 2013.12.15.)

²⁴ Uo.

- regionális instabilitás, melynek következtében továbbra is nagy számban érkeznek menedékkérők;
- az országban továbbra is hiányoznak a vegyes migráció kezelésével kapcsolatos nemzeti és regionális stratégiák, menekültügyi rendszerek;
- a menekülttáborok fenntartása jelentős pénzügyi terhet jelent, válságot okoz;
- jelentős a visszatérési perspektíva nélküli menedékkérők száma;
- embercsempészet;
- terrorista cselekmények;
- zavargások;
- idegengyűlölet, xenofóbia erősödése.²⁵

3.2.2. Az UNHCR 10 pontos cselekvési terve a gyakorlatban

Az UNHCR legfőbb feladata Afrikában a menekültek és más kiszolgáltatott csoportok alapvető humanitárius szükségleteinek kielégítése és védelmének biztosítása, megfelelően működő nemzeti menekültügyi rendszerek kialakítása, valamint a vegyes migrációs mozgások és a vonatkozó problémák humanitárius érzékenységgel történő kezelésének szorgalmazása. Ennek megfelelően Líbiában a Főbiztosság segíti a menedékkérők regisztrálását, az újonnan érkezők szűrését, a menekültkérelmek elbírálását, valamint helyzetük tartós megoldását célzó stratégiák kialakítását. Mindemellett anyagi lehetőségeihez mérten próbálja biztosítani, hogy a városok körzetében, illetve a menekülttáborokban élő menekültek hozzájuthassanak az alapvető szolgáltatásokhoz. A szervezet 2006-os 10 pontos cselekvési terve alapján kialakított stratégiák mentén igyekszik megoldást találni a líbiai vegyes migráció kihívásaira.

²⁵ Ld. bővebben: *Líbia, UNHCR műveletek 2011-ben*, <http://www.unhcr-centraleurope.org/hu/hol-vagyunk-jelen/legnagyobb-nemzetkozi-muveletek/libia.html>
Libya, 2014 UNHCR regional operations profile - North Africa, <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/page?page=49e485f36>
UNHCR Global Report 2012 - Libya, <http://www.unhcr.org/51b1d639a.html>
UNHCR Global Appeal 2013 Update - Libya, <http://www.unhcr.org/50a9f82616.html>
UNHCR Global Report 2011 - Libya, <http://www.unhcr.org/4fc880ac13.html>
UNHCR Global Appeal 2012-2013 - Libya, <http://www.unhcr.org/4ec23100b.html>
UNHCR Libya Fact Sheet, <http://www.unhcr.org/4c907ffe9.html> (Letöltve: 2013. december 15.)

Ennek jegyében a főbiztosság számára az egyik legfontosabb a hatékony együttműködés kialakítása a legfontosabb partnerekkel:

2014-ben a Főbiztosság tovább fokozza együttműködésre irányuló erőfeszítéseit a vegyes migráció átfogó kezelésével kapcsolatban stratégiai partnereivel. Szorosan együttműködik a líbiai kormánnyal és külügyminisztériummal, illetve helyi és nemzetközi civil szervezetekkel, köztük a Líbiai Humanitárius Ügynökséggel (LibAid)²⁶, a CESVI-vel²⁷, és a Nemzetközi Orvosi Törzsszel²⁸, valamint az Orvosok Határok Nélkül²⁹ a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságával (ICRC), a Nemzetközi Migrációs Szervezettel (IOM), az UNICEF-fel és az UNSMIL-lel³⁰. Konkrét kérdéskörökben pedig egyeztet az érintett minisztériumokkal (pl.: Belügyminisztérium Illegális migráció elleni küzdelem Osztály).³¹

Az országban a fentiekén kívül számos nem kormányzati szervezet (NGO) segíti még a vegyes migrációs folyamattal érkező menekültek, IDPk és menedékkérők helyzetének rendezését. Pl.: Islamic Relief Worldwide, Wafa Charity Society, Libyan Red Crescent, Libyan Society for First Aid, Mine Action Group, Mercy Corps, Dán Menekülttanács, OCHA, UNMAS, WFP, UNV, UNOPS, Olasz Menekülttanács, Katolikus Egyház, Tripoli Egyetem, Oxford Egyetem.

Annak érdekében, hogy valós időben tudjon reagálni a felmerülő kihívásokra, és hathatós segítséget tudjon nyújtani az ország kormánya számára, a szervezet komoly hangsúlyt fektet az adatgyűjtésre és adatelemzésre:

Harmonizált adatgyűjtő rendszerek segítségével, a bizalmas ügykezelés elvének teljes mértékű betartásával gyűjti be az információkat az adott térségben jellemző vándorlási folyamatokról, azok mennyiségi és minőségi elemzéséből következtet a migrációs és menekültügyi trendekre. Ennek azonban elengedhetetlen feltétele a már korábban említett szoros együttműködés kialakítása. A regisztrációs, profilalkotó és adatgyűjtő mechanizmusok folyamatos fejlesztése nagymértékben hozzájárul, hogy

²⁶ *Libyan Humanitarian Agency*

²⁷ *Cooperazione e Sviluppo - független olasz humanitárius szervezet*

²⁸ *International Medical Corps*

²⁹ *Médecins Sans Frontières*

³⁰ *United Nations Support Mission in Libya*

³¹ *Department for Combating Illegal Migration*

az országban az arra rászorulók nagyobb számban és egyszerűbben juthassanak hozzá a menekültügyi eljárásokhoz.

Líbia biztonsági környezetének elemzése során megállapítható, hogy a régió belüli vándorlási folyamatok továbbra is jelentős mértékűek és rendkívül összetettek, ezért elengedhetetlenül fontos a védelmet nyújtó környezet megteremtése. Így a Főbiztosság ösztönzi a hatóságokat egy védelem-érzékeny belépési rendszer kialakítására:

A Hivatal stratégiai prioritása, hogy biztosítsa a védelmet a veszélyeztetett csoportok számára, valamint tartós megoldást találjon helyzetük rendezésére. Kiemelt cél, hogy az adminisztrációs rendszer fejlesztésével hatékonyabban tudják kiszűrni a potenciálisan védelemre szorulókat a vegyes migráció során érkező csoportok közül, és ne fordítsák őket vissza olyan területekre, ahol üldöztetésnek vagy fegyveres konfliktus veszélyének lennének kitéve. Ezek az emberek a megfelelő jogi státusz és a tartózkodási engedély hiánya miatt nehéz gazdasági-szociális körülményekkel kerülnek szembe. Az UNHCR szűkös pénzügyi forrásaihoz mérten segíti lakáshoz jutásukat, illetve segítséget nyújt, hogy hozzá juthassanak az alapvető szociális ellátáshoz, jogsegélyhez, esetenként munkához, ezzel is önállóságukat.

6. ábra: UNHCR kirendeltségek Líbiában
<http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/page?page=49e485f36>

Az UNHCR továbbá 2014-ben is támogatást nyújt a líbiai hatóságoknak és stratégiai partnereknek a fogadási rendszerek, valamint azonosítási és továbbküldési mechanizmusok fejlesztésével kapcsolatban. A regisztrációs, profilalkotó és adatgyűjtő mechanizmusok fejlesztése, valamint a nemzetközi jog normáinak megfelelő egységes menekültügyi rendszer és szabályozás kialakítása érdekében a szervezet lehetőséget nyújt a kormányzati tisztviselők és NGOk számára, hogy olyan workshopokon vegyenek részt, melyeken megismerkedhetnek a menekültügy jogszabályi hátterével, illetve gyakorlati útmutatást kaphatnak veszélyeztetett csoportba tartozók kiszűréséhez, regisztrációjához, ellátásuk megszervezéséhez, valamint helyzetük tartós rendezését célzó stratégiák kialakításához. Mindez hozzájárul ahhoz, hogy a nemzetközi védelemre szoruló csoportok tagjai hozzá juthassanak az őket megillető védelemhez, s csökkenti annak kockázatát, hogy embercsempészek áldozataivá váljanak, visszatoloncolják, esetleg bebörtönözzék őket, amire számtalan példa volt az elmúlt évek során.

Mindezek tükrében kijelenthető, hogy a Főbiztosság elkötelezett a differenciált folyamatok és eljárások kialakítása iránt. Azonban a régió országai továbbra is jelentős problémákkal küzdenek, s helyzetüket tovább súlyosbítják az olyan korlátozó tényezők, mint a menedékkérelmi eljárásban történő visszaélések, valamint a pénzügyi és emberi erőforrások hiánya. Így a menedékkérők részére nyújtott védelem számos esetben elégtelen marad. Ennek érdekében, hogy ezt az arányt javítsa, az UNHCR a líbiai hatóságokkal együtt egy igazságos és hatékony menekültügyi rendszer kialakítására törekszik, amelyben kulcsfontosságú szerepet tölt be a visszaküldési tilalom elvének (non-refoulement) érvényesítése. Ezt megcélozva a Hivatal aktív szerepet vállal a menedékkérők regisztrálásában, az újonnan érkezők szűrésében, a menekültkérelmek elbírálásában, valamint tartós megoldási lehetőséget célzó tervek kidolgozásában.

Ezen megoldási lehetőségek (a menekültek számára) a következők lehetnek:

- Beilleszkedés (integráció): a helyi integráció általában nem valósítható meg Észak-Afrikában;
- Áttelepülés harmadik országba: sok esetben ez az egyetlen tartós megoldási lehetőség, mivel a fekete-afrikai térségből érkező menekültek többsége vallási, etnikai üldöztetés, illetve az évtizedek óta dúló fegyveres konfliktusok elől menekült Líbiába, származási országukba nem térhetnek vissza, ám az instabil gazdasági, politikai, biztonsági helyzet miatt az ország nem képes tartósan ellátni, integrálni őket. Huzamosabb ott tartózkodásuk pedig gazdasági-társadalmi feszültségeket okoz;

- Önkéntes hazatelepülés (repatriáció): az önkéntes hazatelepülés lehetőségei korlátozottak. Annak ellenére, hogy a líbiai forradalmi események következtében otthonaikat elhagyni kényszerülő belső menekültek többsége már visszatért otthonába, az azóta is tartó fegyveres zavargások, törzsi konfliktusok újabb csoportok elvándorlásához vezettek. A Dél-Szudánban és Szíriában jelenleg is zajló események hatására pedig az elmúlt évben megnövekedett a Líbiába érkező menedékkérők száma is. Ennek ellenére az UNHCR részletes tájékoztatást nyújt a menedékjogi eljárás összes résztvevője részére a származási országokban fennálló helyzetről, amivel azt szeretné elősegíteni, hogy a menekültek megfelelő és hiteles információkra alapozva hozhassanak döntést az önkéntes hazatelepülésről. Továbbá partnereivel együttműködve biztosítja az olyan menekültek hazatelepülését, akik vissza kívánnak térni hazájukba.

A Főbiztosság nagy hangsúlyt fektet a másodlagos migráció problémájának kezelésére is. A menedékkérők és a menekültek másodlagos migrációját az esetek túlnyomó többségében a régióban lévő államok menekültügyi rendszerei között meglévő jelentős különbségek ösztönzik, amelyet csak tovább fokoznak a tartós beilleszkedéssel kapcsolatos társadalmi, gazdasági problémák. Az UNHCR a másodlagos migrációs hajlandóság csökkentésének érdekében olyan stratégiák megalkotásán fáradozik a líbiai hatóságokkal karöltve, melyek a joghézagok megszüntetését, a hatályos jogszabályok érvényesítését, a befogadás módjának és körülményeinek javítását, valamint a menedékjogi eljárásokhoz történő diszkriminációmentes hozzáférést célozzák, megteremtve ezzel az elfogulatlan és hatékony menekültügyi eljárás biztosításának lehetőségét. Emellett azonban ösztönzi a hatóságokat, hogy vegyék figyelembe az UNHCR Végrehajtó Bizottságának 58. számú állásfoglalását a „szabálytalan” migráció tolerálásáról.³²

Folyamatban van azon eljárások kidolgozása is, melyek hazatérési megoldásokat és alternatív migrációs lehetőségeket kínálnak a menekültstátusszal nem rendelkező személyek számára. Ez azért is rendkívül fontos, mert a régió kormá-

³² Azon menedékkérők védelmének biztosítása, akik „szabálytalan” módon hagyták el a tranzitországot, mivel egy másik országban hatékonyabb védelem biztosított számukra. Velük szemben nem szabad a befogadó központokba történő bejutást korlátozó, és/vagy a szociális juttatásokat megvonó intézkedéseket alkalmazni.

nyai egyetértenek abban, hogy az alacsony hazatelepítési ráta megnehezíti a hatékony menekültügyi rendszerek kifejlesztésére tett erőfeszítéseiket. Emellett számos egyéb tényező korlátozza a hazatelepítés lehetőségét. Ezek:

- a dokumentumok nélkül érkező bevándorlók nagy száma;
- a kényszerhazatérést végző országok és a származási országok közötti együttműködés hiánya;
- a visszafogadási egyezmények hiánya;
- a pénzügyi nehézségek.

Az UNHCR azonban továbbra is együttműködik a líbiai kormánnyal, illetve segítséget nyújt a menekültügyi rendszer integritásának fenntartása érdekében, s támogatja azon személyek hazatérését, hazatelepítését, akiknek nincs szükségük nemzetközi védelemre. Ennek köszönhetően pedig hatékonyabb megoldást tudnak kínálni a menedékkérők és menekültek számára is.

Annak érdekében, hogy a vegyes migrációval érkező személyek helyzetét megfelelően rendezhessék, szükség van információs stratégiák kialakítására a származási, a tranzit és a befogadó országokban egyaránt. Ezzel csökkenthető annak kockázata, hogy a kiszolgáltatott helyzetben lévő emberek embercsempészek, emberkereskedők áldozatává váljanak, valamint megelőzhető az intolerancia, illetve a xenofóbia és az idegengyűlölet fokozódása. Ennek érdekében pl. az UNHCR ösztönözi az újságírókat, hogy minél gyakrabban számoljanak be a menekültek és a bevándorlók sorsáról. Illetve a különböző információs csatornák, „jószoigálati nagykövetek” segítségével fokozott mértékben tudatosítja a legfontosabb célcsoportok (kormányok, civil szervezetek, tudományos intézmények, médiák) körében a menekültkérdéssel kapcsolatos problémákat.

4. Összegzés, következtetések

Összegezve megállapítható, hogy a vegyes migráció problematikája rendkívül összetett jelenség, s kezelése nemzetközi összefogást igényel. Az egyik legfőbb vegyes migrációs útvonal mentén fekvő Líbiában UNHCR legfőbb feladata az elkövetkezendő években is a menekültek és más kiszolgáltatott csoportok alapvető humanitárius szükségleteinek kielégítése és védelmének biztosítása, valamint a megfelelően működő, reagálóképes nemzeti menekültügyi rendszerek kialakítása lesz. Hangsúlyozva az érintett partnerek (nemzeti hatóságok NGOK és nemzetközi szervezetek) közötti stratégiai együttműködést, valamint a vegyes migrációs mozgások nyomán jelentkező kihívások humanitárius érzékenységgel történő kezelését, és a bizalomépítő intézkedések fontosságát.

Felhasznált irodalom

1. BALOGH Sándor: Belső migráció Afrikában. In: Afrika Tanulmányok V. évfolyam 4. szám, <http://www.afriport.hu/index.php/elemezsek/4456-balogh-sandor-elemzese>, (Letöltve: 2013. november 16.)
2. FRIEDMANN Viktor: A konfliktuskezelés új terei – Az államon belüli konfliktusok regionális, inter- és transznacionális dimenziói. In: Kül-Világ – A nemzetközi kapcsolatok folyóirata, IV. évf., 2007/3-4. szám, pp. 75-99. http://www.seljan.hu/fajlok/peter/Seljan_Konfliktusok.pdf, (Letöltve: 2012. április 14.)
3. GÖRBE Attiláné ZÁN Krisztina: A magyarországi migráció helyzete, kezelésének feltételei és lehetőségei, PhD értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2008
4. HUNTINGTON, Samuel P.: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2008
5. LINDE, Thomas : Mixed Migration – A Humanitarian Counterpoint In: Oxford Journals, Refugee Survey Quarterly, Volume 30, Issue 1, pp. 89-99. <http://rsq.oxfordjournals.org/content/30/1/89.abstract>, (Letöltve: 2013. december 2.)
6. MELEGH Attila: Globalizáció és migráció, www.hier.iif.hu/hu/letoltes.php?fid=tartalom/sor/2061, (Letöltve: 2013. november 5.)
7. REKACEWICZ, Philippe: Menekültek délen, sorompók északon. In: Le Monde diplomatique, 2008. március, pp. 9. oldal, http://www.monde-diplomatique.hu/IMG/pdf/9_LMD_0803_screen.pdf, (Letöltve: 2012. április 14.)
8. WAGNER, Martin: Mixed Migration Flows in the last decade; ICMPD, Budapest, 2013. 05. 28-29., http://www.euromed-migration.eu/uploads/tx_euromedhelper/Budapest_P2P_OPTIONS_for_Future.pdf, (Letöltve: 2013. december 2.)
9. Displacement – The new 21st Century Challenge, UNHCR Global Trends 2012, http://unhcr.org/globaltrends/june2013/UNHCR%20GLOBAL%20TRENDS%202012_V05.pdf, (Letöltve: 2013. december 2.)

10. Líbia, UNHCR műveletek 2011-ben, http://www.unhcr-centraleurope.org/hu/hol-vagyunk-jelen/legnagyobb-nemzetkozi-muveletek/libia.html?searched=vegyes+migr%C3%A1ci%C3%B3&advsearch=allwords&highlight=ajaxSearch_highlight+ajaxSearch_highlight1+ajaxSearch_highlight2, (Letöltve: 2013. december 15.)
11. Libya, 2014 UNHCR regional operations profile - North Africa, <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/page?page=49e485f36> (Letöltve: 2013. december 15.)
12. A menekültek védelme és az UNHCR szerepe 2007-2008, <http://www.unhcr-budapest.org/hungary/files/ProtRefbrochureHUN.pdf>, (Letöltve: 2012. április 14.)
13. Nemzetközi védelemre szorulva, http://www.unhcr-centraleurope.org/hu/kitamogatunk/menedekkerok.html?searched=afganiszt%C3%A1n&advsearch=allwords&highlight=ajaxSearch_highlight+ajaxSearch_highlight1, (Letöltve: 2013. december 2.)
14. Refugee Protection and Mixed Migration: A 10-Point Plan of Action, <http://www.unhcr.org/4742a30b4.html>, (Letöltve: 2013. december 2.)
15. Refugee Protection and Mixed Migration: A 10-Point Plan in action, www.refworld.org/pdfid/4d9430ea2.pdf, (Letöltve: 2013. december 2.)
16. <http://www.regionalmms.org/index.php?id=53>, (Letöltve: 2013. december 2.)
17. UNHCR Tízpontos cselekvési terv, <http://www.unhcr-centraleurope.org/hu/pdf/mivel-foglalkozunk/hatarok-megfigyelese/unhcr-tizpontos-cselekvesi-terv.html>, (Letöltve: 2013. december 2.)
18. UNHCR Global Report 2012 - Libya, <http://www.unhcr.org/51b1d639a.html>, (Letöltve: 2013. december 15.)
19. UNHCR Global Appeal 2013 Update - Libya, <http://www.unhcr.org/50a9f82616.html>, (Letöltve: 2013. december 15.)
20. UNHCR Global Report 2011 - Libya, <http://www.unhcr.org/4fc880ac13.html>, (Letöltve: 2013. december 15.)

21. UNHCR Global Appeal 2012-2013 - Libya,
<http://www.unhcr.org/4ec23100b.html>, (Letöltve: 2013. december 15.)
22. UNHCR Libya Fact Sheet, <http://www.unhcr.org/4c907ffe9.html>, (Letöltve: 2013. december 15.)
23. UNHCR: Határok megfigyelése – Vegyes migráció,
http://www.unhcr-centraleurope.org/hu/mivel-foglalkozunk/hatarok-megfigyelese.html?searched=vegyes+migr%C3%A1ci%C3%B3&advsearch=allwords&highlight=ajaxSearch_highlight+ajaxSearch_highlight1+ajaxSearch_highlight2, (Letöltve: 2013. december 2.)
24. UNHCR: Menedék és migráció – egy csónakban, http://www.unhcr-centraleurope.org/hu/mivel-foglalkozunk/hatarok-megfigyelese/menedek-es-migracio.html?searched=cselekv%C3%A9si+terv&advsearch=allwords&highlight=ajaxSearch_highlight+ajaxSearch_highlight1+ajaxSearch_highlight2, (Letöltve: 2013. december 2.)
25. UNHCR: Refugee Protection and Mixed Migration,
<http://www.unhcr.org/pages/4a16aac66.html>, (Letöltve: 2013. december 2.)

A regiszterváltás jelenségének vizsgálata a visszaeső bűnözők nyelvhasználatában

Uricska Erna

Absztrakt

„A bűnüldözők számára kriminalisztikai jelentőséggel bír a bűnözők nyelvének megismerése, hiszen munkájuk megkönnyítéséhez és eredményesebbé tételéhez elengedhetetlen. Egyrészt a bűnüldözői nyelv ismerete lehetővé teszi a félreértések nélküli információcserét, másrészt bizonyos presztízt kölcsönöz a bűnüldözőnek, a tolvajnyelv másodlagos használójának.” (Mátételkiné 2006: 240) Mivel a bűnüldözői folyamatban minimum két fő érintett, egy bűnöző és egy bűnüldöző, munkám során azt vizsgáltam, hogy egy visszaeső bűnöző nyelvezete változik-e, illetve ha igen, milyen módon és irányba alakul a többszöri bűnüldözői kommunikáció során hallott szókincs és beszédmód hatására.

Kulcsszavak: rendészet, visszaeső bűnözők, kommunikáció, regiszterváltás

Abstract

“It is of criminal importance for practitioners of law enforcement to master the language of criminals as it is indispensable to make their work easier and successful since, on the one hand, it enables them to change information without misunderstanding, on the other hand, detectives, the secondary users of the argot, may gain reputation as by it.” (Mátételkiné 2006: 240) It is common knowledge that there are two members involved in the process of law enforcement: a criminal and a detective. During my work I examined how a recidivist’s language changed as a result of the vocabulary and way of speaking used many times during the communication with practitioners of law enforcement.

Bevezetés

A bűnözés társadalomtörténeti kutatásában, az 1990-es években egy ún. „kulturális fordulat” ment végbe, és a bűnözéstörténeten belül a kutatók a narratív források és szövegelemzések felé fordultak. (Perényi 2006: 1)

Ezelőtt az időpont előtt a bűnügyi statisztikákat eltérő módon ítélték meg. Egyesek szerint egyáltalán nem volt érdemes foglalkozni velük, „hiszen hiányoztak belőlük az elkövető viselkedésének mozgatórugóit és ezzel együtt a bűnözés okait megvilágító információk. Más vélemények szerint viszont legalább részleges tájékoztatást adtak a bűnözés rövid és hosszú távú alakulásáról.” (Perényi 2006: 1) Személy szerint az utóbbi csoport tagjaival kell egyetértenem, hiszen az egyes bűnügyi statisztikák életünk számos más területén végzett pl. nyelvészeti, szociológiai és pszichológiai kutatásnak lehetnek az alapkövei.

Regiszterváltás a visszaeső bűnözők nyelvhasználatában

A tanulmányomhoz szükséges adatgyűjtéshez is elengedhetetlen volt az Amerikai Egyesült Államok Büntetés-végrehajtási Minisztériuma által elkészítettett, a visszaeső bűnözőkről készült bűnözői statisztika, hiszen csak konkrét számok és arányok ismeretében volt lehetséges, hogy következtetéseket vonjak le egy nyelvészeti tanulmány elkészítéséhez és további gondolatok megfogalmazásához.

A 2010 májusában napvilágot látott statisztika adatainak elemzése során arra a következtetésre juthatunk, hogy általában a bűnelkövetők 30 százaléka visszaeső bűnözővé válik. Ennek az adatnak a százalékos aránya magasabb a vagyon elleni bűncselekmények (betörés és lopás) területén, ahol eléri a 60 százalékot is. A visszaeső bűnözés statisztikai aránya, azaz a visszaeső bűnözők száma természetesen módosul még a szabadon bocsátás óta eltelt idő hosszával. Sajnálatos módon egyenesen arányosan emelkedik a visszaeső bűnözők száma az eltelt idő hosszával, melyet hónapokban fejeztek ki.³³

Jelen tanulmányban megkísérlem bemutatni, hogy a visszaeső bűnözők nyelvhasználatában milyen módon jelennek meg (ha megjelennek egyáltalán) a

³³Florida állam börtöneiben a visszaeső bűnözőkről készült tanulmány, a vonatkozó táblázat az alábbi tanulmány 9. oldalán található *Florida Prison Recidivism Study, Releases From 2001 To 2008*, <http://www.dc.state.fl.us/secretary/press/2010/recidivismstudy.pdf>

hivatalos személyre, jelen esetben egy rendőrré jellemző szakzsargon elemei, azaz a hivatalos személlyel folytatott, többszöri beszélgetéseknek vannak-e nyelvi lenyomatai egy visszaeső tolvaj nyelvhasználatában.

Először is, hogy el tudjuk dönteni, rendőri szakzsargonról, vagy más nyelvi elemről van-e szó, ismernünk kell a rendőrök speciális nyelvhasználatát. Mátételkiné Holló Magdolna azt írja, hogy „mint minden más szakterület, a rendőrség is sajátos terminológiát használ. Ezt a rendkívül gazdag, a kívülállók számára ezoterikusnak tűnő szókinccset elsősorban a terminus technikusok és az argotikus kifejezések különös keveredése jellemzi. Egyszerre kombinálja a szakma gyakorlásához kényszerűen használt tömény, pontos, gazdaságosságra és hatékonyságra törekvő leegyszerűsített, deformált adminisztratív nyelvezetet, a tipikus rendőri kifejezéseket, a technolektust, és a rendőrséggel gyakran kapcsolatban álló, a társadalom perifériájára szorult különböző társadalmi csoportok, az alvilág speciális szókinccsét, szociolektusát.” (Mátételkiné 2006: 240)

Ha ezt a véleményt elfogadjuk hipotézisként, azaz „a rendőr és bűnöző közös területet és nyelvezetet oszt meg, vagyis a törvény tiszteletét, betartását őrző, és az azt megszegő között komplex, kétoldalú kapcsolat van, s míg szoros szimbiózisban élnek és harcolnak, interakciójuk során közös frazeológiát használnak” (Mátételkiné 2006: 240), akkor valószínű, hogy ez a folyamat mindkét irányban érezteti hatását.

Nem újdonság annak a ténynek a megállapítása, hogy a bűnözők sajátos, „belterjes” terminológiát használnak. Munkám során azt vizsgálom, hogy a nyelvi regiszterváltás jelensége a bűnözők nyelvhasználatában is jelen van-e, ha nem is csupán presztízskölcsönzés, hanem más, egyéb ok vagy okok miatt.

A következőkben idézett párbeszéd egy rendőr és egy visszaeső bűnöző, egy tolvaj között zajlott le. A szöveg eredeti, angol nyelvű változata elengedhetetlen a feltételezés bizonyításához. A sorok alatt található a magyar nyelvű felirat; a fordítással kapcsolatos rövid, pár gondolatnyi véleményem a munkám zárógondolatai között található.

A párbeszéd során az angol nyelvű mondatoknál a **P**, mint „*policeman*” a rendőrt jelöli, a magyar nyelvű mondatoknál ez **R** betű, a **T**, mint „*thief*” betű a tolvajt jelöli, ez a kezdőbetű ugyanaz lesz az angol és magyar nyelvű mondatok esetében is.

P: So, Willie how much you get for that GPS you lifted last night?

R: Na, Willie, mennyit kaptál azért a tegnapi újított GPS-ért?

T: GPS?

T: GPS?

P: You know, the little satellite deal. Tells you how to get from one place to the next.

R: Tudod, az a kis műholdas kütyü. Ami segít eljutni egyik helyről a másikra.

T: I know what a GPS is, thin man. It's an "acronym" for Global Positioning Satellite.

T: Tudom, mi az, ropi csávó. Egy akoním arra, hogy Globális Pozicionáló Satellite.

P: "Acronym"?

P: Akoním?

T: Oh, you like that, huh?

T: Ez tetszik, mi?

P: I do.

R: Nagyon.

T: Yeah, Big Willie's, smart like that. Abbreviations and whatnot. Like sonar. Standing for Sound Navigation and Ranging. Or PIN - Personal Identification Number.

T: Ja, Big Willie vágja az ilyeneket. Az ilyen rövidítéseket. Mint a szonár. Az a "hang navigáció és távolságmérés". A PIN? Személyes azonosító szám.

P: That's very impressive. How about this one? *TYAII*. That's stands for *Throw Your Ass In Jail*. Which is exactly what I'm going to do if you don't tell me what went down last night.

R: Ez tényleg nagyon komoly. És mit szólsz ehhez? *SVMASZ*. Azt jelenti sittyre vág-lak, mint a szél". És pontosan ez fog történni, ha nem tudom meg, mi volt tegnap éjjel.

T: Afraid, I don't have an answer for you on that *FAQ*, my brother. But if I hear anything on your *gunslinger*, I'll give you a *holler*.

T: Sajnos, erre a gyíkra nem tudom a választ, testvérem. De ha hallok valamit a cowboyáról, majd megcsörgetem.

P: Yeah, I'm sure you will.

R: Abban biztos vagyok.

T: No, if you don't mind, IMOH, I'm out of here.

T: És most, ha megengedi, ISV, azaz itt se' vagyok.

A párbeszéd elolvasása és értelmezése során megfigyelhető, hogy a regisztrált jelensége nem csak a bűnüldözők, hanem a visszaeső bűnözők nyelvhasználatában is megfigyelhető. A hivatalos személlyel folytatott többszöri kommunikáció, illetve az ilyen jellegű alkalmak során a bűnözők is megfigyelik a rendőrök által használt különleges nyelvhasználatot, szóképzési módokat, felfigyelnek az általuk használt nyakatekert, fontoskodó stílusra. A bűnelkövetők is megpróbál-

ják ezt a stílust utánozni a kihallgatás során, mintegy „pseudo-jargon-t”, azaz álszargont használva. Ennek az okát esetlegesen a rendőri szervek sajátos nyelvhasználatának kifigurázásában kereshetjük, de az is lehet, hogy egyszerűen jobb színben szeretnének feltűnni, műveltebbnek akarnak látszani ebben a közegben.

A rendőri szakzsargonban, azaz a rendőrök szóhasználatában gyakran találkozhattunk mozaikszókkal és betűszókkal. Emellett a rendőri szóképzési módok közé tartozik a rövidítés és a szócsonkolás, azaz a szavak elejének vagy végének elhagyása. A bűnözői oldalon is megfigyelhető ez a jelenség, ők viszont a meglévő köznyelvi betűszókhöz hasonló hangzásúakat használják, illetve a közismert köznyelvi kifejezéseket ruházzák fel új jelentéssel, például a *FAQ*, azaz „*frequently asked question*” mint „*gyakran feltett/ismételt kérdés*” helyett „*fu... answered question*”, avagy „*kib... megválaszolt kérdés*” jelentéssel ruházzák fel. A rendőri szakzsargon jelenléte, mégpedig a rövidítések utánzása, vagy az utánzás szándéka inkább paródia szintjén van jelen a párbeszéd során, amely egyfajta magamutogatás és villogás a bűnöző részéről. Még a rövidítés angol megfelelőjét is használja a tolvaj, mintegy imponálási szándékkal a rendőr felé.

A rövidítések mellett a bűnöző által használt nyelvi elemek is figyelemreméltóak. A párbeszéd során a bűnöző által használt két szakkifejezés is utal a rendőri szakzsargon szókincsének képzési módjaira, ezek a szavak az „*aconym*”, azaz „*akoním*” és az „*abbreviations*”, azaz „*rövidítések*”. Az első dőltbetűs szó az akoním, amely egyértelműen hibás, hiszen a helyes kifejezés az akroníma. A tolvaj valószínűleg hallotta már beszélgetések során, ezért kommunikációja közben megpróbálja a szót alkalmazni, még ha kezdetleges, gyermeki szinten használja is a kifejezést. A szó használata azonban itt nem kölcsönöz semmiféle presztízst sem a használójának, hanem inkább kifigurázza, és úgy érzékeljük a bűnöző szóhasználatát, mint aki idegen tollakkal próbál ékeskedni.

A párbeszédben megjelenő „*gunslinger*”, azaz „*cowboy*” kifejezés egyértelműen a bűnözői tolvajnyelvi szókincshez sorolható. A tolvajnyelvi kifejezőkészletben névátvitellel is születhetnek új jelentésváltozatok. Ezek főleg hasonlóságon vagy érintkezésen alapulnak. A „*gunslinger*” kifejezés jelen esetben a névátvitel tipikus esete, használatával új jelentésváltozat jött létre, a szó felbukkanását szellemesség és humor övezi. Inkább a viccelődés a cél, hiszen semmiféle vadnyugati történetről és „*cowboy*” szereplőről nincs szó, egyszerűen a tolvaj ezt a kifejezést használja a „*gyilkos*” szó angol megfelelője helyett. A két képben viszont feltétlenül közös vonásként jelenik meg a fegyverbirtoklás és a fegyverhasználat.

A tolvajnyelv szóképzéséhez tartozó „*holler*” szó elsődlegesen azt jelenti, hogy „*kiabálni*”. Valójában azonban senkinek nem jut eszébe azt gondolni, hogy

a bűnöző kiabálni fog, ha megtud valamit. Ebben az esetben a „szólni” jelentés a legmegfelelőbb, ismerve azonban a bűnözői tolvajnyelv sajátosságait, az érzelmi túlfűtöttséggel párosuló túlzásról elmondható, hogy ez a tolvajnyelvi kifejezések használatának egyik módja. Valójában nyomon követhető a bűnözői tolvajnyelv érzelmmel és kritikával teli szellemes volta, és a bűnöző által használt szakzsargon utánzó szókincs is inkább szellemes és életteli, mint a mesterkélt, nyakatekert és fontoskodó rendőri szakzsargon.

A párbeszéd végén, amikor is a rendőri keresztkérdések nem vezetnek eredményre, a közreműködés hiánya és a rendőr „kifigurázása” végső pontja az, amikor úgy említi a rendőrt, mint „my brother”, azaz „testvérem”. Úgy gondolom, a bizalmas szóhasználat túlmutat eredeti jelentésén, a bűnöző és bűnüldöző valóban egyfajta „testvériséget” él át a bűnüldözés folyamatában. A fenti feltételezést igazolja az, hogy az angol nyelvben nem csak vérszerinti kapcsolatokban él a „testvérem”, „nővérem”, „bátyám” elnevezés, hanem elsősorban a vallásban nevezik egy vérből valónak a másik embert, de a testvériség fogalma az élet más területein is felbukkan. A tolvaj párbeszédbeli szóhasználat egyértelmű kifejeződése annak, hogy eltekintve attól, hogy két ellentétes póluson állnak a bűnözés folyamatának, a közös tevékenység mégiscsak egyfajta akaratlan testvériséget eredményez a bűnüldöző munka során.

A párbeszédben a „testvérem” kifejezés mellett végig egy különös együttműködési tendencia figyelhető meg. A rendőr beszédmódja egyfajta lefelé mutató irányt képvisel szóhasználat, kifejezőkészlete tekintetében, míg a bűnözőé egy felfelé „kapaszkodó”, erőlködő beszédstílust illusztrál, vélhetően a sikeres kommunikáció érdekében. Mivel a bűnözés folyamatának két ellenpóluson lévő szereplőjét figyelhetjük meg, és ezt is élék meg a beszéd folyamat szereplői, kommunikációs folyamatukban elkerülhetetlen az egymás felé mozdulás. A közös sík adja a párbeszédnek azt a pontját, ahol a két világ találkozik, és a bűnüldöző munka talán sikeresebben elvégezhető.

Összefoglalás, következtetések

A bűnüldözői folyamatban bűnöző és bűnüldöző nyelvezete keveredik. „E két egymással szembenálló társadalmi réteg verbális konfrontációja során, a kommunikáció síkján, létrejön egy bizonyosfajta bilingvizmus.” (Mátételkiné 2006: 240) Az idézett szerző megállapítását kiterjesztve és továbbfejlesztve, munkám során adekvát példát sikerült bemutatnom arra, hogy a regiszterváltás jelensége nem csak a rendőri nyelvezet sajátossága, hanem a visszaeső bűnözők nyelvhasználat is elmozdul a bűnüldözői szakzsargon használat felé a velük folyta-

tott, többszöri alkalommal lezajló kommunikáció eredményeképpen. Ebből a kétirányú mozgásból a két réteg nyelvezete egyszer egy közös ponton találkozhat, s ennek a pontnak a megtalálása és lehetőségeinek kiaknázása feltétlenül szükséges az eredményes bűnüldözői munka folyamatában.

Végezetül, amíg a rendőri szakzsargon nyelvi regiszterébe mintegy beépül a bűnözői tolvajnyelv, addig a kisebb (piti) bűnözők szintjén talán elmondható, hogy ez a jelenség csak utánzás szintjén van jelen, de a kifejezőképesség szervesen nem épül be a nyelvhasználatba.

Tanulmányom végén néhány gondolatot szeretnék megosztani a magyar fordítással kapcsolatban: nehezen tudom elképzelni - bármilyen lefelé mozdulás során, főleg egy kihallgatás során -, hogy egy rendőr a „kütyü” szót használja a „készülék” helyett. Annál is inkább, mert a „kütyü” szó a közszleng szókincséhez tartozik, tehát használata nem ruház különösebb presztízst használójára, sőt inkább ostobának tűnik, mintsem előmozdítaná a bűnüldözés folyamatát. Valószínű, hogy a rend őreinek munkahelye egészen más szóhasználatot vár el. Nekik az adott szituációhoz kell igazítaniuk szókincsüket, habár beszédükben jelen vannak a bűnözői tolvajnyelv elemei, ami nem feltétlenül jelenti a szleng gyermekies elemeinek használatát munkájuk során. Valójában a fordítás nehéz és különös gonddal végzett munkát igényel, aminek megvannak a visszásságai és nehézségei is. Jelen munkám nem feltétlenül ezt hivatott vizsgálni, célom jelen esetben csupán egy kis kiigazítás volt. Másrészt, meg kell jegyezni, hogy a magyar fordításban maximálisan érezhető a magyar nemzetbe beivódott álszemérmesség, ami nem feltétlenül jelenik meg az amerikai stílusban. A „TYAIL” mozaikszó jelentését, ami angolul úgy hangzott el, hogy „*Throw Your Ass in Jail*”, azaz „*bevágom a seggedet a síttre*” magyarra úgy fordították, hogy „*síttre váglak, mint a szél*”. Mindenki eldöntheti, hogy melyiknek van nagyobb nyomatékosító ereje, vagy egy bűnüldözői munkában a „rábeszélés és ráhatás” módszereként melyiket használhatja valóban egy amerikai rendőr.

Felhasznált irodalom

1. Florida Prison Recidivism Study, Releases From 2001 To 2008
<http://www.dc.state.fl.us/secretary/press/2010/recidivismstudy.pdf>
2. MÁTÉTELKINÉ HOLLÓ Magdolna: Bilingvizmus a bűnüldözésben. Budapest, “Nyelvi kompetencia-kommunikatív kompetencia” c. Tudományos Konfe-

rencia 2005, Kodolányi János Főiskola, Budapest, Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2006, p. 240-247. ISSN 1419-6603, ISBN 963 7094 58 X.

3. PERÉNYI Roland: A bűnözés mérése. Bűnügyi statisztika és bűnözéstörténet

http://andorkaweb.tarki.hu/Konferenciak/Konferencia2006/Perenyi_Roland.pdf

Felhő alapú új pénzügyi tranzakciós lehetőségek és azok veszélyei

Gazdag Tibor – Kovács Zoltán³⁴

Absztrakt

A kommunikáció mellett más internet alapú szolgáltatások ellenőrzése is fontos az arra feljogosított szervezetek számára. Ilyenek például a banki szolgáltatások. Ahogyan a hagyományos hírközlést alapjaiban változtatja/változtatta meg az internet, úgy ez – ha jelenleg ugyan még csak csekélyebb mértékben, de – elmondható a pénzügyi szektorról is. A hagyományos pénzügyi tranzakciókat interneten keresztül biztosító banki megoldások mellett sorra jelennek meg az alternatív lehetőségek. Ezek közül vannak, amelyek kifejezetten virtuális pénzt kibocsátva nyújtanak pénzügyi szolgáltatásokat, sőt adott esetben teljesen legális, hagyományos web-boltban (pl. Wordpress store) is lehet fizetni velük (pl. Bitcoin), és vannak, amelyek csupán „melléktermékként”, de hasonló virtuális pénzműveletekre adnak lehetőséget (pl. Diablo III). Az új, alternatív pénzügyi tranzakciós lehetőségek kényelmet és egyszerűséget biztosítanak a felhasználók számára, azonban számos veszélyt is magukban hordoznak. A cikk néhány új tranzakciós lehetőség ismertetésén keresztül bemutatja azok veszélyeit és a törvényes ellenőrzés során megjelenő nehézségeket is.

Kulcsszavak: felhő alapú rendszerek, BitCoin, törvényes ellenőrzés,

New financial transaction possibilities by cloud computing systems and their dangers

Abstract

Besides the lawful monitoring of communication based on Internet, there are some other application services, which have to be monitored by national security services and law enforcement agencies. These are for example banking services. As the classic communication has been fundamentally changed by Internet, this can be said (but in a lesser extent) about the financial sector as well. Beside the money transaction solutions via Internet provided by banks, new alternative possibilities are appearing. Some of these are offering financial services by supplying virtual money, moreover in given cases you can pay with it (e.g. Bitcoin) in completely legal web-shops (e.g. Wordpress store), and

³⁴ gazdagtibor@me.com, zkovacs@nbsz.gov.hu

some of them are just by-products, but they give similar possibilities for similar virtual financial operations (e.g. Diablo III). The new alternative financial transactions ensure convenience and simplicity for the users, although they also involve threats. This article presents their threats and the difficulty of lawful monitoring of them through the description of some of these methods.

Key words: cloud computing, BitCoin, lawful monitoring

Bevezetés

Felgyorsult életritmusunk, a – sokszor napi nyolc órát meghaladó – munka melletti számtalan kötelezettség, egyéb teendőink okán egy-egy feladat, ügy elintézésére egyre kevesebb időnk marad. Az internet és az internet-alapú alkalmazások segítenek abban, hogy számtalan teendőnket gyorsabban, kényelemsebben, sorban állás nélkül akár otthonról is elintézhessük.

Ennek igénye megjelenik pénzügyeink rendezésében is. A szélessávú internet és a személyi infokommunikációs eszközök széleskörű elterjedésével a felhasználók pénzügyi tranzakcióikat is szeretnék gyorsan, kényelmesen, egyszerűen elintézni.

A megváltozott igényekre és technikai lehetőségekre a bankok azonban rugalmatlanul reagálnak. Konzervatív működési szemléletük és a biztonság feltétlen megteremtésének szándéka védi ugyan a felhasználókat, ugyanakkor éppen e miatt az újonnan jelentkező igényeket nem, vagy csak hosszú átfutási idő után képesek kielégíteni. A „piaci rést” azonban, mint minden más ágazatban, a vállalkozó szellemű emberek hamar felismerik, és annak betöltésére megoldásokat kezdenek el kínálni. Így megjelennek olyan, korábban nem látott alternatív pénzügyi lehetőségek, mint a virtuális valuta használata.

A kényelemnek, mint mindenhol, természetesen itt is ára van. Az új pénzügyi lehetőségek ugyanis kockázatosabbak, mint a hagyományos bankok által nyújtott szolgáltatások. Egyfelől magasabb a pénzügyi kockázatuk, hiszen például a virtuális valuták árfolyama könnyebben változik, vagy akár dől be, mint a hagyományos valutáké. Másfelől a virtuális fizetési módok új lehetőségeket teremtenek a bűnözők számára is. Támadásaikkal könnyebben szerezhetik meg mások pénzét, de kétes eredetű pénzüket egyszerűbben és „biztonságosabban” képesek tisztára mosni, vagy másoknak, pl. terroristáknak eljuttatni. Éppen ezért célszerű áttekinteni az új pénzügyi tranzakciós lehetőségeket, azok veszélyeit és a törvényes ellenőrzés során megjelenő nehézségeket.

Új pénzügyi tranzakciós lehetőségek a virtuális térben

Napjainkban az internet és az azt használó alkalmazások gyökeresen változtatják meg szokásainkat, teszik kényelmesebbé életünket. Ilyen kényelmi lehetőség az, hogy saját, ma már javarészt hordozható infokommunikációs eszközeinkkel vásároljunk, bankoljunk akár az otthoni karosszékéből, egy kávézóból, vagy ahol, és amikor időnk engedi. [1] [2] A fejlődés markánsan kimutatható a pénzügyi tranzakciók világában is, hiszen a kibertérben a fizetésre, a pénzügyi tranzakciók végrehajtására számos új lehetőség áll rendelkezésünkre. A klasszikus bankok korábbi szolgáltatásaitak virtualizálják, eddig nem látott, már kifejezetten az internet-technológiára épülőket vezetnek be. Mellettük azonban megjelennek olyan alternatív pénzügyi tranzakciós lehetőségek is, amelyek úgy kínálják ezeket a szolgáltatásokat, hogy a mögöttük álló szolgáltató nem rendelkezik klasszikus banki háttérrel (ilyen például a Bitcoin, továbbiakban: BTC). [2] [3] [4] [5]

Ez utóbbiaknak kétségtelenül az előnyei közé sorolható, hogy gyorsak, egyszerűen, bárki által használhatók, és sokszor olyan igényeket is kielégítenek, amelyeket a klasszikus bankok nem tudnak, vagy nem akarnak.

Az alternatív pénzügyi tranzakciós lehetőségeknek azonban árnyoldalai is vannak. Az egyik a pénzügyi kockázat. Az ugyanis, hogy a szolgáltató nem rendelkezik klasszikus banki háttérrel, kockázatosá teszi, teheti az ügyleteket.

Ezek a pénzügyi kockázatok a felhasználó részéről (ki)számíthatók, vagy legalábbis figyelembe vehetők. Nagyobb, de immár az állam számára jelentkező gondot okoz, hogy bizonyos felhő alapú rendszeren folytatott pénzügyi tevékenységgel úgy lehet jövedelemre szert tenni, hogy az akár teljes mértékben kikerülhet az adóhatóság ellenőrzése alól. Ez pedig nyilvánvalóan ugyanolyan problémát jelent, mint bármilyen más eltitkolt, nem adózott jövedelem. Ám a legsúlyosabb következményei mégis annak vannak, hogy ezek a tranzakciók lehetőséget biztosítanak a pénzmosásra – annak új formáit teremtve meg –, így például a szervezett bűnözés vagy a terrorizmus finanszírozására is. [6]

Az előző bekezdésben a felhő alapú rendszerek említése nem volt véletlen. Az alternatív pénzügyi tranzakciókhoz ugyanis alapvetően internet-technológiára épülő szolgáltatásokat, azon belül is elsősorban nyilvános számítási felhő (Public cloud (PC)) és szoftver, mint szolgáltatás (Cloud Software as a Service (SaaS)) típusú rendszereket (továbbiakban: PC/SaaS felhő alapú rendszerek) használunk fel. A PC/SaaS rendszerek azok a mindenki számára – a meglévő személyi használatú eszközök (pl. notebook, okostelefon stb.) felhasználásával, akár csekély számítástechnikai tudással is használható, olcsón, sokszor ingyenesen – igénybe vehető rendszerek, szolgáltatások (mint pl. Facebook, gmail, Dropbox, Twitter,

Skype stb.) amelyek ma már szerves részét képezik mindennapi életünknek, kommunikációnknak. Ezek között pedig már szép számmal vannak olyanok, amelyekkel pénzügyi tranzakciókat is végrehajthatunk (mint pl. Gmail(!)[7] [8], PayPal, Bitcoin stb.) (A PC/SaaS rendszerek az internet-technológiára épülő szolgáltatások részhalmazának tekinthetők, ám a határvonalat, hogy mikor tekinthető csak az egyiknek vagy mindkettőnek egy szolgáltatás, nagyon nehéz egyértelműen meghúzni. A probléma elemzése jelen cikk keretein túlmutat, ezért a továbbiakban mindenhol PC/SaaS rendszereket említünk.)

A célszemélyek pénzügyi tranzakcióinak az ellenőrzése – különböző formában és mélységben – jelenleg is feladata a nemzetbiztonsági szolgálatoknak, a rendvédelmi szerveknek és az adóhatóságnak is. Ennek a feladatnak egy saját országban (is) működő bank esetén viszonylag egyszerűen eleget lehet tenni. A csak külföldön telephellyel rendelkező, de belföldön is szolgáltatást nyújtó bankok viszonylatában azonban már nehézségekbe ütközhet a törvényes ellenőrzés keretében a szükséges adatok beszerzése. Gondoljunk itt például a svájci bankok felhasználóira, akikről hosszú évtizedekig nem voltak hajlandók kiadni a svájciak semmilyen információt, még akkor sem, ha mindenki által elismerten illegális-, vagy bűncselekményből származó értékek kerültek náluk elhelyezésre. [9] [10] [11] Az online, felhő alapú rendszerek esetében a helyzet pedig még rosszabb. Sokszor a pénzügyi tranzakciót lehetővé tévő alkalmazásszolgáltatók saját magukat sem tartják pénzügyi szervezetnek, vagy a pénzügyi világ nem ismeri el őket azoknak [5]. A felhő alapú rendszerekre jellemző, hogy nem csak a pénzügyi, hanem minden más alkalmazásszolgáltatótól is rendkívül nehéz a törvényes ellenőrzés által kért információk beszerzése. [12]

A világ változásait a bankok ha lassan is, de követik. Így az internet és a személyi használatú infokommunikációs eszközök terjedésével az általuk kínált szolgáltatások szolgáltatásokat is sorra elektronizálják és kínálják ilyen formában is ügyfeleiknek. Ma már egyszerűen, gyorsan utalhatunk pénzt egy másik számlára, fizethetünk be csekkeket, vagy éppen fizethetünk web boltokban akár erre dedikált bankkártyával. [13] [14] A bankok által kínált elektronikus pénzügyi tranzakciók többsége a korábbi banki szolgáltatások átkonvertálása a virtuális világba, annak előnyeit azonban csak lassan fedezik fel és építik be szolgáltatásaikba (pl. egy elektronikusan indított átutalással ne kelljen kötelezően megvárni a következő banki napot, hanem az 4 órán belül megtörténjen). [15] Az új lehetőségek bevezetésének lassúságát persze magyarázza a szigorú jogszabályi környezet, a lehetőleg teljes körű biztonságra törekvés, ám éppen ez a lassúság az, amely miatt egyre gyorsuló világunkban a felhasználók alternatív lehetőségek felé fordulnak.

A bankok nem csak lassan reagálnak az új kihívásokra, lehetőségekre, de sokszor nem is kínálnak megfelelő megoldásokat az „online világ” számára. Így sorra jelennek meg a kifejezetten online világra szabott, pénzügyi tranzakciókat biztosító lehetőségek. Ilyenek például a PayPal, amely havidíj nélkül kínálja biztonságos, sőt pénz-visszafizetési garanciával hirdetett szolgáltatását, amellyel sokszor olcsóbban is lehet online vásárolni. [16] Hasonló biztonságos online fizetést kínál a Neteller, [17] a Moneybookers, vagy újabb nevén a Skrill emellett már magán-személyek közötti tranzakciókat is biztosítja. [18]

Jelenleg még extrém, a jövőben talán már köznapi lesz a peer-to-peer (P2P) hitelezés példája, amely a bankoknál alacsonyabb kamattal és nagyobb megtérüléssel kecsegtet a kis-, és középvállalatok számára. Így az ezen vállalatok finanszírozásával az alacsony nyereség miatt kevesebbet törődő bankok helyét egyre inkább P2P finanszírozásra szakosodott vállalatok veszik át. Az üzleti lehetőség komolyságát mutatja, hogy Nagy-Britanniában középtávon 12 milliárd fontos forgalommal számolnak, az Egyesült Államokban pedig mintegy 100 milliárd dollárra becsülik az említett vállalatok kielégítetlen finanszírozási igényét. [19]

Mindezek mellett mégis talán a hagyományos pénzügyi struktúrától való elszakadást a Bitcoin és a hozzá hasonló teljesen virtualizált fizető eszközök, rendszerek jelentik. Ezeket nagyjából két csoportra különíthetjük el: az egyikbe a valódi gazdasághoz kapcsolódónak szánt, a valódi fizetőeszközök valamiféle alternatívájának tervezettek (pl. Flattr, Ripple, Ven, Bitcoin stb.) a másikba az internetes játékokból (Second Life/Linden Dollar, World of Warcraft/Gold stb.) kinövők tartoznak. [20]

A virtuális fizetőeszközök napjainkra – úgy tűnik – gombamód szaporodnak, egy cikkíró legalább 83 félért számolt össze belőlük. [21] Ezek közül a Bitcoint érdemes részletesebben is megvizsgálni. Egyrészt azért mert talán ez a legelterjedtebb, legismertebb virtuális fizetőeszköz, másrészt pedig azért, mert – legalábbis a jelenlegi többi hasonló megoldáshoz képest – viszonylag hosszabb életűnek és „életképesebbnek” tűnik (a Bitcoin 2008-ban indult). [22]

BITCOIN bemutatása

A Bitcoin un. ősblokkját 2009. január 3-án hozta létre egy Satoshi Nakamoto néven fórumozó ismeretlen, bár sokkal valószínűbb, hogy a név nem csupán egy embert takar. A BTC nyílt forráskódú digitális valutánem, amely elnevezés egyrészt egy, a virtuális fizetőeszközt kezelő nyílt forráskódú, bárki által fejleszthető szoftverre, másrészt pedig annak közvetítését szolgáló peer-to-peer hálózatra utal. Ez utóbbi talán a legjelentősebb újítás, hiszen az eddigi elektronikus fizető-

eszközökkel szemben a BTC nem igényel külön infrastruktúrát, így nem kell számolni annak költségeivel sem.

Bitcoin-jainkat bármilyen erre alkalmas eszközön (pl. személyi számítógépen, mobiltelefonon, külső adathordozókon, vagy akár felhő alapú szolgáltatóknál) tárolhatjuk, a tranzakciókhoz pedig csak a küldő és a fogadó címe szükséges. A hagyományos banki rendszerrel szemben BTC hálózatában nincs központi irányítás, így ez kizárja a hatósági kontrollt és befolyást (pl. csalás gyanúja miatt nem lehet sztornózni korábban jóváhagyott tranzakciókat), valamint ugyanezért itt kizárt a manipuláció vagy akár az infláció is. [23]

A Bitcoin más módon is védett. Ez ugyanis egy olyan virtuális fizetőeszköz, melyet egy decentralizált, titkosítással védett, elosztott (P2P) hálózat tárol. A titkosítás erősségére jellemző, hogy a fájlok dekódolása jelenlegi ismereteink szerint belátható időn belül nem lehetséges. A hálózathoz csatlakozás abból áll, hogy egy letöltött kliensprogramot futattunk a számítógépünkön, mely telepítés után rögtön generál egy – a rendszert használók számára – nyilvános számlaszámot (kvázi bankszámla), amellyel tranzakciókat indíthatunk és fogadhatunk.

A kliensek letöltésének számát tekintve első az Egyesült Államok, melyet Kína követ, majd Nagy-Britannia, Németország és Oroszország következik. Magyarország - lakosságához viszonyítva - az előkelő 31. helyen áll. [24] A rendszer karbantartását és fejlesztését önkéntesek végzik, az új Bitcoinok generálását és a tranzakciók nyilvántartását, nyomon követését a rendszer biztosítja.

A rendszer mellett a tulajdonos is védett: az adott BTC felett csak a tulajdonos rendelkezhet, és a számlák befagyasztását vagy lefoglalását "a rendszeren kívülieknek" csak a P2P rendszerben lévő összes számítógép egyszerre történő lekapcsolásával lehetne kivitelezni. A tranzakciók blokkokban kerülnek tárolásra, és minden blokk tartalmazza az előzőek egy részét is. Ez az egymásra épülő, kódolt láncolat biztosítja a tranzakciók hamisíthatatlanságát.

Új BTC-k - jelenleg - átlagosan tízpercenként kerülnek be a rendszerbe, ötvenes csomagokban, melyek négyévente feleződnek, így érik el a 2140-ik évben a rendszert megalkotók által maximálisan meghatározott 21 millió darabot. A BTC-nek "váltópénze" nincs, de nyolc tizedes-jegyig oszthatóak (míg a valós fizetőeszközök két tizedesjegyig), a rendszer tehát megfelelően flexibilis. Mivel előre ismert a maximálisan előállítható Bitcoin, és előállításának üteme is kiszámítható és kizárólag a kereslet-kínálat határozza meg a pillanatnyi értékét, ezért - szemben a hagyományos fizetőeszközök számának változásától (jegybankok "bankoprése" vagy pénz-leértékelése) stabilabb és független az ad-hoc hatásoktól. Forgalmának volumene, intenzitása publikus: nemcsak a Bitcoin-tőzsdéken, hanem

más weboldalakon is figyelemmel kísérhető (bitcoinwatch.com, bitcoinmonitor.com).

A Bitcoinhoz hozzájuthatunk elektronikus tevékenységgel (számítási teljesítménnyel), amely részben bányászattal történik: a blokkok hitelesítéséért végzett számításokat végzőt újonnan létrehozott BTC-vel "díjazza" a rendszer, továbbá a tranzakciós kód előállításában való részvételért is kapható "jutalék". Jelenleg még a "bányászat" tekinthető a hozzájutás fő forrásának, de a számítási feladatok növekvő bonyolultsága miatt idővel szinte egyeduralkodóvá fog válni a tranzakciós jutalék.

A „Bitcoin-láz” vonzataként megjelentek a BTC-előállítására specializált célszámítógépek, és már ezek forgalmazásával is lehet napjainkban vagyont keressen. [25]

A BTC megszerzésének másik útja már hagyományos megoldásnak tekinthető: fizikai fizetőeszköz átváltásával valamint áruk és szolgáltatások nyújtásával lehet szert tenni a virtuális fizetőeszköze.

A BTC-tranzakciókat kétarcúság jellemzi: egyszerre gyorsak (nincs banki záróra) egyben relatíve lassúak (a rendszer mintegy tíz perc alatt ellenőrzi a tulajdonos Bitcoinjának tranzakciós előzményeinek valóságát). A pénzügyi mozgások egy nyílt és egy titkos kulcs felhasználásával kerülnek kódolásra, így a teljes rendszer tudomást szerez a tranzakcióról (de a felek kilétéről nem). Minden számítógépen megtalálható - kódolt formában - a teljes, és egyetlen blokkláncolat, tehát egy visszaélési szándékkal ("hamis pénz") generált kódsorozat nem kerülhet be a láncolatba, így ugyanazt a Bitcoint sem tudja a tulajdonosa kétszer elkölteni...

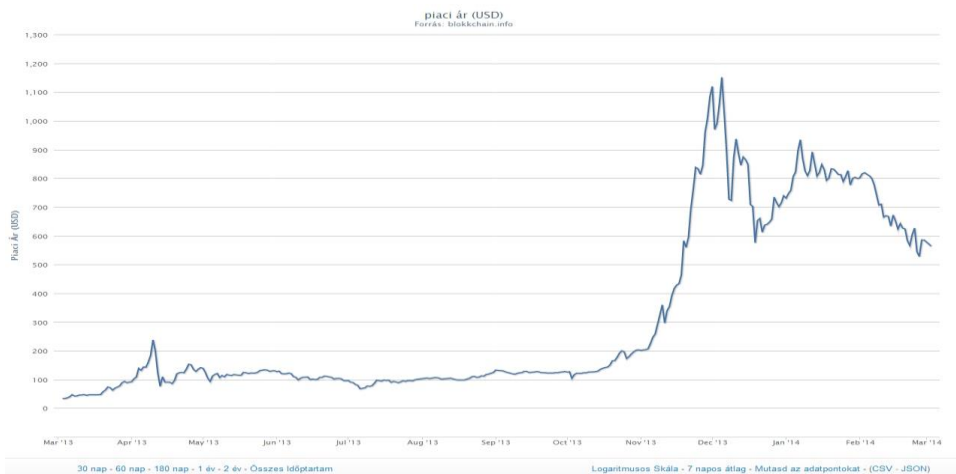
A Bitcoinnak ellenzői szerint nincs tranzakciós, értékmérő vagy megtakarítási szerepe, tehát nem lehet pénzként definiálni. [26] Támogatói ugyanakkor azzal érvelnek, hogy az Európai Központi Bank fenntartja a jogot a Bitcoin-kérdés szabályozására, az Amerikai Egyesült Államok Kincstára szerint pedig pénzközvetítői szerepe van, mely érvek alátámasztják a BTC fizetőeszközkénti létezését. Németországban hivatalosan elismert fizetőeszköz, az USA egyik bírósága pedig egy piramisjáték szervezőjét ítélte el, indoklásában leszögezve, hogy a Bitcoin fizetőeszköz, a Forbes újságírója pedig egy hétig élt kizárólag BTC felhasználásával, a hagyományos fizetési lehetőségeket mellőzve.

Érdekes, hogy az orosz Legfőbb Ügyészség a Bitcoin használatát betiltó érvelése is elismeri pénzhelyettesítő szerepét: *„Az anonimitást biztosító fizetési rendszerek és digitális valuták – köztük a legismertebb, a Bitcoin – pénzhelyettesítőnek minősülnek, és sem magánszemélyek, sem intézmények nem használhatják őket.”* [27] [28] [29]

A virtuális fizetőeszköz előnyei között sorolható fel, hogy gyakorlatilag anonim, kivülálló számára visszakövethetetlen, bárhol tárolható (virtuális "pénztárca" - eWallet, PC, okostelefon, felhő alapú tároló szolgáltatás stb.), könnyen hozzáférhető, biztonságos (a saját pénzként használható kódsorozat több példányban is tárolható). Előny és hátrány is lehet, hogy a rendszerben nincs "feketelista" sem, nem akadályozható meg az egyes számlákra, vagy azokról indított utalás, sem zárolni, sem lefoglalni nem lehet azokat, amely jellemzők miatt a köztörvényes és a politikai indíttatású bűnelkövetők, vagy akár például terrorizmust támogatók körében is preferált lehet. A BTC-szisztéma hátrányaként róható fel, hogy a legkisebb értékű tranzakció is hosszú időt vesz igénybe, és az egyes államok szabályozásukkal is ellehetetleníthetik (pl. Thaiföld után Kína és Oroszország is betiltotta a használatát.) [29] [30] [31]

A BTC felhasználásánál két fő területet határozhatunk meg: míg egyfelől a hagyományos fizetőeszközök kiváltására, helyettesítésére is alkalmas, mások kifejezetten befektetési céllal szerzik be. Egyes pénzügyi befektetők már megalapították Bitcoin befektetési alapjukat is. A kínaiak úgy tekintenek a Bitcoinra, mint egy kiváló digitális értékhozóra, valamiféle digitális aranyra. [32] [33] Napjainkban már a legkülönbözőbb adásvételek és szolgáltatások fizetőeszközüvé vált, a pizzától egészen az aranyig, vagy webhosting-díjtól a lakbérfizetésen keresztül a mesterséges megtermékenyítésig. [34] [35] Sőt az első Bitcoin automaták is megjelentek a piacon [36] A jogellenes tevékenységet lehetővé tevő szerepét tekintve mindkét terület érdekes az állam, az adó- és pénzügyi rendszer és a rendvédelem-hírszerzés szempontjából is.

A BTC első látásra teljesen virtualizált és anonimizált fizetőeszköz, amelyben a Bitcoint birtokoló tulajdonosok kiléte nem ismert. A BTC használatakor csupán „account”-jkkal azonosítják magukat, személyazonosságukat csak a hagyományos pénzügyi-gazdasági felülethez történő kapcsolódás során, néhány speciális tranzakciótípus (valuta-BTC átváltása, áru- vagy szolgáltatás vásárlása esetén) fedik fel. Ezek a tulajdonságok azonban nemcsak biztonságot nyújtanak, de nagyfokú kockázatot is rejtenek tulajdonosaik számára.

7. ábra. Bitcoin árfolyamváltozása 2013-ban és 2014 elején³⁵

A „hagyományos” valuták esetén a rendszer kiterjedtsége, a fizetőeszközök kibocsátó államok, a pénzügyi szervezetek, cégek és a gazdasági szereplők száma, rétegzettség és mérete a gyors változások ellen – pusztán tömegük következtében – nagyfokú rezisztenciára és kompenzációra képes. A viszonylag kicsi Bitcoin-piac kevésbé tud ellenállni a negatív vagy pozitív hírek okozta változásoknak, így vagyonok keletkezhetnek vagy tűnhetnek el napok leforgása alatt.

2013 tavaszán a BTC árfolyama 14 USA dollárról (továbbiakban: USD) 238-ra ugrott fel, majd hirtelen a kevesebb, mint a felére, 84-re esett vissza. Október közepétől az árfolyam meredek emelkedésbe kezdett és kisebb zökkenőkkel eljutott – az eddigi – 1 203 USD-s rekordárig, majd 584-re esett vissza. Ez a rendkívül gyors árfolyamváltozás a „hagyományos” valuták esetén nem jellemző, csupán a gazdaságilag instabil országok esetében fordul elő. [37] [38]

A dolog persze érthető, hiszen a hagyományos pénzügyi rendszer stabilitását – főleg a tőzsdei- és hitelügyletek kiterjedésével és a papírpénz mögötti nemesfém fedezet megszűnésével – a szerződések betartásába (betarthatóságába), a pénzügyi rendszer, az árucikkek és szolgáltatások viszonylagos értékállóságába vetett hit tartja fenn. Ez azonban a Bitcoin esetében, egy teljesen anonimizált és

³⁵ Forrás: [http://blockchain.info/hu/charts/market-price?timespan=1year&showDatapoints=false&daysAverageString=1&show_header=true&scale=0&address=\(letöltve: 2014. 03. 02.\)](http://blockchain.info/hu/charts/market-price?timespan=1year&showDatapoints=false&daysAverageString=1&show_header=true&scale=0&address=(letöltve: 2014. 03. 02.))

virtuális környezetben, – jelenleg még legalábbis – nehezen tartható meg hosszabb távon.

Egyes számítások szerint a feketegazdaság világméretű forgalma elérheti a 4000 milliárd dollárt, melybe beleértendő a csempészett doboz cigarettától kezdve a fegyver-feketekereskedelem is. Ebből a pénzforgalomból részesedhet a kalkuláció szerint a Bitcoin is, mintegy 60 milliárd értékben. [39] (A BTC tőzsdei kapitalizációját jelenleg mintegy 3,8 milliárd dollár értékre becsülik.) A jelzett mennyiségű “piszkos pénz” önmagában is a BTC árfolyamának megtöbbszöröződését indukálhatja.

A jogellenes tevékenységből származó pénzek elsősorban az alábbi területről jelenhetnek meg a virtuális pénz világában:

- a “hagyományos” tevékenységek közül:
 - illegális kereskedelem (gyermekpornó, emberkereskedelem, kábítószer, gyógyszer, fegyver),
 - adócsalás, pénzmosás (az egyre inkább visszaszorított off-shore technikákkal szemben),
 - illegális szerencsejáték,
 - illegális kampányfinanszírozás,
 - terrorizmus finanszírozása.
- IT-környezetben
 - a számítógépes - úgynevezett - “0. napi” sérülékenységek,
 - botnet-bérlések (pl. DDoS támadások céljából), [40]
 - erőforrás-lopás (a botnetek már nemcsak spamelésre vagy túlterheléses támadásokra vehető igénybe, hanem BTC-bányászatra is). [41]
- a Bitcoin-környezet támadására
 - adatlopás (e-pénztárca) [42]
 - account-lopás (pl. Scribd online könyvtárszolgáltató sérelmére) [43]
 - virtuális bankrablás (pl. BitFloor valutaváltó sérelmére) [44]
 - túlterheléses támadással a Bitcoin-tőzsde üzleteinek akadályozására (árfolyam-manipuláció) [45] [46]

A Bitcoin-“iparág” napjainkra már kialakította a virtuális pénz tulajdonosainak és tranzakcióinak anonimitását, visszakövethetlenségét lehetővé tevő megoldásainak széles spektrumát, az IT-területen korábban is alkalmazott általános megoldásoktól a teljesen új, csak itt alkalmazható megoldásokig. Egyes felhasználók internetes identitását, forgalmazását anonimizáló proxy szerverek “védik”, akár tranzakciónként is új BTC azonosítót generálhatnak, külső e-tárca szolgáltatót vesznek igénybe, névtelenítő átváltási technikát (BTC-ZeroCoin-BTC) vezettek be illetve specializálódott “virtuális pénzmossó” cégeken folytatják keresztül pénzeiket. (A cég - jutalék fejében - több accountról aggregálja egybe a virtuális pénzt, illetve több számlára osztja szét, vagy az egyes tulajdonosok Bitcoinjait utalja körbe, keveri össze.) [47] [48] [49]

Egyes kutatók azonban figyelmeztetnek, hogy teljes anonimitás nem létezik a BTC világában sem. [50] Amennyiben nem vesznek igénybe anonimizáló technológiát, a felhasználók IP-címe nyilvános és megismerhető, akik egyébként is gyakran óvatlanok, mikor internetes fórumokon közzéteszik accountjuk adatait. Minden egyes korábbi forgalmi előzményt tartalmaz az adott tranzakció is. A virtuális világ és a hagyományos üzleti terület metszéspontjaiban is nyomokat hagynak maguk után a felhasználók. A “bevett” valuták és a Bitcoin átváltása során a pénzintézetek adataiban megjelenik az ügyfél, és további azonosítási lehetőséget nyújtanak az áruk hagyományos üzletekben történő adásvétele, a kiszállítási-garanciális ügyintézési adatok, címek valamint a szolgáltatások igénybevételéhez kapcsolódó adatbázisok is.

A hatósági fellépés “királyvize” lehet az FBI eljárása a “Silk Road” weboldal kapcsán. 2013. október 2-án több amerikai hatóság részvételével csaptak le a weboldal üzemeltetőjére. A gyanú szerint többek között droggal, fegyverekkel, illegális gyógyszerekkel és hackerszolgáltatásokkal üzleteltek a weboldal látogatói, az áruk és szolgáltatások ellenértékét többnyire Bitcoinnal egyenlítették ki. A fedett nyomozók 2011. novembere óta több, mint száz tranzakciót hajtottak végre, és a rendelt áruk is többnyire megérkeztek a megadott címre. A felderítést jelentősen elősegítette, hogy az oldal üzemeltetője egy fórumba a saját email címéről írt, így IP címe lenyomozhatóvá -, személyazonossága beazonosíthatóvá vált. Az FBI közel 27000 BTC-t (közel 3,6 millió dollár értékben) foglalt le - mely az ügyfelek pénze volt -, és utalt át saját letéti számlájára. Ez úgy válhatott lehetségessé, hogy a hatóság hozzáfért az ott tárolt “tárcákhoz”, és megszerezték a hozzájuk tartozó jelszavakat is. [51] [52]

Az FBI akciója ellenakciót is indukált: az oldal november 6-án újraindult, és a korábbi erős anonymizálási technikát (TOR hálózat igénybevétele a kommunikációra) még kiegészítették egy PGP-típusú³⁶ titkosítással is. [53]

A számítástechnikai vonzatú bűnelkövetésekhez képes is bonyolultabb, erőforrás-igényesebb a Bitcoin jogellenes, bűncselekményekhez köthető felhasználásának ellenőrzése, felderítése. Önmagában a hálózat forgalmának, a tranzakcióknak a nyomon-követése – az alkalmazott titkosítási megoldás miatt – gyakorlatilag nem lehetséges. A BTC-tulajdonosok kilétének megállapítása csak a fenti-ekben ismertetett körülmények esetén kecsegtet eredménnyel. A hagyományos üzleti szféra felé intézett megkeresésekkel, bevonásukkal, az itt hátrahagyott internetes nyomok összegyűjtésével és elemzésével lehet belépési pontokat találni a Bitcoin világába. Rendkívül erőforrás-igényes statisztikai és forgalmi elemzésekkel lehet feltérképezni a tranzakciós hálózat eseményeit (horizontális) és a tranzakciók előzményeit (vertikális azonosítás). Emellett ki kell dolgozni a tranzakcióelemzés metodikáját és technikáját, mivel a tranzakciók során - igaz csak accountjaikkal, de - azonosítják magukat a résztvevők a teljes hálózat előtt. Mindezen megoldások alapvetően feltételezik a rendvédelmi-felderítési célú beépülést a Bitcoin-hálózatba.

Bár a Bitcoin eddigi - néhányéves - története alapján nem jelenthető ki teljes bizonyossággal, hogy a virtuális fizetőeszköz ezen ideája életképes, és nem jut néhány kevésbé sikeres elődje sorsára, de a létrehozása óta eltelt minden egyes újabb év azt a véleményt erősíti, hogy a Bitcoin megkapaszkodik és egyre nagyobb részt hasít ki magának a világ gazdasági-pénzügyi forgalmából. Ezen forgalom feltehetően jelentős hányada azonban a feketegazdaság tranzakcióinak sikerességét valamint egyéb jogsértő cselekmények "gyümölcsei" gondtalan élvezetét fogja a továbbiakban is biztosítani.

„Alternatív” pénzügyi (tranzakciós) lehetőségek veszélyei

A bemutatott „alternatív” pénzügyi (tranzakciós) lehetőségek több veszélyt is magukban hordoznak. Mint ahogy már arról a bevezetőben is szó volt, ezek a rendszerek teljesen, vagy részben kikerülnek a jelenlegi hivatalos pénzügyi rend-

³⁶ PGP titkosítás: Működése a szimmetrikus és az aszimmetrikus titkosítási módszer kombinációjaként létrejött „hibrid” titkosításon alapul. Először az adatot titkosítja egy véletlen generálású kulccsal, majd a session kulcsot kódolja egy publikus kulccsal. Ezáltal létrejön egy olyan kódolt csomag, amely tartalmazza a titkosított adatot és a visszafejtéshez szükséges kulcsot is. (Bővebben: http://www.piksys.hu/termekek/pgp/npgp_tech.htm)

szert. A részbeni kikerülés azt jelenti, hogy a folyamat bizonyos részeiben valódi pénzmozgások megjelennek teljesen legálisan működő bankoknál is, azonban azok további mozgását (pl. virtuális pénzzé konvertálás után) már nem lehet nyomon követni. Ez pedig alapvetően két dolgot jelent.

Egyrészt – és talán ez a kisebbik, ám pénzügyileg nem elhanyagolandó rész – a korábban említett pénzmozgásokban résztvevők olyan jövedelemre tehetnek szert, amely teljes mértékben kikerülhet az adóhatóság látóköréből. Ez pedig nyilvánvalóan bevételkiesést okoz az adott államnak.

Másrészt – és ez súlyosabb probléma – lehetővé teszi szervezett bűnözők, vagy akár terroristák számára is a pénzmosást. Ennek egyik oka, a már fentebb említett tranzakciók nyomon követhetlensége, azaz egy adott dollár, euro, bármilyen más fizető eszköz útját (pl. „A” személy valódi pénzt vált át virtuális pénzre egy játékban azt átadja „B” személynek, aki visszaváltja valódi pénzre) szinte lehetetlen végig követni. Ha ez még sikerülne is, akkor ott van egy másik, az előzőnél is nagyobb probléma: az ellenőrizhetetlenség. Például a Diablo III-ban valaki saját maga is szerezhethet egy ritka tárgyat (pl. fegyver, páncél stb.), amelyet azután jó pénzért értékesíthet. De nem bizonyítható, hogy valóban ő szerezte-e, kapta, vagy vásárolta valakitől. Mint ahogy az sem bizonyítható, hogy nem ő szerezte. Ma komplett iparágként működik az ilyen tárgyak keresése, majd eladása (pl. Dél-Koreában vagy akár Magyarországon is). [54] Például egy terroristát finanszírozó megvásárolhat egy (vagy sok) értékes tárgyat, majd azt a játék menetében átadhatja (ingyen) a finanszírozottnak. Ő később újraértékesítheti azokat és máris nála van a neki szánt összeg. Ugyanez a szervezett bűnözés esetében lehet a pénz tisztára mosásának egyik lehetősége. Ekkor akár be is vallja az adott személy, hogy neki játékból származik a jövedelme, leadózik utána, ám a pénz valódi eredetét nem lehet felderíteni.

Ellenőrzés hiányosságai

Az alternatív pénzügyi tranzakciókat lehetővé tévő PC/SaaS felhő alapú rendszerek ellenőrzése legalább ugyanolyan kihívást jelent az arra feljogosított nemzetbiztonsági szolgálatoknak és rendvédelmi szerveknek, mint a kommunikációt lehetővé tévőké.

Az első problémát az előbbieket esetében is a jogi hiányosságok jelentik. Egyrészt a virtuális térben megjelent új pénzügyi tranzakciós lehetőségek olyan korábban nem ismert formák, amelyek nem vagy csak óriási beleértéssel férnek bele a jelenlegi pénzügyi, valamint az azokhoz kapcsolódó nemzetbiztonsági, bűnügyi ellenőrzési szabályozásokba. Másrészt ebben a szegmensben is jelentke-

zik a „Felhő alapú rendszerek törvényes ellenőrzési problémái” című cikkben [55] leírt új struktúra, azaz egyre inkább infrastruktúra-, tartalom-, és alkalmazásszolgáltatók alakulnak ki. Az alkalmazásszolgáltatók – amelyek ebben az esetben is lehetnek akár más országban rendes pénzintézetként működő cégek –, úgy tudnak adott esetben külföldről szolgáltatni, hogy semmilyen bejelentési, adófizetési, törvényes ellenőrzést előíró kötelezettségnek nem kell eleget tennie. (pl. PayPal). [56] Harmadrészt pedig ott van még egy nagy probléma, mégpedig az, hogy sokszor az is vita tárgyát képezi, hogy egyáltalán pénzügyi szolgáltatásnak minősül-e az adott tevékenység (pl. BitCoin). [5] Jelenleg nincs olyan legalább a demokratikusnak tekintett országok által elfogadott, irányadónak tekinthető jogszabály, amelyhez Magyarországnak igazodni lehetne. Jellemző példa, hogy az USA-ban új pénzmosás elleni törvényen dolgoznak – többek között a BitCoin miatt –, amelyben a tervezet szerint: „...minden olyan vállalat, ami virtuális pénzt bocsát ki vagy azzal kereskedik, ugyanolyan szabályozás alá kerülne, mint a valódi pénzügyi szolgáltatók. Ezentúl könyvelési kötelezettségük keletkezne és minden 10 ezer dollár feletti tranzakciót be kellene jelenteniük a hatóságoknak.” [57] A tervezet kidolgozói szerint erre azért van szükség, mert a korábban említett lehetőségek, mint pl. a BitCoin egyértelműen elősegítik az illegális gyógyszer- és droggereskedelmet és a nyilvánvaló pénzmosást. [58]

A másik problémát az ellenőrzésre felhasználható technikai eszközrendszerek hiánya okozza. Ez a probléma is több rétegből áll össze. Egyrészt, hogy erre az ellenőrzési feladatra a gyártóknak nincsenek olyan kész megoldásai, mint például a telefonlehallgatásra. Másrészt, még ha találunk is egy adott feladatra megfelelő eszköz(rendszer)t, az alkalmazásszolgáltatók rendkívül heterogén infrastruktúrája okán szinte biztos, hogy ugyanaz egy másik szolgáltatónál már nem használható fel. Mindenhová pedig teljesen új ellenőrző rendszert tervezni és kivitelezni meglehetősen drága mulatság. Harmadrészt pedig az is elképzelhető, hogy a szolgáltató teljes jóindulata mellett sem lehet kinyerni a releváns információkat a rendszeréből, hiszen azt nem ilyen szempontok szerint tervezték. (Például a Diablo III-ban az aukciós házak még egy viszonylag központosított helyet biztosítanak ennek, [59] de egy adott tárgy játékmenet közbeni cseréjét (elejtését, és másik játékos általi felvételét) már rendkívül nehezen (vagy pontosabban fogalmazva leginkább sehogyan sem) lehet követni.)

A fentiekből pedig az következik, hogy a törvényes ellenőrzésre feljogosított szervezeteknek jelenleg más módon kell beszereznie az őket érdeklő információkat. Erre a feladatra léteznek bizonyos eszközök, mint azt a „Felhő alapú rendszerek törvényes ellenőrzési módszerei vizsgálata” I. és II. című cikkek is leírták. [60] [61] Azokban a cikkekben található elemzés és az ott megfogalmazott kö-

vetkeztetések ebben az esetben is helytállóak, azaz több módszer is az említett szolgáltatók rendelkezésére áll. Azonban ezek mindegyikének megvannak a maga hátrányai és egyik sem teszi lehetővé a célszemélyek releváns adatainak, forgalmának 100 %-os kinyerését. Ráadásul nem is a fentebb vázolt pénzügyi tranzakciók ellenőrzéséhez tervezték azokat, bár kétség kívül számtalan közvetett és közvetlen adatot is képesek lehetnek szolgáltatni. Van olyan ország is (Kína), ahol a problémát törvényi szabályozással kívánják megoldani, azaz egyszerűen betiltják virtuális fizetőeszközök valós pénzre történő átváltását. [62] [63]

Megjegyzendő, hogy az online játékoknál is megindult egyfajta önszabályozás a pénzügyi tranzakciók tekintetében. A World of Warcraft esetében megjelentek olyan – ritka ezért rendkívül értékes – tárgyak, amelyek un. lélekhez kötöttek, azaz csak az játékos használhatja, aki megtalálta, az másnak nem adható át. [64] Tovább korlátozza a pénzmozgást, hogy bizonyos tárgyak csak adott szerveren belül osztható meg. Bár ez utóbbi könnyen kijátszható pl. a helyi virtuális „aranyra” váltással és annak átadásával. A League of Legends nevű játékban például úgy korlátozták a különböző „ajándékok” átadását, hogy azok tranzakcióját előzetes „barát” megjelöléshez kötötték, és a jelölést követően legalább két hét várakozási időhöz. További korlátozás, hogy az átadónak legalább 20-as szintű, az átvevőnek pedig legalább 10-es szintűnek kell lennie, valamint egy nap maximum 3 tárgy adható át. [65] Bár ezt elsősorban az élvezetesebb játékmenetért (elsősorban a kezdők, kevesebbet játékosok kedvéért) alakították ki, de adott esetben nagymértékben segítheti egy célszemély kapcsolati körének feltérképezését, vagy adott esetben akár a tranzakciók megakadályozását is. A Diablo III-ban – szintén az élvezetesebb játékmenetért és nem utolsó sorban az üzletszerű, iparként működő tárgy”farmolások” visszaszorítása miatt bejelentették, hogy az aukciós házat meg fogják szüntetni. [66]

Ezek a korlátozások csökkentik, de nem teszik lehetetlenné a korábban említett illegális pénzügyi tranzakciókat, ugyanakkor a törvényes ellenőrzést végzők számára a nyomon követhetőséget valamelyest elősegítik. Mindenesetre már valamiféle előrelépést jelentenek a nemzetbiztonsági szolgáltatók és a rendvédelmi szervek titkos információgyűjtő és titkos adatszerző feladatainak végrehajtásához.

Összefoglalás, következtetések

A PC/SaaS felhő alapú rendszerek által biztosított új, alternatív pénzügyi tranzakciós lehetőségek mindamelllett, hogy teljesítik a fejlesztők által kitalált funkciókat, veszélyeket is magukban hordoznak. Olyan új lehetőséget teremtenek

pénzmosásra, terrorizmus finanszírozására, és nem utolsósorban be nem vallott jövedelemszerzésre, amelyekkel korábban az ezek ellen fellépő nemzetbiztonsági szolgálatok, rendvédelmi szervek és adóhatóságok nem találkoztak. Így ezen rendszerek ellenőrzésének igénye – a felhasználás növekedésével – egyre sürgetőbbben merül fel, ugyanakkor ennek jelenleg jogi, és technikai korlátai is vannak.

Napjainkra a virtuális világ - és benne a Bitcoin - valós alternatívájává és versenytársává vált a hagyományos megoldásoknak, így a rendvédelmi-felderítési tevékenységnek is ki kell terjednie erre az élettérre is. Jelentős pénzügyi-gazdasági potenciállal rendelkező államok - így az Amerikai Egyesült Államok, Anglia, Németország már megkezdték az elkerülhetetlenné váló szabályozás előkészítését.

A virtuális fizetőeszközök problematikája, mint lakmuszpapír ráirányítja a figyelmet arra is, hogy az új internetes technológiák, szolgáltatások komplex, és ágazatonkénti áttekintése és szabályozása tovább már nem halogatható.

Jelen cikkből levonható következtetések:

1. A virtuális világban új, a korábbi pénzügyi rendszerhez kapcsolódó, de azt mégis elkerülő rendszerek jöttek létre, amelyekkel pénzügyi tranzakciók bonyolíthatók.
2. Ezen tranzakciók ellenőrzése ugyanolyan fontos a törvényes ellenőrzést végző szolgálatok számára, mint a klasszikus pénzügyi tranzakcióké.
3. Ezen rendszerek ellenőrzése minden ország törvényes ellenőrzést végző szervei számára kihívást jelentenek.
4. Ezen rendszerek ellenőrzésére – akár csak más, például elektronikus úton folytatott kommunikációt lehetővé tevő PC/SaaS felhő alapú rendszerekére – nincsen olyan általánosan elfogadott jogi szabályozás a ellenőrzése kapcsán, amelyhez – akár Magyarországnak is – igazodni lehetne.
5. Az felhatalmazott szolgálatok ugyan rendelkeznek olyan módszerekkel, eszközökkel, amelyek – bizonyos mértékig – lehetővé teszik az ellenőrzést, de ezek – miután nem erre a problémára készültek – csupán korlátozott eredményt adnak. Így a szükséges információk megszerzését más módszerekkel (pl. HUMINT) is hatékonyan támogatni szükséges.
6. Mihamarabb meg kell hozni a törvényi kereteket, amiben definiálni kell az alkalmazásszolgáltatók fogalmát úgy, hogy abba a fent említett pénzügyi tranzakciókat lehetővé tévő rendszerek is beleérthetők legyenek.

7. Magyarországnak – akárcsak a többi országnak – pénzügyi érdeke is, hogy az alkalmazásszolgáltatók hazai működését mihamarabb más szolgáltatókhoz hasonló jogi keretek közé terelje. Így a cégekkel egyrészt a megfelelő adók, járulékok stb. megfizettethetők, másrészt a felhasználók adatainak elérése lehetőséget teremt jelenleg nem adózó jövedelmek feltérképezéséhez is.

Annak érdekében, hogy az új pénzügyi tranzakciós lehetőségeket biztosító PC/SaaS felhő alapú rendszerek törvényes ellenőrzési problémáit kezelni lehessen, ugyanazokat a lépéseket kell megtenni, mint amelyek a „Felhő alapú rendszerek törvényes ellenőrzési módszerei vizsgálata” II. című cikkben a kommunikációt lehetővé tevő rendszerekkel kapcsolatban megfogalmazásra kerültek. Az az további feladatként, a jogi szabályozás kialakítása előtt, el kell végezni az infrastruktúra-, alkalmazás- és tartalomszolgáltatók fogalmának a definiálását. Ezt követően lehet meghatározni, hogy mit kell ellenőrzés alá vonni ahhoz, hogy a nemzetbiztonsági és a bűnüldözői munkát hatékonyan lehessen támogatni, és ezek alapján célszerű a törvényi szabályozást átalakítani.

Felhasznált irodalom

- [1] http://www.libri.hu/cikk/fizetes_es_szallitas (2013.10.22.)
- [2] <https://www.otpbank.hu/portal/hu/fooldal> (2013.10.22.)
- [3] <http://en.support.wordpress.com/bitcoin/> (2013.10.22.)
- [4] <https://www.paypal.com/hu/webapps/mpp/home> (2013.10.22.)
- [5] Mi is az a Bitcoin? http://bitcoin.hu/?page_id=167 (2013. 11. 23.)
- [6] VOITH Hunor: Pénzmosással vádolják a Bitcoin Alapítvány alelnökét (2014. 01. 28.)
http://itcafe.hu/hir/penzmosassal_vadoljak_a_bitcoin_alapitvany_alelnok.html (2014. 02. 27.)
- [7] TRAVIS Green: Send money to friends with Gmail and Google Wallet
<http://googlecommerce.blogspot.hu/2013/05/send-money-to-friends-with-gmail-and.html> (2013.10.21.)
- [8] Send and receive money from anywhere
<http://www.google.com/wallet/send-money/> (2013.10.22.)
- [9] SZENTENDREI Lajos: Arab „hadjárat” Svájcban. HetiVálasz.hu (2013.07.28.)
<http://hetivalasz.hu/uzlet/az-erintett-bankok-eddig-egyetlen-mukkot-sem-szoltak-a-banktitokra-hivatkozva-haritanak-el-mindenfele-kommentart-59931> (2013.10.22.)

- [10] tucano: A svájci banktitok - I. rész (2011.03.28.)
http://lemil.blog.hu/2011/03/28/a_svajci_banktitok (2013.10.22.)
- [11] VÁMOSI-NAGY: nem könnyű Svájcot rávenni a banktitok feltörésére. ma.hu (2013.01.16.)
http://www.ma.hu/belfold/158062/VamosiNagy_nem_konnyu_Svajcot_ravenni_a_banktitok_feltoresere (2013.10.22.)
- [12] DAKÓ Pál: A Google továbbra sem ad ki adatokat a magyar kormánynak (2013. 01. 24.)
http://itcafe.hu/hir/google_atlathatosag_transparency.html (2013. 02. 09.)
- [13] <https://www.otpbank.hu/direktdemo/hu/bankszamlanya> (2013.10.26.)
- [14] <https://www.otpbank.hu/direktdemo/hu/utalasok> (2013.10.26.)
- [15] Már csak négy órán át vándorol a pénz. (2012. 07. 01.)
- [16] <https://www.paypal-europe.com/magyar/> (2013. 11. 25.)
- [17] <http://online-fizetes-magyarul.info/neteller/neteller.html> (2013. 11. 25.)
- [18] <http://online-fizetes-magyarul.info/> (2013. 11. 25.)
- [19] P2P-finanszírozás szorítja ki a bankokat a hitelezésből
http://sg.hu/cikkek/101294/p2p_finanszirozasa_szoritja_ki_a_bankokat_a_hitelezesbol (2013. 11. 25.)
- [20] Stan STALNAKER: Bitcoin, Ven, és a hagyományos pénz vége
<http://bitcoin.hu/?p=1228> (2013. 11. 25.)
- [21] A Bitcoin csak a kezdet, itt a Dogecoin - egyre több a virtuális pénz (2014. 02. 03.) <http://www.vg.hu/penzugy/a-bitcoin-csak-a-kezdet-itt-a-dogecoin-egyre-tobb-a-virtualis-penz-420897> (2014.02.03.)
- [22] http://bitcoin.hu/?page_id=1456 (2014.02.03.)
- [23] ESZE Dóra: Bitcoin, a forradalmi valuta (2013. 10. 09.)
<http://www.uzletresz.hu/penzugy/20131009-bitcoin-a-forradalmi-valuta.html> (2013. 10. 09.)
- [24] TURZÓ Ádám Pál: Megint eldurant egy Bitcoin-lufi - Mi áll a háttérben? (2013. 10. 27.)
http://www.portfolio.hu/vallalatok/it/megint_eldurant_egy_bitcoin-lufi_mi_all_a_hatterben.190922.html (2013. 10. 27.)
- [25] Ők is a Bitcoinból gazdagodtak meg (2013. 11.15.)
http://index.hu/tech/2013/11/15/ok_is_a_bitcoinbol_gazdagodtak_meg/ (2013.11.15.)

- [26] A pénzvilág nagyjai alig értik a Bitcoin – és félnek kérdezni (2013. 07. 04.) <http://www.hirado.hu/2013/07/04/a-penzvilag-nagyjai-alig-ertik-a-bitcoin-es-felne> (2014. 02. 26.)
- [27] Hivatalosan is pénz a Bitcoin (2013. 08. 09.) http://index.hu/tech/2013/08/09/hivatalosan_is_penz_a_bitcoin/ (2013.08.09.)
- [28] VOITH Hunor: Igazi valutának minősítette a Bitcoin egy amerikai szövetségi bíró (2013. 08. 08.) http://itcafe.hu/hir/a_bitcoin_igazi_penz_egy_amerikai_biro_szerint.html (2013.08.08.)
- [29] VOITH Hunor: Betiltották Oroszországban a digitális valuták használatát (2014. 02. 10.) http://itcafe.hu/hir/oroszorszag_betiltotta_a_digitalis_valutakat_bitco.html (2014.02.10.)
- [30] WIEZNER István: Betiltották Thaiföldön a Bitcoin (2013. 07. 30.) <http://pcworld.hu/kozelet/betiltottak-thaifoldon-a-bitcoin.html> (2014.02.10.)
- [31] VOITH Hunor: A kínai kormány, a Francia Nemzeti Bank és Alan Greenspan nekiment a Bitcoinnak (2013. 12. 06.) http://itcafe.hu/hir/bitcoin_kina_francia_nemzeti_bank_alan_greenSPAN.html (2013.12.06.)
- [32] Megint eldurant egy Bitcoin-lufi - Mi áll a háttérben? (2013. 10. 27.) <http://hunnio.com/news.php?readmore=669> (2014. 02. 27.)
- [33] Megint mosolyoghatnak a Bitcoin-tulajdonosok (2013. 11. 14.) http://www.portfolio.hu/vallalatok/it/megint_mosolyoghatnak_a_bitcoin-tulajdonosok (2014. 02. 27.)
- [34] Itt már lakbért is lehet virtuális pénzzel fizetni (2013. 04. 09.) http://hvg.hu/ingatlan/20130409_Itt_mar_virtualis_penzzel_is_lehet_lakb_ert (2014. 02. 27.)
- [35] Itt az első bébi, akiért virtuális pénzzel fizettek (2013. 06. 11.) http://hvg.hu/gazdasag/20130611_Itt_az_elso_bebi_akiert_virtualis_penzzel (2014. 02. 27.)
- [36] <http://lamassubtc.com/#contact> (2013.07.26.)
- [37] KERNER Zsolt: Itt a Bitcoin vége? <http://444.hu/2013/05/06/mi-a-fasz-az-a-bitcoin/> (2013. 11. 23.)

- [38] http://blockchain.info/hu/charts/market-price?timespan=1year&showDataPoints=false&daysAverageString=1&show_header=true&scale=0&address= (2013. 12. 21.)
<http://www.origo.hu/gazdasag/20120701-mostantol-negy-ora-alatt-atutalodik-a-penz-napkozbeni-atutalasi-rendszer.html> (2013.10.26.)
- [39] A bitcoin, mint megtakarítás
<http://hu.falkvinge.net/2011/05/29/a-bitcoin-mint-megtakaritas/> (2013. 05. 29.)
- [40] Want to rent an 80-120k DDoS Botnet?
<https://blog.damballa.com/archives/330> (2014. 02. 27.)
- [41] Botcoin: Bitcoin Mining by Botnet
<http://krebsonsecurity.com/2013/07/botcoin-bitcoin-mining-by-botnet/> (2014. 02. 27.)
- [42] JIM FINKLE: 'Pony' botnet steals bitcoins, digital currencies: Trustwave. (2014. 02. 24.) <http://www.reuters.com/article/2014/02/24/us-bitcoin-security-idUSBREA1N1JO20140224> (2014. 02. 27.)
- [43] Bitcoin, Scribd (2013.04.05.)
http://buhera.blog.hu/2013/04/05/bitcoin_scribd (2014. 02. 27.)
- [44] Louis Goddard: Bitcoin exchange BitFloor suspends operations after \$250,000 theft. (2012. 09. 05.)
<http://www.theverge.com/2012/9/5/3293375/bitfloor-bitcoin-exchange-suspended-theft> (2014. 02. 27.)
- [45] Bitcoin Hit By 'Massive' DDoS Attack As Tensions Rise. (2014. 02. 12.)
<http://www.forbes.com/sites/leoking/2014/02/12/bitcoin-hit-by-massive-ddos-attack-as-tensions-rise/> (2014. 03. 02.)
- [46] MATTHEW Boesler: WORLD'S LARGEST BITCOIN EXCHANGE: We Are Suffering A Massive Attack On Our Servers. (2013. 04. 04.)
<http://www.businessinsider.com/ddos-attack-on-mt-gox-bitcoin-servers-2013-4> (2014. 03. 02.)
- [47] How does blockchain.info's mixing service work?
<http://bitcoin.stackexchange.com/questions/8232/how-does-blockchain-infos-mixing-service-work> (2013.03.08.)
- [48] <https://bitlaunder.com> (2014. 02. 27.)
- [49] <http://app.bitlaunder.com> (2014. 02. 27.)
- [50] Cyrus Farivar: Névtelenségi figyelmeztetés Írországból (2011. 07. 31.)
<http://bitcoin.hu/?p=646> (2014. 02. 27.)

- [51] Az FBI lecsapott a web sötét oldalára (2013. 10. 03.)
http://index.hu/tech/2013/10/03/az_fbi_lecsapott_a_web_sotet_oldalara/ (2014. 02. 27.)
- [52] VOITH Hunor: Vajon merre van a Silk Roadtól elkobzott Bitcoin? (2013. 10. 04.)
http://itcafe.hu/hir/silk_road_fbi_bitcoin_elkobzas_tor_blummer.html (2014. 02. 27.)
- [53] Újraindult a hírhedt online drogpiac. (2013. 07. 11.)
<http://www.karpatinfo.net/cikk/kriminalis/ujraindult-hirhedt-online-drogpiac> (2014. 02. 27.)
- [54] Mocsy: Aranyparaszt voltam a Diablo III-ban. Hogyan lehet pénzt keresni játékkal? Mert tényleg lehet. GameStar (2012. 10. 22.)
<http://www.gamestar.hu/8222aranyparaszt8221-voltam-a-diablo-iii-ban.html> (2013. 10.22.)
- [55] Kovács Zoltán: FELHŐ ALAPÚ RENDSZEREK TÖRVÉNYES ELLENŐRZÉSI PROBLÉMÁI Hadmérnök, VIII. Évfolyam 1. szám - 2013. március
- [56] <http://www.cashmaker.hu/netbankok/paypal/> (2014. 03. 02.)
- [57] DOJCSÁK Dániel: Ellenőrizné az USA a virtuális pénzeket (2013. 03. 25.)
<http://www.hsw.hu/hirek/50009/bitcoin-virtualis-penz-fbi-illegalis-penzmosas.html> (2013.07.02.)
- [58] JEFFREY SPARSHOTT: Web Money Gets Laundering Rule
<http://online.wsj.com/article/SB10001424127887324373204578374611351125202.html> (2013.07.02.)
- [59] <http://us.battle.net/d3/en/game/guide/items/auction-house> (2013.10.22.)
- [60] Kovács Zoltán: FELHŐ ALAPÚ RENDSZEREK TÖRVÉNYES ELLENŐRZÉSI MÓDSZEREI VIZSGÁLATA I. RÉSZ Hadmérnök, VIII. Évfolyam 3. szám - 2013. szeptember
- [61] Kovács Zoltán: FELHŐ ALAPÚ RENDSZEREK TÖRVÉNYES ELLENŐRZÉSI MÓDSZEREI VIZSGÁLATA II. RÉSZ Hadmérnök, VIII. Évfolyam 3. szám - 2013. szeptember
- [62] Thomas CLABURN: China Limits Use Of Virtual Currency. InformationWeek (2009. 06. 29.)
<http://www.informationweek.com/internet/ebusiness/china-limits-use-of-virtual-currency/218101859> (2013. 10.23.)

- [63] Chavalier: Kína betiltja a gold farmolást! GameStar (2009. 07. 01.)
<http://www.gamestar.hu/kina-betiltja-a-gold-farmolast.html> (2013. 10. 23.)
- [64] World Of Warcraft: Világok harca. mindenkilapja.hu
<http://wow500.mindenkilapja.hu/html/18900252/render/> (2013. 10. 23.)
- [65] <https://support.leagueoflegends.com/entries/23111872-Gifting-Guide-and-FAQ> (2013. 10. 25.)
- [66] John HIGHT: Diablo® III Auction House Update. (2013. 09. 17.)
<http://us.battle.net/d3/en/blog/10974978/> (2013.10.23.)

A metakeresés egy alkalmazása a bűnüldözés és felderítés világában

Vadász Pál

Absztrakt

Az információkeresés egy különleges ága a metakeresés. Áttekintem a metakeresés fogalmát, fajtáit és történetét. Egy konkrét példán keresztül bemutatok egy alkalmazást, amely többek között a bűnüldözésben és a felderítésben is nagymértékben és olcsón könnyíti a nyílt forrásra tartó keresés munkáját.

Kulcsszavak: *információkinyerés, metakeresés, bűnüldözés, hírszerzés.*

Abstract

Metasearch is a unique branch of information retrieval. I review the definition of metasearch, the history of its evolution and technological implementations. Through a specific example the application of metasearch is presented, which can be very cost effective and useful among others in the world of law enforcement and intelligence.

Keywords: *information retrieval, metasearch, law enforcement, intelligence.*

Bevezetés - Az információkeresésről általában

„Az információkeresés fogalma alatt átfogó értelemben olyan tevékenységet javasolunk érteni, amely információreprezentációk (adatok) meghatározott köréből meghatározott információigény kielégítését segítő információreprezentáció(k), adat(ok) megtalálására, kiválasztására irányul. „³⁷

Mivel az adatok ma már szinte hézagmentesen elérhetők elektronikus formátumban gyorsan és olcsón, az igazi feladat az áttekinthetetlen mennyiségben hatékonyan megtalálni a felhasználó számára releváns információt. Ez az igény lódította meg a keresési technológiák robbanásszerű fejlődését. A gazdaság, kormányzat, védelem, nemzetbiztonság területén a keresési technológiák alkalmazása mára már megkerülhetetlenné vált. A kezdeti időszak után, amikor is a munka elsősorban strukturált adatokra, majd szöveges információkra irányult, a technika fejlődése lehetővé tette a képre, hangra és mozgóképre történő számítógépes keresést is. Ezek a fontos leágazások kívül esnek a jelen írás keretein.

Az első részben összegzem a metakeresés lényegét, előnyeit, vizsgálom a fajtaíait, szerepének változását a technológia fejlődésének tükrében. A második részben bemutatom a metakeresés egy nagyon sajátos alkalmazását, ennek előnyeit egy konkrét példán keresztül.

A metakeresés fogalma

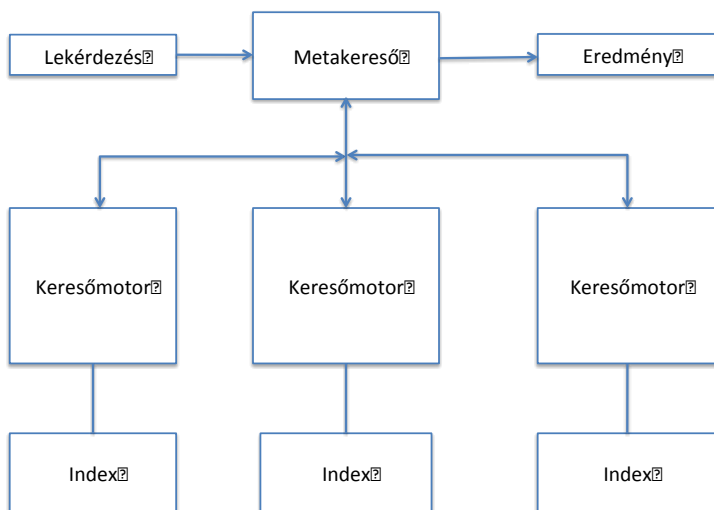
A metakeresés³⁸ egy információkinyerési technológia, amely lehetővé teszi az egyidejű keresést több kereshető forrásban. A felhasználó lekérdezését a rendszer megfelelő szintaxissal továbbítja különféle keresőkhöz, amelyek a saját keresési műveleteiket elvégzik, eredményeiket visszaküldik, és azokat a metakereső egységesítve, a lehetőség szerinti legkevesebb duplikációval megjeleníti a felhasználónak igény szerinti sorba rendezett formában.³⁹ (lásd 1. ábra).

³⁷ MUNK Sándor: *Az információkeresés alapjai, Hadmérnök, 2013. 1.sz., ISSN 1788-1919, www.hadmernok.hu, (letöltés ideje: 2014. 01.03.)*

³⁸ *Használt angol szinonimái: federated search, federated information retrieval, distributed information retrieval, multiple database searching, polysearching. Bár a metasearch és a federated search eredetileg nem szinoním fogalmak, a mai szaknyelvben már felcserélhetőként használják.*

³⁹ JACSÓ Péter, *Internet Insights - Thoughts about Federated Searching*

Ez a felhasználó számára egy egységes keresési felületet jelent, amelyen keresztül kommunikálja a keresési igényét. E felület mögött a metakereső a felhasználó számára nem látható módon elvégzi a keresési feladatokat a különböző adatforrásokban, majd az ezekből származó eredményeket egységes találati formában jeleníti meg a felhasználói felületen.

1. ábra. Egy metakereső architektúrája. (Szerk.: szerző)

A metakeresés előnyei

A metakeresés alkalmazása egyrészt időt takarít meg a felhasználónak, kényelmesebbé teszi a munkáját, a találati eredményességet, a felidézést ⁴⁰ és a pontosságot javítja, másrészt olyan feladatok elvégzését teszi lehetővé, amelyek e technológia alkalmazása nélkül az adatok mennyisége és rendezetlensége miatt gyakorlatilag más módszerrel megoldhatatlanok lennének. Az időmegtakarítás

<http://www2.hawaii.edu/~jacso/extra/federated/federated.htm> (letöltés ideje: 2013-12-08)

⁴⁰ Fedés vagy teljesség, angolul recall: azt méri, hogy az összes releváns dokumentum közül mennyi szerepel a találatok között (TIKK 69. p.)

ténye magától értetődő. Ha keresek könyveket egy témában több könyvtárban⁴¹ is, akkor a metakeresővel nem kell minden egyes könyvtárat végigböngészni, hiszen pont ezt végzi el helyettem a kereső, én csak egyszer viszem be a kérdést, a robot minden megadott könyvtárban keres, és én csak egy helyen kapom meg a választ, amely sok helyről fut be. Ha internetes óriáskeresőt futtatok a saját nyelvi technológiát alkalmazó metakeresőmmel, akkor indirekt – mint azt később a példában látni fogjuk – akár források millióiából is szerezhetek találatot, amelyet más eszközzel nem lenne életszerűt lenne elérni.

A metakeresés alapjai, szerepe

A metakeresés fajtái

A szakirodalomban csoportosítást nem találtam, ezért megpróbáltam ezt a feladatot saját magam elvégezni. Szerkezetét vizsgálva alapvetően három féle metakeresést alkalmaznak.

Zárt kereső futtat zárt keresőt

A zárt rendszereken futó keresőhierarchiák előre megadott adatbázisokban működnek. Ilyenek például a könyvtárak, egészségügyi adatbázisok egyedi keresőit futtató központi metakeresők. A források száma, a dokumentumok formátuma előre ismert és időben többé-kevésbé állandó. A központi kereső követi az egyedi keresők változásait, a sok helyről befutó találatokat egységes formátumra hozza, és ezt az egyébként gyorsan változó adatforrás-tömeget időről időre újra indexeli, majd a felhasználó számára hozzáférhetővé teszi.

Internetes kereső futtat internetes keresőt

Számos internetes kereső futtat más internetes keresőket. Ilyen metakeresők az IXquick, Dogpile, AllPlus, SurfWax, Yippy, Mamma, Metacca, Beacoup, MetaCrawler, Search.com, Findelio, Info.com.⁴² Ezek jellegükben alig különböznek egymástól. A találatok mellett feltüntetik a forrást. Súlyozásuk szerint nem

⁴¹ Itt természetesen az eredeti (papír alapú) értelemben vett könyvtárakról van szó.

⁴² Southern Oregon University, Hannon Library,
<http://hanlib.sou.edu/searchtools/metatool.html> (letöltés ideje: 2013-12-23)

feltétlenül ugyanazt találják meg, és nem ugyanabban a sorrendben közlik a talá-
lataikat. Konkrét alkalmazási területek többek között például hotel-, repülőjárat-,
HR-keresők.

Testre szabott, egyéni kereső futtat internetes keresőt

Ahol a keresett adatok helye nem ismert, mert azok bárhol lehetnek, ott a metakeresőnek nyílt forrásra tartó internetes keresőket (Google, Bing, Yahoo, Jandex, Gigablast stb.) előnyös futtatnia. Megjegyzendő, mivel az ilyen internetes keresők nagyon gyakran nem dolgozzák fel (indexelik le) a fizetős vagy ingyenes adatbázisok tartalmát (mély web, deep web), így nyilván az egy célrendszerhez képest a találati eredményeik is sekélyesebbek lesznek a zárt rendszereken futó célkeresőkénél.

Történet

Metakereső versus Google Scholar

A könyvtárak működésében a 90-es évektől gomba módra szaporodtak a metakeresők. Céljuk, hogy a kutató egy felületen a változásokkal egyidejűleg gyorsan és könnyen megtalálja minden releváns dokumentumot. Számos különböző formátumú adatbázist kellett keresni egységes szintaktikára hozva. Egy-egy ilyen rendszer felállítása évekig tartó projekteket igényelt jelentős ráfordítással. A metakeresés mint módszer a Google megjelenésével és kiterjedésével részben elsorvadt, részben átalakult, új értelmet nyert. Ezt legjobban megint csak a könyvtári rendszereken lehet demonstrálni. A Google Scholarnak az addig elképzelhetetlen tárolókapacitása és a különböző formátumokat kezelni képesége miatt szükségtelenné vált a keresőláncok felépítése, hiszen a Google szinte azonnal és egyszerre leindexelte az összes könyvtári állományt, amelyhez jogot kapott. Itt megint csak meg kell jegyezni, hogy megkerülhetetlen tudományos adatbázisokhoz mint az Elsevier, a Google nem fér hozzá. És a találati minőséggel szemben is megfogalmazódtak észrevételek. Ennek ellenére a gyors, olcsó és elsősre felületes keresési feladatok terén a Google Scholar átvette a vezető szerepet.

Modern alkalmazások

Ugyanakkor a nagy internetes közösségi helyek, mint a Facebook, Twitter és az internetes keresők - mint akár maga a Google - metakeresőkkel eredményesen futtathatók, ahogyan ezt a következő részben látni fogjuk. A technológia nemzetbiztonsági aktualitását az elmúlt hónapok vezércikkeit uraló Snowden-ügy is fémjelzi. A sajtó általában az adatok nyilvános, félig nyilvános és titkos helyekről történt megszerzéséről (data capture) szól. De szinte biztos, hogy az NSA metakeresői a közösségi helyek saját keresőit futtatva jutottak személyes adatokhoz.

Egyéni nyelvi technológiát alkalmazó kereső versus Google

Míg a Google 10 milliárdnál több honlapot vizsgál beállítás nélkül, addig egy testreszabott kereső életszerűen csak ezeket a beállítás igénye miatt. Viszont a Google gyenge jelentés alapú nyelvi technológiájával szemben az egyéni nyelvi technológiát alkalmazó keresők a számítógépes nyelvészet segítségével sokkal mélyebben tudják a szövegtestet a jelentése alapján értelmezni. Ettől sokkal teljesebb a felhasználói élmény. Több pontos találat, kevesebb szemét, (közel) szabadszövegű lekérdezés, vagyis nem kell pontosan feltenni a kérdést, például szinonimát is elfogad a kereső. Az alábbi táblázatban foglaltam össze a két kereső előnyeit és hátrányait.

<i>Egyéni nyelvi technológiájú kereső</i>	<i>Google, Bing, Yahoo stb.</i>
<i>Csak előre definiált helyen keres</i>	<i>Nagyszámú nyílt helyet indexel</i>
<i>Automatikus nyelvfelismerés</i>	<i>Nem értelmez nyelvet</i>
<i>Komplex nyelvészeti technikák</i>	<i>Karakter és statisztikai alapú</i>
<i>Tranzakciók „háziilag” naplózva</i>	<i>Tranzakciókat a felhő tárolja</i>
<i>Hozzáférés korlátozása kiemelt fontosságú</i>	<i>Nyílt, hozzáférés korlátozása nincs</i>
<i>Rugalmas megjelenítési formák</i>	<i>Merev formátumú megjelenítés</i>
<i>Elemzési eszközök</i>	<i>Csak találati lista</i>

1. táblázat. Egyéni nyelvi technológiájú kereső főbb tulajdonságainak összehasonlítása az óriás internetes keresőkével. Saját szerkesztés.

Mint előbb is látható, ha ismert, hol kell keresni, eredményesen alkalmazhatóak a zárt adatbázis-láncokon - például könyvtárakban - működő metakereső rendszerek. Ha viszont nem ismert, hol találhatóak a keresett dokumentumok, akkor ez a fajta keresési módszer alkalmatlan. Ilyenkor egy kutató, nyomozó, értékelő-elemző megpróbál nyílt, internetes óriáskeresőkhez folyamodni. Vagy kulcssza-

vanként „legugglizza” a kívánt témát, vagy esetleg napi rendszerességgel futtatja a Google Alert nevű alkalmazását. Ez utóbbi viszonylag kevés kulcsszót fogad be, és jelentés alapú keresés használatára gyakorlatilag alkalmatlan.

Esettanulmány a metakeresés alkalmazására

A fenti leíró áttekintés után megvizsgálom egy speciális keresési módszert egy konkrét alkalmazás segítségével. Előbb megpróbálom „legugglizni” egy minta tételt, értékelem a kapott eredményt, elemzem a hiányosságait. Majd kombinálok a saját egyéni keresőt az arra szuperponált internetes óriáskeresővel, és látható lesz, mennyivel jobb és a felhasználó számára barátságosabb eredményre jutok. Végül megemlítek néhány más alkalmazási területet is.

A konkrét példa

Ez utóbbi, vizsgált metakeresést egy konkrét példával illusztrálom. A számtalan alkalmazási lehetőségből az illegális gyógyszerkereskedelmet ragadtam ki. Ez abból a szempontból könnyű terület, hogy a magyar lakosság zöme nincs is tisztában a tevékenység törvénytelen voltával, illetve nemigen üldözik, ezért nem túl bonyolult nyelvészeti technológiával lehet bőséges eredményre jutni. Megjegyzem, három kategóriát különböztethetünk meg a csalás áldozatának szempontjából.

- A betegeket, ha rossz minőségű készítményhez jutnak.
- A gyártókat, ha szabadalommal védett készítményt másolnak.
- A biztosítót (OEP), ha a felhasználás nem rendeltetésszerű, pl. nem jogosultnak adják a készítményt (határon túlra viszik, állatnak adják stb.).

A manuális módszer

Ha beviszem a Google-ba például a „Viagra eladó” kifejezést, 101 000 találatot jelez a rendszer⁴³. Ellenben a 18. oldal alján az alábbi üzenet fogad:

„A leginkább releváns eredmények megjelenítése érdekében kihagyunk néhány, a(z) 177 megjelenítetthez nagyon hasonló bejegyzést. Ha szeret-

⁴³ (letöltés ideje: 2013.12.27.)

né, megismételheti a keresést a kihagyott eredmények belefoglalásával." (képernyőletöltés. Forrás: Google.)

Ha az aláhúzott szövegre kattintok, több találatot kapok, de akkor is csak egy töredékét a jelzett találati számnak. Tehát megállapítható, az ingyenes online keresés elenyésző felidézést eredményezett.⁴⁴

Azt is tudomásul kell vennünk, hogy még a Google Speciális keresésének nyelvészeti lehetőségei sem terjednek túl a Boole-algebrai keresőoperátorokon. ÉS és VAGY alkalmazható, valamint a kizárás és szó szerinti keresés. Továbbá az operátorokat nem lehet csoportosítani, azaz zárójelezni: "(A OR B) AND C" kombinációt nem értelmezi „(A AND B) OR (A AND C)”-ként. A Google tudja a szavak közelségét is, mint operátort kezelni, de ez jelen idő szerint nem publikált képesség, így ez is korlátozottságnak számít, hiszen a felhasználók zöme nem tud erről. Szintén nem tudja súlyozni a keresett kifejezéseket, és bonyolultabb zárójeles "mondatok", logikai kifejezések írását sem támogatja. Ezen kívül a találatok sorrendje roppant kusza, a Google nem feltétlenül a mi témánk relevanciája szerint rendezi a találatokat (mint ezt Apró Antal és Weisz Péter, a Montana Tudásmedzsment Kft. munkatársai munkájuk során megállapították). Szótárak, tudásfák stb. alkalmazása nem lehetséges.

Metakereső testre szabott, egyéni keresőre szuperponált internetes keresővel

A vizsgált metakereső architektúrája

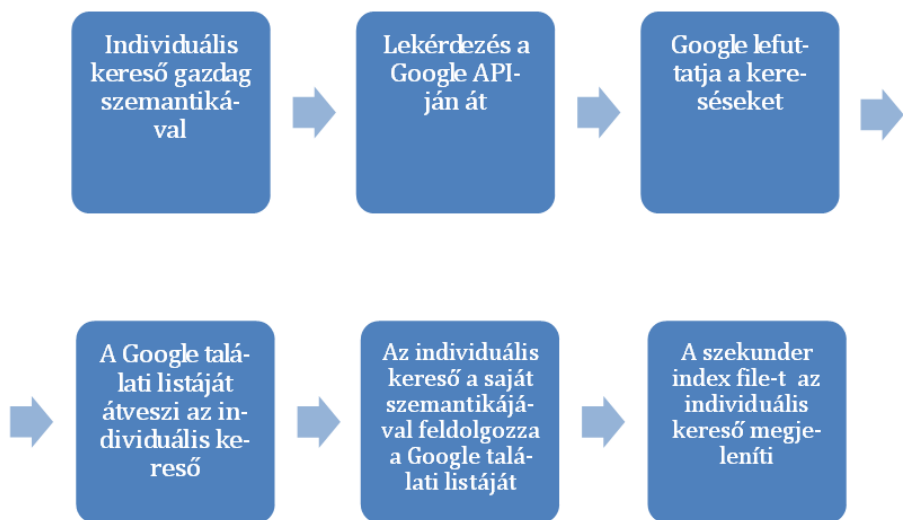
Az összetett keresés lényege, hogy a felhasználó saját keresője a megadott kulcsszavakat felbővíti a saját rendszer tudásfájával, és ezt a felbővített lekérdezést küldi át az internetes kereső API⁴⁵-jének, mint annak a lekérdezését. Ha például a gyógyszer szóra keres, akkor az orvosságot, medicinát, tablettát, orvosi készítményt stb. is továbbítja, hiszen a saját rendszer tudásfája tartalmazza a szinonimákat.

Az internetes kereső a kibővített lekérdezést feldolgozza, és a találati listáját -, amely lehet emberi erővel feldolgozhatatlan méretű,- visszaküldi a saját kere-

⁴⁴ Nagy mennyiségű dokumentum metakeresővel történő keresésére vonatkozó árlista a Google esetében: http://www.google.com/enterprise/search/products/gss.html#pricing_content. Itt megjegyzendő, fizetés esetén a kereső esetleges álcázása nehezebben megoldható. Egy lehetőség a Bitcoin használata. (letöltés ideje: 2013.02.16.)

⁴⁵ Application programming interface

sőbe, amelyet az ismét felhasználva a saját nyelvészeti technikáját (szemantikáját) feldolgozza (leindexeli), majd a saját – szekunder – találati listáját a felhasználó számára kényelmes módon elérhetővé teszi. A folyamatot a 2. ábra mutatja be.

2. ábra: az egyéni keresőre szuperonált internetes metakereső architektúrája (Szerk.: Szerző)

Tudásfa az individuális keresőbe történő bevitelnél

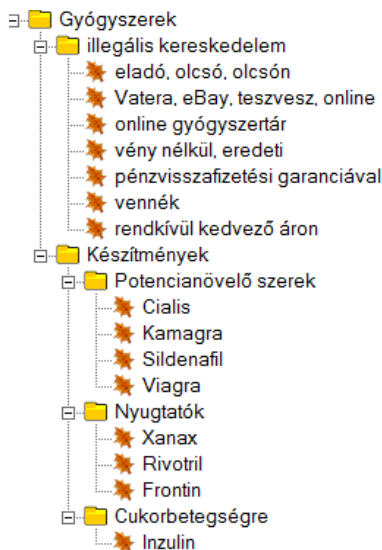
A tudásfa (taxonómia) alapvetően két ágból tevődik össze, amelyet a 3. ábrán mutatok be. Az illegális kereskedelemre utalnak a teljesség igénye nélkül a következő kifejezések:

„eladó, olcsó, olcsón, Vatera, online, vény nélkül, eBay, teszvesz, megfizethető áron, eredeti, pénzvisszafizetési garanciával, rendkívül kedvező áron, online gyógyszertár, vennék stb.”

Maguk a készítmények hatásuk szerint besorolhatóak. Néhány példa a következőkben.

- *Potencianövelő szerek: Viagra, Cialis, Sildenafil, Kamagra.*
- *Nyugtatók: Xanax, Rivotril, Frontin.*

- *Cukorbetegségre: Inzulin.*

3. ábra. A keresett gyógyszerek hármás mélységű tudásfája. Forrás: saját anyag.

A keresés végeredménye

A 2. táblázat a keresés végeredményét jelentő lista sok ezer eleméből egy illusztratív részlet. Csak néhány napra szűkítettem a túl nagy mennyiségű találat elkerülése végett. Látszik, hogy egy felhasználónak ebből minden adat felhasználóbarát kényelmesen formátumban, naprakészen áll rendelkezésére a további munkájához.

Megjegyzendő, sok esetben az eladó nem email címet ad meg, hanem honlapot (ilyen például a www.viagraelado.me), amelyre be kell jelentkezni, és az eladó lép majd kapcsolatba az érdeklődővel. Ritkábban - feltehetően eldobható - mobilszámot adnak meg a kapcsolatfelvételhez.

Készítmény	Dózis	Mennyiség	Nickname	email	venne/eladna	Dátum
Xanax		30db	nikike1987	nikike1987@freemail.hu	eladna	2013.09.25
Frontin		30db	nikike1987	nikike1987@freemail.hu	eladna	2013.09.25
Xanax	0,5 mg	100db	baboca		eladna	2013.09.22
Frontin	0,5 mg	100db	baboca		eladna	2013.09.22
Xanax	0,5 mg	100db	random	randik@freemail.hu	eladna	2013.09.22
Frontin	0,5 mg		lijja	lijja0214@freemail.hu	vevő	2013.09.21

2. táblázat. A találati lista. Forrás: a metakereső letöltéseiből. A futtatás ideje: 2013.09.25.

A keresőt természetesen személyre szabott profil alapján parametrizálhatja minden felhasználó. A kereső paramétereit a rendszer tárolni tudja, így azokat nem kell minden alkalommal bevinni, de szükség szerint módosíthatóak.

További alkalmazási példák

Egy tipikus feladat, amelyet metakereséssel lehet megoldani, további közösségi oldalak lekérdezése. Konkrét példa, hogy a fórumokat, blogokat rendszeresen vizsgáló kereső rákérdez a „korrupt zsarú” fogalomra. A találatok között ott szerepelnek a hengegő gyorshajtók, akik pontos hellyel és idővel megjelölve számolnak be a „probléma gyors, papírtmentes kezeléséről”. Innen a hatóságnak már csak azt kell vizsgálnia, hogy ott és akkor éppen ki volt szolgálatban. A metakeresés természetesen alkalmazható bármilyen más témára is, például az illegális fegyver-, ember-, kábítószer-kereskedelem, hírszerzési és elhárítási érdeklődésre számot tartó „virágnyelven” megfogalmazott üzenetek kiszűrése, csapdák, félrevezetések felderítése (deception detection) stb. Minél kényesebb a téma, annál kifinomultabb nyelvi technológiákat kell alkalmazni, ami az értékelőelemzők fontos előkészítő és karbantartó munkáját igényli.

A metakeresés, mint bármely jelentés alapú keresés a természeténél fogva nyelvfüggő. A fogalmi összefüggések ábrázolása a tudásfákban és más megjelenítési formákban a keresés nyelvén történik. Ezek automatikus portálhatóságáról

nincs tudomásom. Bevett gyakorlat a keresést egy nyelven végrehajtani, az eredményt pedig egy fordítóprogrammal⁴⁶ áttenni a kívánt másik nyelvre.

A fent leírt architektúra lényegéhez tartozik, hogy az nemcsak egyszeri keresésre, hanem folyamatos munkára alkalmas. A metakereső éjjel-nappal működik, mint egy radar, és jelzi a megadott kritériumoknak megfelelő találatokat. Fontos megjegyezni, hogy minősített környezetben futó alkalmazásoknál elkerülhetetlen a kereső azonosíthatatlansága. Ennek legfontosabb lépése – a felhasználás hálózati környezetétől függően - az IP cím és a hálózat kártya MAC címének megváltoztatása. Még kényesebb helyzetekben a keresést futtató gép további jellemzőit mint a klaviatúra, nyelvi azonosító stb. is álcázni kell.

A fenti metakeresési módszert félautomata módban használják már a magyar államigazgatásban. Félautomata alatt az értendő, hogy az egyes kereséseket egyenként indítják, és minden ilyen egyedi keresés találati szövegtestét egyedileg értékeli ki. A metakereső automatikus futtatása és a találatok automatikus kiértékelése ez idő szerint fejlesztés alatt áll. A konkrét rendszer keresése több mint 20 nyelven történik. A technológia és a teszteredmények ismeretében a teljes automatizálás hónapokon belül megoldható.

Összefoglalás, kitekintés

1. A fenti elemzésből látszik az alkalmazandó metakeresés ideális struktúrája. A személyre szabott rendszerünk a többé-kevésbé szabadszavas keresés keresőszavait azok operátoraival továbbítja a publikus internetes kereső motoroknak, azt így futtatja. Majd a találatokat, amelyek lehetnek akár több tízezer vagy százezer nagyságrendűek is, visszaimportálja, és elvégzi ezeken a dokumentumokon a jelentés alapú keresést annak teljes eszköztárával.
2. A keresési módszertan az informatika egyik legféltettebb titka. Egyetlen gyártó sem publikálja az algoritmusait, nyelvi technológiájának módszertanát, a találatok rendezési elveit.
3. A trendek alapján nagy biztonsággal megjósolható, hogy a publikus internetes keresők idővel egyre több nyelvészeti technikát fognak beépíteni a rendszereikbe. Ezzel a felhasználó saját keresője elvben veszíthet a jelentőségéből. Mai tudásunk szerint ez a tökéletes szemantikus web, Tim Berners-Lee víziója még sokáig nem valósul meg a

⁴⁶ Ilyen a széles körben alkalmazott francia központú Systran terméke: <http://www.systransoft.com/>, (letöltés ideje: 2014.02.17.)

formátumok kaotikus volta és a nyelvek bábeli sokasága miatt. E beteljesülésig a bemutatott metakeresők létjogosultsága nemhogy csökken, hanem nőni fog.

Felhasznált irodalom

1. GLENN, H. et. al.: Metalib and Google Scholar: a user study, 2007, Online Information Review, Vol. 31 Iss: 3, pp.365 - 375
2. JACSÓ, P.: Trends in Professional and Academic Online Information Services, INFORUM 2007: 13th Conference on Professional Information Resources
Prague, May 22-24, 2007, <http://inforum.cz/pdf/2007/jacso-peter.pdf> (letöltés ideje: 2014-02-20)
3. KERSCHBERG, L.: A semantic taxonomy-based personalizable meta-search agent, Web Information Systems Engineering, 2001. Proceedings of the Second International Conference (Volume:1, 41-50 p.), 2001.12.3-6., ISBN 0-7695-1393-X
4. KERSCHBERG, L. et. al.: Emergent Semantics in Knowledge Sifter: An Evolutionary Search Agent Based on Semantic Web Services, Journal on Data Semantics VI, Springer, 2006, 187-206 p., ISSN 1861-2032
5. LAWRENCE, S., GILES, C.L.: Inquirus, the NECI meta search engine, Seventh International World Wide Web Conference, Brisbane, Australia, Elsevier Science, pp.95-105, 1998,
<http://lvk.cs.msu.su/~bruzz/articles/IR/lawrence98inquirus.pdf> (letöltés ideje: 2014-02-19)
6. SADEH, T.: Transforming the Metasearch Concept into a Friendly User Experience, Internet Reference Services Quarterly, Vol 12, Issue 1-2, 2007, Routledge, 2008, ISSN 1087-5301
7. SADEH, T. 2006. Google Scholar versus metasearch systems, Workshop at the 29th ELAG conference, 2005.
http://www.bibsys.no/files/out/elag_archive/archive/elag2005/media/workshop8.pdf, (letöltés ideje 2013-02-19)
8. SMITH, B. et. al.: I-SPY - Anonymous, Community-Based Personalization by Collaborative Meta-Search, Research and Development in Intelligent Systems, 367-380 p., Springer London, 2004, ISBN 978-1-85233-780-3
9. WOLFF, Ch.: Effektivität von Recherchen im WWW, Knorz, Gerhard and Kuhlen, Rainer, (eds.) Informationskompetenz –

Basiskompetenz in der Informationsgesellschaft: proceedings des 7. Internationalen Symposiums für Informationswissenschaft, Darmstadt, 8. – 10. November 2000. Schriften zur Informationswissenschaft, 38. UVK, Konstanz, pp. 31-48. ISBN 3-87940-753-3.

A magyar nemzetbiztonsági szféra és a nyilvánosság

Szűcs Péter - dr. Solti István

Absztrakt

A nemzetbiztonsági szolgálatok előszeretettel hangoztatják, hogy tevékenységük egyik lényegi alapeleme a titkosság, vagyis a nem nyilvánosság. A dolgozatunkban elsősorban azzal kívánunk foglalkozni, hogy a magyar nemzetbiztonság területével érintett szervek milyen kapcsolatot ápolnak a nyilvánossággal, meg kívánjuk vizsgálni, hogy az előző felvetésnek van-e egyáltalán létjogosultsága, vagy továbbra is a múltban berögzült attitűdök az erősebbek.

A dolgozatunkban megvizsgáljuk, hogy a magyarországi jogszabályi környezet és nemzetbiztonsági szolgálatok nyilvánosságot érintő működése mennyiben segíti elő eredményes felderítő és hírszerző feladataiknak a végrehajtását.

Az információs társadalomról és az internetről, valamint annak a mindennapi életünkre gyakorolt hatásáról szinte mindenkinek van véleménye, akár anélkül, hogy valaha is használt volna számítógépet, okos telefont, vagy Internetet. Az információ birtoklása a mindennapjaink fontos része, időben kell, hogy hozzájussunk bárhol is legyünk, bármit is csinálunk. Ez a tény a nemzetbiztonsági szolgálatokra is hatással volt, meg kellett, hogy jelenjen az Interneten is, információhoz juttatva az irántuk érlelődő embereket. A cikk a nemzeti- és külföldi titkosszolgálati honlapok elemzésével bemutatja, hogy ez hogyan valósult meg a gyakorlatban, milyen kapcsolat alakult ki a nemzetbiztonsági szféra és a nyilvánosság között.

Kulcsszavak: nemzetbiztonság, titkosszolgálat, nyilvánosság, közérdekű adat, társadalmi kapcsolatok

Abstract

National security services tend to emphasize that one of their fundamentals is secrecy, which is obviously against publicity. In this essay we intend to show, how the services communicate with public, and we intend to scrutinize whether the first statement has a justification or certain fixed attitudes deriving from the past are still stronger. Almost everybody has an opinion concerning the information society, the internet, or the effects of these on our lives, even though whether they have ever used a computer, a smart phone or the internet or not. Getting information is an important part of our everyday life. We have to reach them on time no matter what are we doing or where are we staying. This phenomenon has influenced the national security services, so they need to have websites, where people who are interested can reach the necessary information

about them. This essay shows the relationship between national security services and public, with analysing the websites of certain foreign and the hungarian national security services. We focus on the issue, how the hungarian legal regulations and publicity of hungarian national security services assist the effective fulfilment of monitoring and intelligence tasks.

Keywords: *national security, secret service, publicity, of public utility data, social contacts*

A nemzetbiztonság és a nyilvánosság

A nemzetbiztonsági tevékenység az állam biztonsága és az államhatalmi szervek eredményes működéséhez szükséges alaptevékenység, hiszen amellett, hogy támogatja az ország értékeinek védelmét, még hozzájárul az állam ellen irányuló nemzeti és nemzetközi fenyegetések előrejelzéséhez és hatásainak gyengítéséhez. A nemzetbiztonsági feladatokban részt vevő állami szervezetek a számukra meghatározott funkciókat információk összegyűjtésével és megszerzésével, majd ezek elemzésével és a rendszerezett információknak a döntéshozó számára történő eljuttatásával hajtják végre. A feladataik teljesítéséhez nélkülözhetetlen információkat a szolgálatok nyílt és titkos eszközök és módszerek alkalmazásával szerzik meg, a nyilvánosságtól elzártan dolgozzák fel és szintén a nyilvánosságtól elzártan adnak tájékoztatást az állami vezetők részére. Éppen ezekből adódóan, a nemzetbiztonsági tevékenység egyik alapeleme, hogy a teljes eljárás bizalmas, az avatatlan szemektől sokszorosan elzártan történik, ami az intézményi kultúrára is erős ráhatással van, és a nyilvánosság-titkosság egymással folyamatos konfliktusban áll. Különösen éles problémaként jelenik meg ez a nyugati típusú demokráciákban, ahogy ezt a titkosszolgálatokkal foglalkozó egyetemi jegyzet is pontosan diagnosztizálja. „A nyugati típusú demokráciák egyik meghatározó értéke a nyitottság, ezen belül is az, hogy az állampolgároknak joguk van megismerni minden adatot, információt, amely egyéni sorsukat, és az általuk alkotott közösség helyzetét befolyásolja. A hírszerző és biztonsági szolgálatok tevékenysége ezzel szemben a titkosságra épül, hiszen alaprendeltetésük az, hogy a nemzet biztonsága érdekében elvégezzék azokat a feladatokat, amelyek megvalósítása nyílt eszközökkel nem lehetséges. A két értékrend ellentmondása szemmel látható, (...). Ez az elvi állapot azonban csak olyan kölcsönös bizalmon alapulhat, amely a gyakorlatban nem működőképes. Az állampolgár nem csak hinni, de tudni is szeretné, hogy a szolgálatok tevékenysége nem sérti érdekeit, miközben ez a bizonyosság a teljes nyilvánosság nélkül nem adható meg számára. (...) A titkosszolgálatok ez utóbbit nem tehetik meg, ami óhatatlanul bizalmatlanságot szül irányukban, (...). Egy demokratikus országban nem lehet kétséges, hogy a társadalom érdeke és elvárásai előbbre sorolnak, mint a titkosszolgálatok parciális érdekei, még ha azok a köz javát szolgálják is. Ebből kifolyólag a szolgálatoknak számolniuk kell azzal, hogy tevékenységüket egyre fokozódó társadalmi ér-

deklődés közepette kell folytatniuk, és esetenként a szakmailag indokoltnál mélyebb betekintést kell engedniük a külvilág számára.”⁴⁷

Az idézet utolsó megállapítására a közelmúlt magyar történelméből is hozhatunk példát. A rendszerváltás időszakában, az akkor a rendőrség szervezeti kereteiben működő magyar hírszerzői és elhárítói szervezetekkel kapcsolatban alapvető vádként merült fel, hogy tevékenységüket teljes titokban, a nyilvánosság elől izoláltan elzárva végezték és ezáltal a társadalmi kontrollnak a minimuma sem érvényesült velük szemben. Ahogy Jávor Endre a nemzetbiztonsági szolgálatok megítéléséről készített cikkében fogalmaz: „a társadalom nem rendelkezett a valós folyamatok objektív megítéléséhez szükséges információkkal, a hiányzó ismereteket pedig jórészt felületes, érzelmi alapú, a valóságos helyzetet eltorzító, vagy csak áttételesen tükröző „pótlékokkal” helyettesítette.”⁴⁸Az elzártság eredményeként a társadalomban kialakult a totális elhárítás képe, a mindenkit mindenhol megfigyelő és lehallgató állambiztonságról, holott az eddig nyilvánosságra került állambiztonsági iratokból valószínűsíthető, hogy az akkori szolgálatok technikai kapacitása a totális és nagy tömegű technikai ellenőrzéseket nem tette lehetővé.

A pártállam időszakában a titkosszolgálatok az állampolgárok számára láthatatlanok voltak, amely tény önmagában is igazolhatja a róluk kialakult képet. Ezzel szemben a rendszerváltáskor a demokratikus alapelveknek megfelelő nyilvános szabályozás mind a szolgálatokat, mind a tevékenységüket láthatóvá tette. Azt azonban előljáróban is leszögezhetjük, hogy ennek eredményeként sem váltak és válhatnak a nemzetbiztonsági szolgálatok olyan állami szervezetekké, amelyek a nyilvánosság előtti széles megjelenéssel érnek el elismertségét. Ahogy Révész Béla ezt kifejti az információhiány a diktatúrákban nagyobb, demokráciákban kisebb mértékben, de mindenképpen misztikus homállyal övezi ezen szolgálatok tevékenységét, valamint hogy az „ellenség” előli elrejtőzés a „baráti” tekintet elől is elvonja a szolgálatok tevékenységére vonatkozó információkat.⁴⁹ A kérdéskör áttekintésekor azt a szempontot sem hagyhatjuk figyelmen kívül, amit Szabó János vetett fel, vagyis hogy a hatalom a társadalom védelme érde-

⁴⁷A külföldi hírszerző és biztonsági szolgálatok. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Kossuth Lajos Hadtudományi Kar, Egyetemi Jegyzet, Budapest, 2007. szerk.: Héjja István, Lektorálta: Kis-Benedek József, Tömösváry Zsigmond 192. old

⁴⁸Jávor Endre: A nemzetbiztonsági szolgálatok társadalmi megítélése, támogatottsága, a média szerepe a társadalom véleményalkotásának formálásában. In: *Felderítő Szemle*, 8. (2009) 2. sz. 61-69. p. 61. old.

⁴⁹Révész Béla: A titkosszolgálatok titoktalanításáról. In: *Politikatudományi Szemle*, 16. (2007) 4.sz. 129-152.p. 131. old.

kében a külső és belső ellenségtől való félelmében hozza létre az erőszakszervezeteket, majd a társadalom félni kezd a védelmére létrehozott szervezetektől.⁵⁰

A nyilvánosság kezelésének szintén fontos kiinduló pontját találhatjuk meg Jávor Endrénél, amely szerint a társadalom az alapvető létfeltételeit veszélyeztető, fenyegető kérdésekben, és a biztonság megteremtésén munkálkodó nemzetbiztonsági tevékenységek esetében is elsősorban érzelmi alapokon foglal állást. Ellenben az érzelmi alapú döntések negatív hatását akkor lehet csökkenteni, ha megfelelő mennyiségű és tartalmú objektív ismeretet bocsátunk a társadalom rendelkezésére és megteremtjük számukra a véleményalkotás és a döntéshozatalhoz való hozzá szólás lehetőségét.⁵¹

Messzemenően egyetértünk azon álláspontokkal, melyek szerint egyrészt ezen a területen az állam feladata egy olyan egyensúlyi állapot kialakítása, amivel feloldja az egyéni szabadságjogok és a nemzetbiztonság iránti igény közötti ellentéteket. Szintén az állam feladata, hogy ehhez létrehozza az érintett struktúrák felett ellenőrzést végző szervezeteket, mégpedig oly módon, hogy a működésük a szervezeti tevékenységben ne eredményezzen hatékonyság romlást, és a titkosság követelménye se sérüljön. Az ellenőrzési mechanizmusok kialakítása során két permanensen érvényesülő tényezőt kell figyelembe vennie, a szervi működés hatékonyságát és a titkosság követelményét.⁵² Másrészt a demokratikus berendezkedésű országoknak ezeket a problémákat társadalmi szinten maguknak kell megoldani, mégpedig a nemzetbiztonsági tevékenység átalakítása, továbbfejlesztése folyamatában. Ennek során abból kell kiindulni, hogy nem egy meglévő természetes rendszer létét kell eltitkolni, hanem annak konkrét működését.⁵³

A nemzetbiztonsági szolgálatok életében, a külső ellenőrző mechanizmusok kialakításakor, a nyilvánosság megfelelő kezelése egy demokratikus jogállamban tehát két cél elérését szolgálja. Kontrollt jelent a szolgálatok alap- és egyéb hát-

⁵⁰Szabó János: *Modern civil-kontroll elméletek, konfliktusok, modellek. SVKI Védelmi tanulmányok (1998.) 25.sz.. 8. old.*

⁵¹Jávor Endre: *A nemzetbiztonsági szolgálatok társadalmi megítélése, támogatottsága, a média szerepe a társadalom véleményalkotásának formálásában. In: Felderítő Szemle, 8. (2009) 2. sz. 61-69. p. 65. old.*

⁵²Márton András: *A titkosszolgálati tevékenység parlamenti bizottsági ellenőrzése, problémák, modellek, alternatívák. In: Nemzetbiztonsági Szemle, 1. (2013) 1. sz. 39-60. p. 41. old.*

⁵³Jávor Endre: *A nemzetbiztonsági szolgálatok társadalmi megítélése, támogatottsága, a média szerepe a társadalom véleményalkotásának formálásában. In: Felderítő Szemle, 8. (2009) 2. sz. 61-69. p. 66. old.*

tértevékenységei felett, valamint a szolgálatokat támogató társadalmi hozzáállást biztosítja. A magyar nemzeti biztonsági stratégia elfogadásakor a jelenlegi és korábbi kormányok is figyelmet szenteltek – más-más intenzitással – a nyilvánosság erejének. Míg a 2004-ben elfogadott nemzeti biztonsági stratégia⁵⁴ csak egy mondatot szentelt a társadalmi szervezetekkel folytatott párbeszéd és együttműködés kérdésének, addig a hatályos stratégia a végrehajtás eszközrendszere fejezetben külön pontot szentel a nyilvánossággal való kapcsolattartásnak és ki mondja, hogy őszinte és intenzív társadalmi párbeszédrel és tájékoztatással kell megalapozni az ország biztonságának erősítésére irányuló erőfeszítéseket.⁵⁵

Az eddigiekhez hasonlóan fontosnak tartjuk kiemelni, hogy az ország biztonságának garantálása körében a rendszerváltást követően a nemzetbiztonsági tevékenység elsődleges funkciója a kormányzati döntéshozatal támogatása a hírszerzés és elhárítás eszközrendszerével, amely tevékenységet a politika parlamenti ellenőrzés mellett felügyeli és irányítja, valamint amelynek központi fogalma már nem a konspiráció, hanem az információ.⁵⁶ E feladatuk teljesítésekor a titkosszolgálatok nem szakadhatnak el a mindennapi valóságtól, nem tehetik meg, hogy nem vesznek tudomást az őket körülvevő világról, vagyis arról, hogy a társadalmat óvó és kiszolgáló szervezetek önkényessége megakadályozásának egyik eszköze a civil-kontroll. Ahogy azonban ez már megfogalmazásra került, azt a társadalomban is tudatosítani szükséges, hogy a civil-kontroll szintje a nemzetbiztonsági szolgálatok esetében sohasem érhet el olyan szintet, mint más állami szervezetek esetében, hiszen a konspiráció követelményének elsődlegessége következtében a szolgálatok tevékenységének céljai, az alkalmazott eljárások és eszközök, a megszerzett információk nem kerülhetnek ki a szervezetek fennhatósága alól.⁵⁷

Mindabból tehát, hogy a rendszerváltással egy időben nyilvános jogszabályi szinten megtörtént egy új szervezeti struktúra kialakítása, ahol a nemzetbiztonsági szolgálatok és feladataik törvényi szinten, nyilvánosan, mindenki számára elérhetően és megismerhetően kerültek meghatározásra, alapvető kérdésként

⁵⁴2073/2004. (IV. 15.) Korm. határozat a Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági stratégiájáról V. (Ágazati Stratégiák) fejezet utolsó mondata

⁵⁵1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról 41. pont

⁵⁶Jávor Endre: A nemzetbiztonsági szolgálatok társadalmi megítélése, támogatottsága, a média szerepe a társadalom véleményalkotásának formálásában. In: *Felderítő Szemle*, 8. (2009) 2. sz. 61-69. p. 63.old.

⁵⁷Izsa Jenő: A titkosszolgálatok tevékenységének általános jellemzői, ellenőrzésük és irányításuk kérdései. In: *Szakmai Szemle*, (2009) 2. sz. 5-17. p. 17. old.

merül fel, hogy a demokratikus viszonyok között működő magyar nemzetbiztonsági szolgálatok kapcsolata a nyilvánossággal milyen irányba mozdult el. Sikerült-e megtalálni azt az ideális állapotot, ahol a szolgálatok konspirációs érdekei nem sérülnek, de mégis pozitív kép alakul ki a szektorról? Önmagában a tevékenységek nyilvános szabályozása eredményezi-e a szolgálatok és a nyilvánosság kapcsolatának minőségi megváltozását? A tanulmányunk következő részeiben ezen kérdésekre keressük a válaszokat, mégpedig az eddig megfogalmazott szempontok figyelembevételével. Ennek érdekében először áttekintjük, hogy a szolgálatoknak milyen alapvető kötelezettségeik vannak a nyilvánosság irányába, majd megvizsgáljuk, hogy a meglévő keretek között milyen kép rajzolódik ki a szolgálatokról.

A nemzetbiztonsági szolgálatok alaptevékenysége és a nyilvánosság

A magyar nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenysége jogi szabályozásának kiinduló pontja a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény (Nbtv.). Ha az Nbtv.-t a szolgálatoknak a nyilvánossággal kialakítandó és fenntartandó kapcsolatainak szemszögéből megvizsgáljuk, akkor azt tapasztaljuk, hogy ezen viszonyokra semmilyen közvetlen rendelkezést nem tartalmaz, és még arra a kérdésre sem kapunk egyértelmű választ, hogy milyen alapelvek mentén kell a szolgálatoknak a nyilvánossághoz viszonyulnia.

Mivel a nemzetbiztonsági szolgálatok törvényi feladatai között nem találhatók a nyilvánosság tájékoztatására vonatkozó rendelkezések, ebből következően bármilyen ilyen kérdéskörű feladat meghatározása kizárólag az irányító miniszter által rendeletben és normatív utasításban kiadott feladatok között határozható meg.⁵⁸ Ilyen hatályos és nyilvános rendelkezést egyik szervezet vonatkozásában sem találhatunk. Mindebből az következik, hogy a szolgálatoknak az alapfeladataik körében végrehajtott tevékenységéről semmilyen szinten nem feladatuk a nyilvánosság tájékoztatása és nem feladatuk a nyilvánossággal való közvetlen kapcsolattartás sem.

Ha az előzőek mellett a törvény által követett, de működési alapelvként meg nem határozott titkosságra vonatkozó rendelkezéseket is számba vesszük, akkor alapvetően azt láthatjuk, hogy a szolgálatok számára a nyilvánossággal való kapcsolattartást a jogalkotó inkább kerülendőnek, mint üdvözlendőnek tartja. Ezen vezérelni szerint történt meg a nemzetbiztonsági szolgálatok törvényi felügyeletét ellátó parlamenti bizottságok eljárására vonatkozó szabályok megalkotása is.

⁵⁸ Nbtv. 11. §. (1) c) pontja

A nemzetbiztonsági szolgálatok szakmai tevékenységének ellenőrzésére – a katonai és polgári feladatmegosztást követve – egy-egy testület, mégpedig az Országgyűlés Nemzetbiztonsági Bizottsága, valamint a Honvédelmi és Rendvédelmi Bizottság jogosult. E két testületen kívül a szolgálatok semmilyen más intézmény számára nem kötelesek hírszerző és elhárító szakmai tevékenységükről beszámolni, további szervezet ilyen információk birtokába közvetlenül nem juthat.

A nemzetbiztonsági szolgálatoknak a kívülálló számára többnyire rejtve maradó működésének ellenőrzését a bizottság a „nyilvánosság” helyett végzi.⁵⁹ Az Nbtv. 18. §-ának rendelkezései szerint a Bizottság ellenőrzési feladatainak körében tartott ülései zártak, a bizottságok tagjai az ellenőrzés során birtokukba jutott információkat nem hozhatják nyilvánosságra, e tekintetben titoktartási kötelezettségük van. A törvény az országgyűlési képviselő jogállású bizottsági tagok számára hasonló követelményt határoz meg, mint a szolgálatok személyi állományára, a tudomásukra jutott minősített adatok esetében titoktartási kötelezettségük van.

Mindezek következtében a tevékenységi körök nyilvánosság általi ellenőrzésének szabályozása megfelel azon gyakorlatnak, amely szerint „a titkosszolgálatok parlamenti ellenőrzése kevésbé nyitott, mint a többi ágazaté. A politikai gyakorlatban elfogadott, hogy a titkosszolgálati tevékenységet érintő viták nem zajlanak a teljes nyilvánosság előtt, a szakbizottságok döntései és dokumentumai csak meghatározott kör számára hozzáférhetőek.”⁶⁰

A nemzetbiztonsági szolgálatok adatkezelése és a nyilvánosság

Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény (Info tv.) célja az adatok kezelésére vonatkozó alapvető szabályok meghatározása annak érdekében, hogy a természetes személyek magán-szféráját az adatkezelők tiszteletben tartsák, valamint a közügyek átláthatósága a közérdekű és a közérdekből nyilvános adatok megismeréséhez és terjesztéséhez fűződő jog érvényesítésével megvalósuljon. A törvény hatálya a Magyarország területén folytatott minden olyan adatkezelésre és adatfeldolgozásra kiterjed, amely természetes személy adataira, valamint közérdekű adatra vagy közérdekből nyilvános adatra vonatkozik.⁶¹ Az adat fajták fogalmi meghatározásából⁶²

⁵⁹Izsa Jenő-Szilágyi Zsolt: *A nemzetbiztonsági Szolgálatok parlamenti ellenőrzésének elvi és gyakorlati kérdései*. In: *Szakmai Szemle*, (2007) 3. sz. 5-29. p. 9. old.

⁶⁰Uo.: 18. old.

⁶¹Info tv. 1.§ és 2. §.

egyértelműen kitűnik, hogy a törvény rendelkezései a nemzetbiztonsági szolgáltatókra is kiterjednek, amelyek közül a tanulmányunk tárgya szempontjából a közérdekű adatok nyilvánosságára vonatkozó rendelkezéseket vizsgáltuk.

Az Info tv. előírja a közfeladatot ellátó állami szervek számára, hogy a kezelésükben lévő közérdekű adatokat és közérdekből nyilvános adatokat bárki számára megismerhetővé tegyék.⁶³ Meghatározza azokat a közérdekű adatokat, amelyeket kötelező közzé tenni és mindenki számára biztosítja a közzé nem tett közérdekű adatok iránti igény benyújtásának lehetőségét. Bizonyos adatkörökre az adatkezelő szervezetek számára elektronikus közzétételi kötelezettséget határoz meg. Azt is kimondja, hogy az adatok nyilvánossága nem szükségesen teljes körű és megállapítja azon okokat – mint a nemzetbiztonsági érdek – amelyek esetében a megismerés korlátozható, vagy a minősített adat esetében ki is zárható.

Az Info tv. által hatályon kívül helyezett, a tárgykört korábban szabályozó elektronikus információszabadságról szóló törvény⁶⁴ rendelkezéseinek megfelelően, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok által elektronikusan közzéteendő adatok körének nyilvános jogszabályi szinten történő szabályozására született meg a 7/2005. (XII.28.) MeHVM rendelet, amely jelenleg is hatályban van. A rendelet az általánoshoz képest lényegesen szűkebb körben határozza meg azokat a szervezeti és személyzeti, valamint egyes tevékenységekre, működésre és gazdálkodásra vonatkozó adatokat, amelyeket a szolgálatoknak elektronikusan nyilvánossá kell tenniük.

Az új törvénynek köszönhetően azonban érdekes szabályozási helyzet állt elő. A hatályos Info tv. szerint kormányrendeleti szinten kell szabályozni a nemzetbiztonsági szolgálatok adatközzétételét,⁶⁵ vagyis a kormánynak az Info tv.-ből jogalkotási kötelezettsége ered, amelynek mindeddig nem tett eleget. A kormányrendelet meg nem születésének két nem kívánatos következménye van. Az első inkább csak „érdekesebb”, hiszen a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok adatszolgáltatása jelenleg olyan jogszabályi szinten van meghatározva, amelyre nincs törvényi felhatalmazás, vagyis egy alacsonyabb miniszteri rendeletben. A második következmény azonban már lényegesebb, hiszen jelenleg a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat (KNBSZ) adatközzétételére még a szükségesnél alacsonyabb

⁶²Info tv. 3. §. 2-6. pontjai

⁶³Info tv. 26. §.

⁶⁴A 2005. évi XC. törvény az elektronikus információszabadságról szóló törvény 2012. január 01-én veszítette hatályát.

⁶⁵Info tv. 37.§. (4)

szintű jogszabályi előírások sincsenek meg, amelynek következtében a KNBSZ elektronikus adatszolgáltatására az általános törvényi előírások vonatkoznának.

Az egyes nemzetbiztonsági szolgálatok és a nyilvánosság

Ebben a részben elemezzük – a tájékoztatási funkció és a jogszabály szerinti kötelező elemek szempontrendszer alapján – a magyar titkosszolgálati kommunikáció internet szegmensét. A bevezetőben bemutatott titkosszolgálati kommunikáció sajátossága a rendszerváltás előtti időszakban a társadalom előtti izoláció volt, majd a rendszerváltás után a civil-kontroll fogalmának megjelenése. Ehhez még hozzá kell tennünk a XXI. század egyik kulcsfogalmát a globalizációt, amely mint minden másra, a titkosszolgálati kommunikációra is hatással van. A világméretű mobilitásnak köszönhetően a legkülönbözőbb területekről érkező információk árasztanak el bennünket, már-már időnként zavaróan, sokszor erősítve vagy cáfolva ismereteinket. A mobilitásnak köszönhetően az információhoz való hozzájutás sebessége felgyorsult, amelyet ugyancsak nem hagyhatunk figyelmen kívül a nemzetbiztonsági kommunikáció vizsgálatakor.

A nemzetbiztonsági szolgálatok internet kommunikációját, honlapjait a szerint vizsgáltuk, hogyan viszonyul egymáshoz a látható és láthatatlan, vagyis hiányoznak-e látható elemek és vannak-e olyan információk, amelyeknek inkább láthatatlannak kellett volna maradniuk, valamint hogyan kommunikálják értékeinket anélkül, hogy titoksértést követnének el, a hiedelmekre is figyelve.

A titkosszolgálatokról számos irodalmi és vizuális alkotás készült, amelyek többsége a képzelet szüleménye, másrészt pedig a valóság egy kései feldolgozása, amely jelentősen befolyásolja a társadalom róluk kialakult elképzelését. Az értékekről szóló kommunikációnak, az értékek közlésekor figyelembe kell vennie az éppen aktuális társadalmi viszonyokat, elvárásokat. A közlés legyen racionális, logikus és érzelemmentes.

Belügyminisztérium alárendeltségében működő Nemzetbiztonsági Szakszolgálat és az Alkotmányvédelmi Hivatal

A „látható” elemek sorában az AH-nál⁶⁶ és az NBSZ-nél⁶⁷ jól felépített a honlap. Megismerhetjük a szolgálatok történetét, az AH esetében a korábbi főigazgatókat, irányító minisztereket. Az AH tekintetében pluszként jelentkezik az együtt-

⁶⁶ Forrás: www.ah.gov.hu

⁶⁷ Forrás: www.nbsz.gov.hu

működést bemutató „fül”, ahol megtalálhatóak a hazai és külföldi partnerszolgálati együttműködések. Az NBSZ-nél számos további információt találunk, mint például a munkatársak publikációi részt, vagy a nemzetközi tekintetben már szinte kötelező elemet, a szolgálat stratégiáját.

Az AH a „közérdekű adatok” menüpont alatt a miniszteri rendeletben lefektetett táblázatos formában adja meg a kötelezően közzé teendő adatokat, míg az NBSZ a többi titkosszolgálati honlapon alkalmazott gyakorlatot követve, külön nem jelöli, hogy mely adatok tartoznak a rendeleti körbe.

A szervezeti és személyzeti adatok között mind a két szolgálat megadja a szervezeti felépítését, székhelyének adatait, viszont a 3. pontban előírt adatokat már nem. A 3. pont szerint szerepeltetni kell a szolgálat főigazgatójának és helyetteseinek nevét, beosztását és rendfokozatát, ami a helyettesek esetében mindkét szervnél hiányzik. Hasonlóan felemás tájékoztatást ad az AH a törvényességi felügyeletet ellátó szervekről, hiszen a konkrétan meghatározott követelmények ellenére csak egy általános leíró szöveget szerepeltet a honlapján.

A tevékenységre és működésre vonatkozó adatokra előírás, hogy az alaptevékenységgel kapcsolatos külső vizsgálatok és ellenőrzések nyilvános megállapításait közzé kell tenni. Az NBSZ honlapján kizárólag a pénzügyi ellenőrzések dokumentumai találhatóak meg, más tevékenységekre vonatkozó külső ellenőrzést végző szervezetek megállapításai nem jelennek meg. Az AH esetében még ennyi információ sincs, mivel a pénzügyi ellenőrzések megállapításait sem teszik közzé, a megadott link nem mutat tényleges ellenőrzési jelentésre.

A gazdasági adatok között az AH-nál teljes mértékben hiányoznak a jogszabályban előírt kötelező adatok. A költségvetési törvényben szereplő, polgári nemzetbiztonsági szolgálatok cím alatt található adatokra egy indifferens törvényi szakaszt szerepeltet a honlapján, a költségvetési forrásokból történt árubeszerzésekre, beruházásokra, megrendelésekre stb. vonatkozó szerződések címző alatt pedig semmilyen adatot nem szolgáltat. Ezzel szemben az NBSZ éves bontásban és táblázatos formában teszi közzé a költségvetési adatokat, a megelőző évek szerződéseit szintén megtalálhatóak a honlapon, kivéve a 2013. év eddigi kontraktusait, pedig a rendelet negyedévenkénti frissítést ír elő, vagyis az első három negyedévi adatoknak már szerepelniük kellene az oldalon.

Információs Hivatal

Az IH honlapja⁶⁸ a másik két polgári szolgálatnál több olyan információt ad az érdeklődőnek, amelyre kíváncsiak lehetnek, anélkül hogy titkot sértene. A honlap logikus felépítésű, könnyen áttekinthető. Tartalmi elemei az AH és az NBSZ honlapjához hasonlóak, megtalálható a szolgálat története, feladatai, felépítése. Az IH-nál megtaláljuk a főigazgatónak és helyetteseinek nevét, rendfokozatát is. Hasonlóan az NBSZ-hez az internetes oldalukon a számvevőszéki jelentések elérhetőek, igaz csak 2007-ig visszamenőleg, az azt követőek már nem. A törvényességi ellenőrzések megállapításai azonban nem szerepelnek a honlapon. Példaértékű ellenben, hogy az éves költségvetési adatok tiszta érthető formátumban megtekinthetőek. Az Információs Hivatal honlapja számos más információt is ad látogatójának, összességében pedig megállapítható, hogy a legrészletesebb, legtöbb ismeretet adó oldal, amely a legjobban megfelel a civil társadalom tájékoztatási követelményeinek. Az oldal tervezésekor gondoltak a gyengén látókra is, egy föltre kattintva a tartalom számukra alkalmas formában olvasható.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat internetes oldala⁶⁹ tartalmazza a legkevesebb információt. A honlap a kfh.hu cím alatt található, amely megtévesztő lehet a civil érdeklődők számára, hiszen ez a rövidítés a korábbi Katonai Biztonsági Hivatal és Katonai Felderítő Hivatal összevonása óta nincs használatban. Az oldal igen szűkszavúan mutatja be a szervezet fő feladatait, szervezeti felépítését, történeti háttérét és parlamenti ellenőrzését. A honlap nem tartalmazza a szervezet hivatalos címét, elérhetőségét, felépítését, a főigazgató helyetteseinek adatait, vagyis egyetlen olyan adatot sem, amely egyébként a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok számára kötelező. Emellett viszont a szolgálatról szóló információk a honvédelmi minisztérium hivatalos honlapján is megtalálhatók. Ha civil szemmel értékeljük a szolgálatok társadalom felé való megjelenését, akkor megállapítható, hogy a négy szervezet közül a KNBSZ szolgáltatja magáról a legkevesebb és legérdektelenebb információt. A honlap pozitívuma, hogy a szolgálat tudományos tevékenységének eredményeként megjelenő két kiadvány, a Felderítő Szemle és a Szakmai Szemle tartalma mindenki számára elérhető.

⁶⁸ Forrás: www.ih.gov.hu

⁶⁹ Forrás: www.kfh.hu

A nemzetbiztonsági szolgálatok média jelenléte

Annak érdekében, hogy valamelyest felmérjük a magyar nemzetbiztonsági szolgálatokról alkotott honi képet, megvizsgáltuk, hogy a legnépszerűbb hírportálon milyen típusú és milyen hangnemű írások jelentek meg nemzetbiztonság témában.

Az origo.hu⁷⁰ Magyarország leglátogatottabb hírportálja, rendszeresen foglalkozik a titkosszolgálatokkal, leggyakrabban a korábbi Nemzetbiztonsági Hivatal volt főigazgatóinak és Szilvási György tárca nélküli miniszternek a büntető ügyeiről szóló tudósítások jelentek meg. Az utóbbi három évben a hírportál folyamatosan tudósított a különböző büntetőeljárások aktuális részleteiről, a titkosszolgálatoknak a romagyilkosságban betöltött szerepéről, és az Nbtv. módosításairól. A korábbi vezetőkről szóló cikkek többnyire tárgyilagos hangvételűek, míg a gyilkossági ügyben megjelent írások a szolgálatok által elkövetett vélt vagy valós hibákról szólnak. A törvényi változások esetében az alapjogok folyamatos szűkítése okán tüntetik fel negatív színben a magyar nemzetbiztonsági szférát. A megjelent írásokból egy önjáró, pártpolitikai befolyás alatt álló szolgálatok képe rajzolódik ki. Nem találkozunk ellenben olyan cikkekkel, amelyek a megújult szolgálatokról, az elképzelt és végrehajtott átalakítási folyamatokról, esetleg a megtett intézkedésekről és azok háttéréről szólnának.

Az index.hu⁷¹ internetes hírportál az origónál megemlített témákon túl további területekkel is foglalkozik a nemzetbiztonsági szférát érintően. Cikket jelentett meg a titkos kormányzati határozatok emelkedő számáról, a megnövekedett számú titkos beszerzésekről, az ügynöklista kérdésről és folyamatosan foglalkozott a nemzetbiztonsági szervek irányításának változásaival. Az origótól eltérően az írások hangvétele kevésbé tárgyilagos, gyakori a pejoratív alcímek és kifejezések használata.

Az mno.hu⁷² honlapján túlsúlyban vannak azok az írások, amelyek a megváltott tábornokok és a volt miniszter ügyeivel és a romagyilkosságokkal kapcsolatosak. Ezek az írások a szolgálatok 2010. előtti tevékenységét erőteljesen kritizálják, törvénytelen és szakmaiatlan működést mutatnak be, elsősorban a két elhárító titkosszolgálat esetében. Ezek mellett nagyon ritkán kerülnek elő a nemzetbiztonsági szférát érintő egyes megnyilatkozások, azok viszont inkább pozitív, a szférát támogató hangnemet ütnek meg.

⁷⁰ Elérhetősége: www.origo.hu

⁷¹ Elérhetősége: www.index.hu

⁷² Elérhetősége: www.mno.hu

Az amerikai lehallgatási botrány kirobbanása óta a nemzetbiztonságról szóló magyarországi média megjelenések középpontjában is az ezzel kapcsolatos hírek állnak, rendkívül nagy mennyiségben. A hírek és a hozzájuk kapcsolt kommentek elsősorban többsége elítéli az Egyesült Államok által követett lehallgatási gyakorlatot, csak néhány olyan megjelenés található, amely inkább magyarázza és elfogadja az NSA nyilvánosságra került tevékenységét. A nemzetközi nyilvánosságban megjelenő negatív hangulat természetesen a magyar nemzetbiztonsági szférának a lakossági megítélését is inkább gyengíti. Ráadásul a sajtóban ezzel kapcsolatban megjelent és a magyar szervek titkos tevékenységét, eszközeit bemutató cikkek is inkább ellenszenvet kelthetnek a lakosságban.⁷³

A nemzetközi gyakorlatban a különböző titkosszolgálatok első számú vezetői ritkán jelennek meg a médiában, ha nyilatkoznak annak általában nyomós okai vannak. A magyar nemzetbiztonsági szolgálatok vezetői egyetlen kivételtől eltekintve⁷⁴ nem jelentek meg a tágabb nyilvánosság előtt, az irányító miniszterek is a legritkább esetben foglalkoznak a titkosszolgálatokat érintő témákkal.

A külföldi nemzetbiztonsági szolgálati kitekintés

Az előzőekben azt mutattuk be, hogy milyen információkat osztanak meg honlapjukon a magyar szolgálatok, ebben a részben – két-két angol nyelvű honlappal is rendelkező nyugat-európai és kelet-európai országot kiválasztva - bemutatunk néhány külföldi példát is. A „rég”i demokráciák esetében egyértelműen megfigyelhető, de a hazánkhoz hasonló volt szocialista országok esetében is tapasztalható, hogy a külföldi szolgálatok bátorsággal fordulnak a nyilvánosság felé. Néhány esetben az is kimutatható, hogy a szavak szintjén túl is tesznek lépéseket a nyilvánossággal kialakított kapcsolatok javítására.

Olaszországban⁷⁵ a nemzetbiztonsági szféra köré még nem épült ki az a kultúra, ami az angolszász országokban, a közvélemény hozzáállása a szolgálatokkal szemben inkább negatívnak mondható. A korábbi időszakok negatív hatásokat

⁷³ Példaként két, a lehallgatási ügy kirobbanása után megjelent cikket emelünk ki az alábbi elérhetőségeken.

http://index.hu/tech/2013/09/16/allami_kemprogramok_magyarorszagon_is/
<http://www.origo.hu/techbazis/hightech/20111202-magyar-netfigyelo-cegrol-szivarogtatott-a-wikeleaks.html> (utolsó megtekintés: 2013. december 27.)

⁷⁴ Az IH főigazgatója interjút adott a hvg.hu-nak, az IH irányítási rendszerének megváltoztatásának apropóján.

⁷⁵ Az olasz nemzetbiztonsági szolgálatoknak nincs önálló internetes honlapjuk egy közös lapot üzemeltetnek a <http://www.sicurezza.italy.gov.it/> címen.

kiváltó eseményeinek következtében Olaszország 2007-ben megreformálta a teljes nemzetbiztonsági szféráját, a szervezetrendszerétől kezdve az ellenőrzési mechanizmusokig. A reform eredményeként a kormányzat igyekszik megteremteni a nemzetbiztonsági szolgálatok pozitív képét a társadalomban. A DIS⁷⁶ számára feladatként jelenik meg a hírszerzés kultúrájának ápolása, és a szolgálatok tevékenységének pozitív kommunikálása. A szolgálatok egységes saját internetes oldallal rendelkeznek, ahol megtalálható a történeti áttekintés, a jogszabályi háttér, a felépítés és felügyelet rendszerének leírása, az aktuális hírek. Emellett az olasz szolgálatok működéséről, jogszabályi háttéréről, sőt történetéről sok értékes tanulmányt publikálnak az olasz nemzetbiztonsági szolgálatok évente négy alkalommal megjelenő hivatalos lapjában, amely on-line változatban is elérhető. Az egyes biztonsági fenyegetettségek, jogszabály-ismertetések, nemzetbiztonsági szolgálatok működésének ismertetése mellett, figyelmet szentelnek a hírszerzés kultúrájának elmélyítésére. Érdeemes megemlíteni azokat a konferenciákat is, melyeket kifejezetten a sajtó munkatársai számára rendeznek, ahol felhívják a figyelmet a médiában dolgozók azon felelősségére, amely szerint nekik egyszerre kell ügyelni a közvélemény korrekt informálására és a nemzetbiztonsági érdekekre.⁷⁷

Németország két jelentős nemzetbiztonsági szolgálatának angol nyelvű honlapjait megvizsgálva rögtön feltűnik a német precízesség. A Bundesamt für Verfassungsschutz (BfV) honlapjának⁷⁸ megnyitásakor a főigazgató köszönti a látogatót röviden bemutatva a szolgálatot. Ez az alapgesztus ugyan megtalálható a magyar szolgálatoknál is, azonban pozitívumként értékelhető, hogy már a köszöntő oldalon megkapjuk azokat a fontos információkat, amelyekre egy állampolgárnak szüksége lehet. Nem kell a honlap különböző mélységeiben kutatnunk, rögtön látható az antiterrorista forróvonal száma, az aktuális extrémista programok és a mindenkori legfrissebb publikációk. A továbbiakban a szolgálat honlapjának felépítése hasonlít a magyar nemzetbiztonsági oldalakhoz, a különbség a kidolgozottságban és az aktuális, naprakész információk tekintetében viszont

⁷⁶ A Biztonsági Információs Ügyosztály (DIS) a miniszterelnöknek alárendelt szervezet, amely a két nemzetbiztonsági szolgálat tevékenységét koordinálja, valamint a nemzetbiztonsági szolgálatoktól, a hadseregtől, a rendőrségtől, az állami szektor egyéb szereplőitől, kutató központoktól, a privát szféra szereplőitől begyűjtött információkat elemzi, felel az információcseréért.

⁷⁷ Az olaszországi reform részleteiről lásd bővebben Újházi Lóránd: *Az olasz nemzetbiztonsági szolgálatok újjászervezése öt éves távlatból.* In.: *Szakmai Szemle*, (2012) 3-4.sz. 132-152. p.

⁷⁸<http://www.verfassungsschutz.de/en/index-en.html>

szembetűnő. A szolgálat oldalán megismerhetjük az elnök és az alelnök rövid fényképes szakmai múltját, a szolgálat feladatait, történetét és a leírásokban használt fogalmak pontos definícióit. Összességében azt látjuk, hogy a BfV oldala példaértékű az általunk vizsgált követelményrendszer alapján.

A Bundesnachrichtendienst (BND) honlapja⁷⁹ véleményünk szerint rendkívül bonyolult, az átlag felhasználó számára nehezen használható. Információ tekintetében rövid tartalmakkal mutatja be a szolgálatot, de a honlapon – hasonlóan a BfV-éhez – minden fontos információ megtalálható (még videót, és 3D rajzot is nézhetünk az új épülő objektumokról). A honlap felépítését ellensúlyozandó, hogy a letöltés fűlnél találunk egy pdf bemutató dokumentumot, amelynek megtekintése feledteti a honlap okozta kellemetlenségeinket. A kiadvány képekkel illusztrálva mutatja be a BND vezető tisztségviselőit, tevékenységét és aktuális feladatait.

A cseh BIS⁸⁰ az internetes honlapján megadott tájékoztató adatok mellett éves jelentést ad ki saját és angol nyelven. A kiadvány deklarált célja a szolgálatok démonizálásának visszaszorítása és a közvélemény meggyőzése a szolgálatok szükségességéről, valamint arról, hogy a szolgálatok az állampolgárok érdekében és nem ellenük cselekszenek. Nyíltan vallja azt az álláspontot, hogy a szolgálatok sok esetben nem képesek az állampolgárok támogatottsága nélkül tevékenykedni, illetve, hogy annál sikeresebbek, minél több állampolgár áll az oldalán.

A Horvát Köztársaság polgári nemzetbiztonsági szolgálata (SOA) egy jól áttekinthető, sokrétű információval szolgáló honlapot⁸¹ üzemeltet, amelynek már a megjelenése is bizalmat sugároz. A tartalmi összetételében minden olyan adat megtalálható – még a külföldi érdeklődő számára is biztosítottan – amely egy átlagos nézelődő számára fontos lehet. E mellett a SOA kiemelt hangsúlyt fektet a társadalmi kapcsolatok építésére is, és az erről szóló összefoglalókat a hírek között nyilvánosan elérhetővé teszi.

Konklúzió

A tanulmányunk első részében feltett kérdésre nem adható egyértelmű válasz, amelyet az sem könnyít meg, hogy több mint húsz éves működést követően a szolgálatok társadalmi megítélésének alakulásáról kizárólag csak empirikus isme-

⁷⁹http://www.bnd.bund.de/EN/_Home/home_node.html;jsessionid=D1AB7C21157002C33C5BBD8EE1089271.2_cid377

⁸⁰ A BIS Csehország belső elhárításért felelős polgári nemzetbiztonsági szolgálata. Elérhetősége: http://www.bis.cz/index_en.html

⁸¹ https://www.soa.hr/en/soa/about_us/

retekkel rendelkezünk, e témakörben tudományosan megalapozott kutatások, felmérések mindeddig nem készültek. Egyetlen, a nemzetbiztonsági szférát éppen csak érintő kutatási eredménnyel rendelkezünk, amely azt mutatja, hogy a lakosság komoly ismerethiánnyal küzd a titkosszolgálatok területén, a megkérdezettek harmada-negyede nem tudta, mit is tesznek e szervezetek.⁸²

A külföldi szolgálatok honlapjai kapcsán megállapítható, hogy alapvetően ugyanazon képpel találkozhatunk felépítés, bemutatkozás tekintetében, mint amit a magyar szolgálatok honlapjainál tapasztaltunk. A magyar szolgálatok nyilvánosság előtti elektronikus megjelenése sok tekintetben nem marad el a külföldi gyakorlattól, látszólag felnőttünk az európai normákhoz. Pozitívként említhető, hogy a magyar szolgálatok a kormányrendeletben meghatározott bizonyos adatkörökön felül néhány további információt (publikációk, tudományos eredmények, történelmi előzmények stb.) is biztosítanak a nyilvánosság számára. Ezek a titkosszolgálatok tevékenységének és működésének jobb megérthetőségét és megismerhetőségét szolgálják, ugyanakkor a mindennapi operatív feladatok teljesítését nem veszélyeztetik. A polgári titkosszolgálatok honlapjai tárgyilagosságok, érzelemmentesek, a hiedelmeket kizáróan kommunikálnak a külvilággal, a megtalálható információk naprakészek, érvényesek. Az internetes felületekre igaz, hogy csak látható, nyílt információkat tartalmaznak, olyan adatokat nem, amelyeknek a nyilvánosság számára a láthatatlan kategóriába kell esnie. Az angol nyelven is hozzáférhető információk pedig megfelelnek a globalizáció elvárásoknak.

Ezzel szemben az elektronikus megjelenés területén komoly kommunikációs hiányosságok is észlelhetőek. Egyrészt meg kell említeni, hogy a szolgálatok még azokat a kötelező adatszolgáltatásoknak sem tesznek eleget, amelyeket jogszabály ír elő. A hiányosságok egy kívülálló számára nehezen értelmezhetőek, hiszen olyan adatok „eltitkolása” fedezhető fel (vezetői adatok, ellenőrző szervek és megállapításaik, gazdálkodási és szerződési adatok stb.), amelyek jelentős része más forrásból megismerhető nyilvános adat. Ez a típusú nyilvánosságkezelés éppen azt a képzetet erősíti, hogy a szolgálatoknak már a gazdálkodásuk és a törvényes működésük területén is van takargatnivalójuk, és könnyen felmerülhet a kérdés, hogy akkor mi lehet a nyilvánosság elől elzárt, titkos felderítő tevékenységükkel. A nyilvánosságban az a kép alakulhat ki, hogy a szervezetek saját létüket tagadják, pedig véleményünk szerint egy információs társadalomban kontraproduktív a szolgálatok és feladataik titkolása. A titkosság követelményének kizá-

⁸² Gyimesi Gyula-Molnár Ferenc: *A magyar társadalom viszonya a terrorizmushoz. ZMNE Stratégiai Védelmi Kutató Központ Elemzések – 2005/2. 3. old.*

rólag a mindennapi operatív tevékenységek szintjén kell korlátlanul érvényesülnie.

Másrészt azt is egyértelműen kimondhatjuk, hogy a magyar nemzetbiztonsági szolgálatok nem állítottak fel a nyilvánosság kezelésére tudatos kommunikációs stratégiát. Elsősorban a rendszerváltás idején kialakított magatartásformákat követik, nem vesznek tudomást a megváltozott társadalmi környezeti viszonyokról. A honlapjaikon kívül semmilyen eszközt nem alkalmaznak saját maguk népszerűsítésére, társadalmi támogatottságuk és beágyazottságuk erősítésére. Az internetes megjelenésen kívül csupán egyetlen olyan kezdeményezést találunk, amely a szolgálatok nyilvánosság irányába tett kisebb lépéseként is értékelhető: az NBSZ az utóbbi években a titkosszolgálatok történelmének nyílt tudományos bemutatására tett kísérletet. Ezen kívül viszont csak az AH jogelődjének nyilvános kiadványát, a Nemzetbiztonsági Hivatal (NBH) évkönyvét lehet pozitív példaként megemlíteni, amely azonban az NBH átszervezéssel megszűnt.

Az eddig bemutatott szempontok és megállapításaink alapján egyetértünk azon véleménnyel, miszerint a modern magyar nemzetbiztonsági szolgálatok a civil kapcsolatok kialakításánál már nem a központilag irányított állambiztonsági propaganda eszköztárát alkalmazzák. Szintén hasonló következtetésre jutottunk abban is, hogy a rendszerváltás előttihez hasonló, tervszerű, hosszútávra szóló, stratégiai civilkapcsolat alakítás helyett, az állampolgárok az inkább bezárkózó, mint nyitott, hazai titkosszolgálatok tevékenységéről csak ad hoc jelleggel, egy-egy politikai botrány kirobbanásakor hallanak, leggyakrabban a bulvársajtó, nem mindig hiteles, szakszerű, inkább szenzáció-domborító híradásaiból.⁸³

Mindezek eredményeképpen a szolgálatok a társadalomtól továbbra is elszigetelten, a társadalmi nyilvánosság oldaláról korlátozottan működnek, amely ellentmond annak a törekvésnek, miszerint a szolgálatok alapvető érdeke, hogy a társadalomban az emberek jólétének és biztonságának szavatolásáért dolgozó szervezetek képét alakítsák ki és tartsák fenn magukról, illetve az esetlegesen meglévő szembenállást és ellenérzéseket pedig küzdjék le.

A demokratikus társadalmak egyik alapvető manifesztuma, hogy a társadalom megismerheti a mindennapi életét és a környezetét meghatározó intézményeket, azok működési kereteit és alapvető tevékenységüket. A szolgálatok támogatottságát és elfogadottságát tudományos kutatásokkal alátámasztottan ugyan nem ismerjük, de a bemutatott példák és a mindennapi tapasztalataink azt mutatják, hogy a magyar nemzetbiztonsági szolgálatoknak van még mit javítaniuk

⁸³ Deák József tanulmányában vizsgálta, hogy koronként miként változott a titkosszolgálatok propaganda tevékenysége és ebből vont le következtetéseket napjainkra.

ezen viszonyokon. Jogállami keretek között a társadalom szimpátiájának megszerzéséhez csak jogállami eszközökkel lehet élni, ennek következtében a nemzetbiztonsági szférának létérdeke, hogy a korábban már több a témával foglalkozó cikkben bemutatott kommunikációs eszközöknek a használatát megtanulja és azokat alkalmazza.

Felhasznált irodalom

1. DEÁK József: Az állambiztonsági propaganda, annak kialakulása és fejlődése – nemzetbiztonság és civil kapcsolatok. Forrás: http://hhk.uni-nke.hu/hirek/2013/10/31/dr_deak-jozsef-az-allambiztonsagi-propaganda-annak-kialakulasa-es-fejlodesem-nemzetbiztonsag-es-civil-kapcsolatok (letöltés: 2013. 11. 01.)
2. GYIMESI Gyula-MOLNÁR Ferenc: A magyar társadalom viszonya a terrorizmushoz. ZMNE Stratégiai Védelmi Kutató Központ Elemzések – 2005/2. Forrás: http://hhk.old.uni-nke.hu/downloads/kozpontok/svkk/Elemzesek/2005/SVKK_Elemzesek_2005_2.pdf, (letöltés: 2013. 11. 01.)
3. IZSA Jenő: A titkosszolgálatok tevékenységének általános jellemzői, ellenőrzésük és irányításuk kérdései. In: Szakmai Szemle, (2009) 2. sz. 5-17. p.
4. IZSA Jenő-SZILÁGYI Zsolt: A nemzetbiztonsági Szolgálatok parlamenti ellenőrzésének elvi és gyakorlati kérdései. In: Szakmai Szemle, (2007) 3. sz. 5-29. p.
5. JÁVOR Endre: A nemzetbiztonsági szolgálatok társadalmi megítélése, támogatottsága, a média szerepe a társadalom véleményalkotásának formálásában. In: Felderítő Szemle, 8. (2009) 2. sz. 61-69. p.
6. MÁRTON András: A titkosszolgálati tevékenység parlamenti bizottsági ellenőrzése, problémák, modellek, alternatívák. In: Nemzetbiztonsági Szemle, 1. (2013) 1. sz. 39-60. p.
7. RÉVÉSZ Béla: A titkosszolgálatok titoktalanításáról. In: Politikatudományi Szemle, 16. (2007) 4. sz. 129-152. p.
8. SZABÓ János: Modern civil kontroll: elméletek, konfliktusok, modellek. In: Védelmi tanulmányok, (1998) 25. sz. 5-21. p.
9. TANAI Károly: A titkosszolgálati kommunikáció attribútumai. In: Szakmai Szemle, (2009) 4. sz. 172-183. p.
10. TANAI Károly: A magyar nemzetbiztonsági szolgálatok honlapjainak elemzése. In: Szakmai Szemle, (2009) 2. sz. 185-195. p.
11. ÚJHÁZI Lóránd: Az olasz nemzetbiztonsági szolgálatok újjászervezése öt éves távlatból. In.: Szakmai Szemle, (2012) 3-4.sz. 132-152. p.
12. A külföldi hírszerző és biztonsági szolgálatok. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Kossuth Lajos Hadtudományi Kar, Egyetemi Jegyzet, Budapest, 2007. szerk.: Héjja István, Lektorálta: Kis-Benedek József, Tömösváry Zsigmond 192.old

http://www.bnd.bund.de/DE/_Home/home_node.html

<http://www.ah.gov.hu>

http://www.bis.cz/index_en.html

<http://www.ih.gov.hu/>

<http://www.kfh.hu/>

www.nbsz.gov.hu

www.soa.hr

<http://www.verfassungsschutz.de/de/startseite>

Felhasznált jogszabályok (2013. október 24-i állapot):

1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról,

2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról,

2005. évi XC. törvény az elektronikus információszabadságról,

7/2005. (XII. 28.) MeHVM rendelet a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok által közzeéteendő adatok köréről.

Beszélőazonosítás, hangbiometria rendvédelmi alkalmazása

Fejes Attila

Absztrakt

Cikkem a beszéd alapján történő személyazonosítás tudományos alapjait, módszertanát, rendvédelemben betöltött szerepét, gyakorlati alkalmazását mutatja be. Tárgyalom a szakterülethez kapcsolódó elméletet, amelynek alapos ismerete a beszélőazonosítás végrehajtásához elengedhetetlenül szükséges. Gyakorlati példákon keresztül ismertetem az akusztikai-fonetikai (félautomatikus) és a biometrikus (automatikus) azonosítási módszertant. Végül a beszélőazonosítás szélesebb körű alkalmazási lehetőségeiről írok, amelyek segítségével a nemzetbiztonsági tevékenység, a bűnüldözés hatékonysága növelhető lenne.

Kulcsszavak: beszélőazonosítás, hangbiometria

Abstract

In my papers I describe the scientific basis of speaker recognition and methods, furthermore its part of the policing, and practical method. I present the paper knowledge; of which expert has to be having widely technical expertise. I introduce the acoustical-phonetical (semi-automatic), and voice biometrical (automatic) methods through practical examples. Finally I write a more widely application of speaker recognition, in which case it would be increase the efficiency of criminal investigation.

Keywords: speaker recognition, voice biometrics

Bevezetés

Az elmúlt, közel másfél évtizedben - sok országhoz hasonlóan - Magyarországon is megtöbbszörözött a különböző informatikai-kommunikációs eszközökkel lebonyolított beszélgetések, telefonhívások száma. Köszönhetően a technikai fejlődésnek, az eszközök sokrétűbbé válásának, a mindennapjaink részévé vált az a lehetőség, hogy a legváltozatosabb körülmények között készíthetünk kép- és hangfelvételeket egyre jobb minőségben, komolyabb adattárolási, és továbbítási problémák nélkül. Az információs társadalom kialakulása elhozta a bizonyos szempontból korlátlan beszédhang-rögzítés lehetőségét, a tudományos kutatók pedig egyre fejlettebb hangfeldolgozó és elemző rendszerek létrejöttét eredményezik. Mindezen folyamatok egyik következménye, hogy a nemzetbiztonsági, rendvédelmi szférában is egyre nagyobb mennyiségű (lehallgatott) beszédhang kerül rögzítésre. További kihatás, hogy a keletkezett hangfelvételek offline (vagy egyes esetekben online) elemzésének hatékonysága, így jelentősége is megnőtt, különösen a beszéd alapján történő személyazonosítás vonatkozásában. Szintén a fentiek következményeként vált lehetővé pl. a mobiltelefonhálózatok cellainformációiból felállítható kapcsolati háló elemzése, melyet a cikkemben terjedelmi, témaköri okok miatt nem tárgyalok, amely azonban bűncselekmények felderítéséhez nyújthat szintén jelentős mértékű segítséget.

Cikkemben röviden összefoglalom a beszéd alapján történő személyazonosítás tudományos alapjait, amelyhez betekintést nyújtok az emberi hangképzés és hangfeldolgozás ismereteibe, továbbá a fonetika tudományába, valamint bemutatom a beszélőazonosítás félautomatikus és automatikus (biometrikus) módszertanát és ez utóbbinak a nemzetbiztonsági, rendvédelmi szférában betöltött jelentőségét, jövőbeli felhasználási lehetőségeit.

A beszéd alapján történő személyazonosítás tudományos alapjai

Az emberi kommunikáció egyik eszköze a beszéd. Más megfogalmazásban a beszéd a nyelvhasználat hangzó formája, gondolataink megformálásának, továbbításának, valamint a gondolatok feldolgozásának eszköze⁸⁴. Más szempontból a beszédhang humán biometriai jellemző, amely alapján lehetséges a beszélő egyedi azonosítása. Az azonosság valószínűségi fokának megállapításához a biometriát alkalmazó rendszerek matematikai-valószínűségi számítási eljárásokat

⁸⁴ Gósy Mária: *Fonetika, a beszéd tudománya*, Osiris Kiadó, Budapest, 2004, pp. 11.

alkalmaznak. (Mindezekről később, a Biometrikus beszélőazonosítás c. fejezetben részletesebben is szót ejtek.)

Ahhoz, hogy a beszélőazonosításról teljes képet kapjunk, meg kell határozni, hogy mi alapján lehetséges beszéd alapján személyt azonosítani. Legegyszerűbben fogalmazva azt mondhatjuk, hogy a beszélőazonosítás a hangképzés egyediségén, a beszédképzés sajátosságain, és a nyelvhasználat egyéni jellegzetességein alapul. Ebből a meghatározásból is látható, hogy a teljes hangszakértői módszertant alkalmazó azonosításhoz nem csak önmagában a beszédhang - mint fizikai rezgés - vizsgálata szükséges, hanem elemezni kell a beszélő által használt nyelv alkalmazásának jellemzőit is nyelvészeti szempontok figyelembe vételével.

Meg kell még említeni egy további tényezőt, ami az emberi halló- és hangfeldolgozást végző szervekhez köthető szubjektív - mérési adatokkal le nem írható - , összetevő, amelyet neurális spektrogramnak⁸⁵ nevezünk, és amely a beszédészleléssel van összefüggésben. A neurális spektrogram a beszéd akusztikai jellemzőinek agyban kódolt megfelelője, ami alapján az ember a beszélőt beazonosítja, vagy a különbözőséget detektálja. Ezt a képességünket használjuk a félautomatikus beszélőazonosításban a percepció elemzés során – és természetesen a mindennapi életben is. Látható mindezek alapján, hogy a beszélőazonosítás módszertana tartalmaz „szubjektív” elemet is, amelynek a súlyozása, az eredmények objektív számértékekkel való összevetése nagy gyakorlatot kíván. További nehézség, hogy a beszédhang kvázi-stacionárius jellegű, amely azt jelenti, hogy az akusztikai (fizikai) paraméterek csak nagyon rövid időtávon tekinthetők állandónak, így a beszédhang – a kézíráshoz hasonlóan – nagy variabilitással rendelkezik, ezért a méréseknél mindig átlagos értékek összevetése történik. Ahhoz, hogy hangtechnikai szakértői szinten képesek legyünk személyazonosítást végezni, az eredményeket hitelesen alátámasztani, ismernünk kell a beszéd képzését, szerkezetét, feldolgozását, továbbá rendelkezünk kell fonetikai ismeretekkel, amelyeket a következő fejezetben tárgyalok.

Beszédképzés, hangfeldolgozás, fonetika

A beszédképzésben négy fő szervünk vesz részt: tüdő, gége, toldalékcső, valamint az agy, annak is a Broca-terület elnevezésű része. Beszédlégzéskor (amely funkcióját tekintve abban különbözik az élettani légzéstől, hogy a célja nem kizárólag az oxigéncsere) a tüdő a légzőizmok működésével biztosítja a kiáramló le-

⁸⁵ *Uo. pp. 275.*

vegőt, amely a légcsőn keresztül eljut a gégehez és a hangszalagokhoz. A kiáramló levegő megrezegteti a hangszalagokat, így létrejön a hangképzés alapja, a fonáció (zöngképzés). Az így keletkező akusztikai energia (zöngé) áthalad a toldalékcsovön (vokális traktus), majd eljut a szájnyílásig, melynek mozgásával, az ajkak és a nyelv közreműködésével, létrejön a beszéd. A vokális traktust három üreg alkotja: a garat, a szájüreg és az orrüreg, amely szervek rezonátorláncként működnek, és a személyenként eltérő fizikai-méretbeli kialakításuk miatt olyan egyéni sajátosságokat hoznak létre a beszédhangban, amely alapján lehetséges egy beszélőt azonosítani.

A hangfeldolgozásban részt vevő szervek anatómiailag két fő részre bonthatóak: perifériás és centrális rész. A perifériás rész a fül, a centrális rész a hallóidegből, a hallópályából és az agy azon részeiből áll, melyek az akusztikai ingerek feldolgozásában vesznek részt. A hallás során a környezet akusztikai ingerei a hallójáraton keresztül eljutnak a dobhártyára, amely mechanikai rezgésre transzformálja a levegőmolekulák rezgését. A mechanikai rezgés a hallócsontocskák (amelyek egy négyzetcentiméteren tartalmazzák az emberi szervezet három legkisebb csontját: kalapács, üllő, kengyel) segítségével alakul át folyadékrezgéssé, amely a csigában található Corti-szerv szőrsejtjei révén elektromos impulzusok formájában idegi ingerületi alakot vesz fel. A neuron sejtekkel ez az ingerület jut el az agyba, a Wernicke-területre, ahol a beszédhang, a beszéd szemantikai tartalma feldolgozódik.

A fonetika a beszéd sajátosságaival foglalkozó interdiszciplináris tudományág, melynek célkitűzése az, hogy a beszéd objektív leírását adja. Ez azt jelenti, hogy a beszédet az artikuláció, az akusztikum és a percepció hármasságában jellemzi. A beszéd képzését a fonetikában két részre oszthatjuk: szegmentális és szuprasegmentális hangszerkezetre, melyeket ugyanazon szervekkel hozunk létre. A szegmentális hangszerkezeten értjük a beszédhangokat, hangkapcsolatokat és hangsorokat. A szegmentális szerkezeten belül a beszédhangokat magánhangzókra (vokálisok) és mássalhangzókra (konzonánsok) oszthatjuk fel, amelyek között fonetikai szempontból az alapvető különbség az, hogy a magánhangzók képzésekor nincs akadály a szájüregben. A szuprasegmentális hangszerkezeten (prozódia) a beszéddallamot, ritmust, tempót, szünetet, hangerőt és hangszínezetet értjük. Azt is mondhatjuk, hogy a szegmentális hangszerkezetre "ráépülnek" az azzal egyidejűleg képzett szuprasegmentumok, melyek legfőbb funkciója a beszéden belül az érzelmi, értelmi tagolás, jelentésbeli megkülönböztetés. Például, szó szerint egyező mondatok esetében, ha a vesszővel jelzett szüneteket máshol tartja a beszélő, és a hangsúlyokat is eltérően alkalmazza, a jelentés is teljesen eltérő lehet, mint ahogy a neves idézet is mutatja:

„A királynét megölni nem kell, félnetek jó lesz, ha mindenki egyetért, én nem, ellenzem.

A királynét megölni nem kell félnetek, jó lesz, ha mindenki egyetért, én nem ellenzem.”

A félautomatikus beszélőazonosítási módszertan

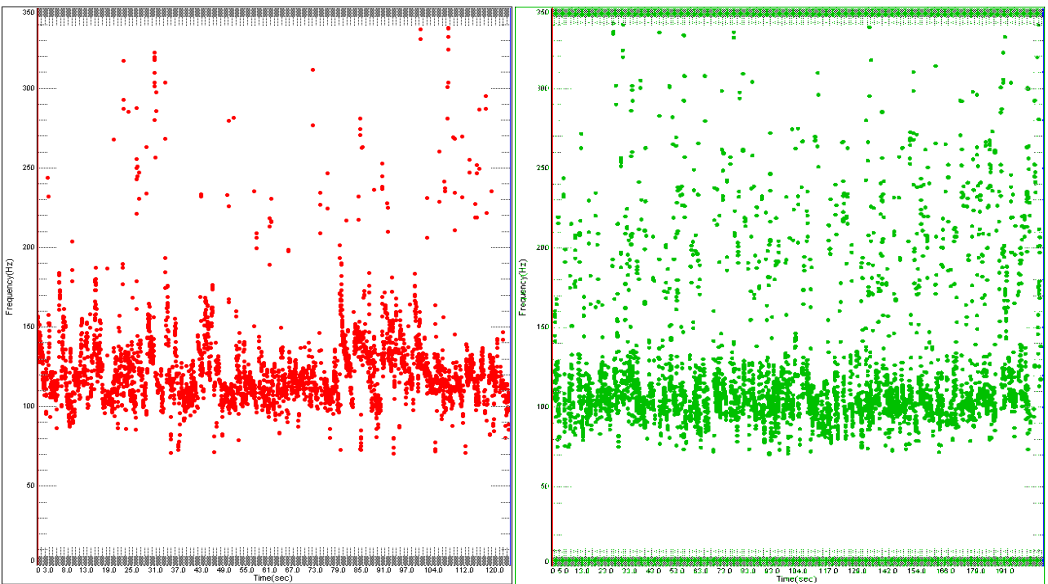
Az akusztikai-fonetikai alapú – félautomatikus – beszélőazonosítási módszertan percepció elemzésből, és szoftveres hanganalitikai mérésekből tevődik össze. A percepció vizsgálat a beszéd egyedi jellegzetességeinek észleléses úton történő feltárását jelenti, a számítógéppel végrehajtott elemzések pedig a hang akusztikai tulajdonságait számszerűsítik.

A hangképzés percepció vizsgálatát során legtöbbször az alábbi jellegzetességek detektálhatóak (előfordulásuk esetén): beszédhangok zártabb, nyíltabb ejtése, r, s, sz hangok képzési hibái (gyakori), diftongusok (kettőshangzók), tájnyelvi dialektus a beszédben, beszédtempó, dallamvezetés, hezitálások és azok tulajdonságai. A percepció elemzésen belül nyelvészeti szempontú analízist is elvégzünk, melynek során leggyakrabban az alábbi tényezőket vizsgáljuk: a beszélőre jellemző tipikus szavak, szókapcsolatok, kifejezések, azok ismétlése, nyelvhelyesség a grammatikai szabályok alapján, mondatok alkotása, szóösszetétele (egyszerű-összetett), töltelékszavak alkalmazása (izé, ja, hát). Mindezen megállapítások objektív alátámasztásához nem férhet kétség, például az r hang hibás kiejtéséből adódó raccsolás (rotacismus) kimutatható a spektrografikus képen a perdület vizsgálatával, a diftongus a koartikuláció szintén spektrografikus képen történő elemzésével. A percepció elemzésen belül megállapításokat tesz a hangszakértő a hangszínezetre, hangfekvésre, ezek alapján a beszélők hasonlóságára is. Ez utóbbi megállapítás látszólag hordoz magában szubjektivitást, hiszen mérési adatokkal ez esetben nem tudja a hallgató alátámasztani, hogy miért találja a beszélőket hasonlóknak, vagy különbözőnek, azonban a neurális spektrogram létével összefüggésben kijelenthetjük, hogy az ily módon tett szakértői megállapítások is megalapozottnak tekinthetők.

A szoftveres hanganalitikai mérések során a szegmentális és a szupraszegmentális jellemzőket egyaránt számítógépes vizsgálatoknak, méréseknek vetjük alá. Nagyon fontos tényező, hogy a beszédhang variabilitásából következően nem a megegyező, vagy eltérő mérési eredményekből, hanem a szignifikáns hasonlóságok, vagy különbözőségek alapján vonunk le következtetést. Például, mivel az alaphang-érték egy folyamatosan változó tényező, nem egy konkrét időpil-

lanatban mért adat, hanem az átlagos alaphang-érték a meghatározó. A szoftveres mérések, vizsgálatok során leggyakrabban az alábbi eljárásokat alkalmazzuk.

A beszéd átlagos alaphang-értékének meghatározása.: Jó minőségű felvételeken megbízható módon mérhető adat, amely egészséges embereknél a korral együtt változik, azonban tudományos kutatások alapján elmondható, hogy felnőtteknél kb. 10 éves időtávon belül megközelítőleg állandó. Vizsgálata során figyelembe kell venni, hogy egyes kommunikációs szituációkban, más-más érzelmi állapotban nagymértékben változik. A következő ábrákon egy beszélőnek két időpontban rögzített hangja alapján elkészített Pitch contour⁸⁶ ábrázolása látható, amely az alaphang értékeket mutatja a beszéd egy hosszabb szakaszán.

1. ábra: Pitch contour ábrázolás azonos beszélők hangja alapján

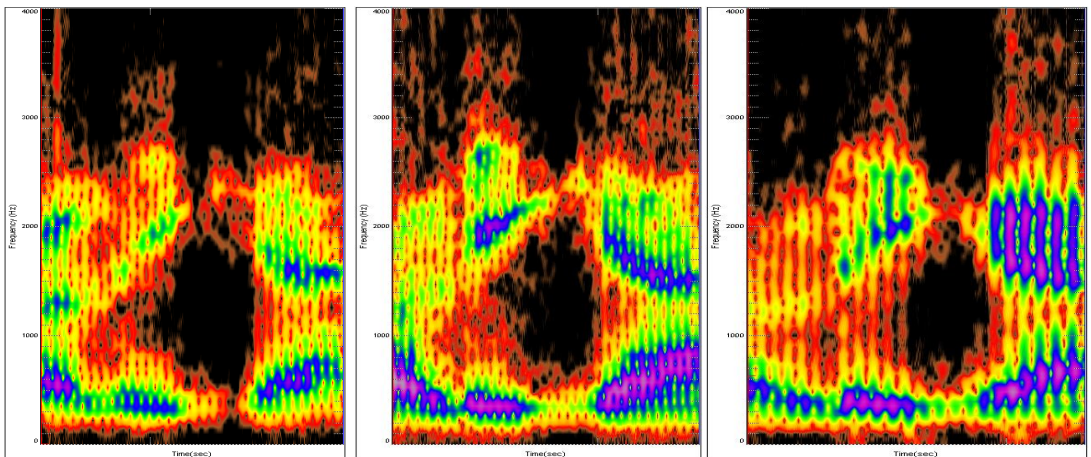
A két ábrán látható, hogy legnagyobb számban kb. 110 Hz körül szóródnak mindkét képen a különböző időpontokban mért alaphang-értékek, és az is egyértelműen detektálható, hogy a szórás értéke is nagyon közel van egymáshoz.

Időszerkezeti elemzések (a magán- és mássalhangzók hossza, néma fázis, zár-felpattanási idő, zöngékezdési idő): A magán-és mássalhangzók tiszta fázisa hosz-

⁸⁶ Pitch Contour (alaphang-értékek görbéje)

szának mérése csak jó minőségű hanganyagon célravezető, mert különben nem hiteles eredmények születnek. Szükséges még, hogy a beszélő jó hangképzési, artikulációs képességgel rendelkezzen, valamint, hogy megfelelő mennyiségű (több percnyi) hanganyag álljon rendelkezésre.

Spektrogram (hangszínkép)-elemzés: A spektrografikus kép (SPG) a beszédhangot frekvencia - idő tartományba konvertálva mutatja a hang intenzitás értékét, így lehetővé válik a hangok három dimenzióban történő vizsgálata, amely a formánsképek elemzéséhez nélkülözhetetlen feltétel. A formánsok a zöngének a rezonátorüregekben (garatüreg, szájüreg, orrüreg) felerősödött felharmonikusai, másképpen fogalmazva, különböző, az adott hangra jellemző frekvenciákon kialakuló energiakoncentrációk, melyek alakzata egyénre jellemző. Egyező hangok, hangkapcsolatok formánsai, alakjuk, elhelyezkedésük, frekvenciaértékük nagyfokú hasonlóságot mutatnak azonos beszélők esetében, míg különböző beszélő személyeknél a formánsstruktúrában szignifikáns eltérések észlelhetők. A 2. ábrán egy beszélő különböző időpontokban rögzített telefonbeszélgetéseiből származó ugyanazon hangkapcsolat alapján elkészített SPG-képei láthatóak.

2. ábra Spektrografikus (SPG) képek azonos beszélők hangja alapján

Látható, hogy a sötétkék-lila színekkel jelzett formánsstruktúra - a beszéd variabilitása következtében - nem egyezik meg teljesen, azonban az energiagócponatok alakzata, frekvencia- és időértékei nagymértékben hasonlítanak egymásra, amely tény a beszélők azonosságára utal. A félautomatikus beszélőazonosítás módszertanában a fenti vizsgálatokon kívül különböző algoritmusok al-

kalmazásával elkészített grafikonokon is elemezzük a beszédhangot. Ezek a következők lehetnek:

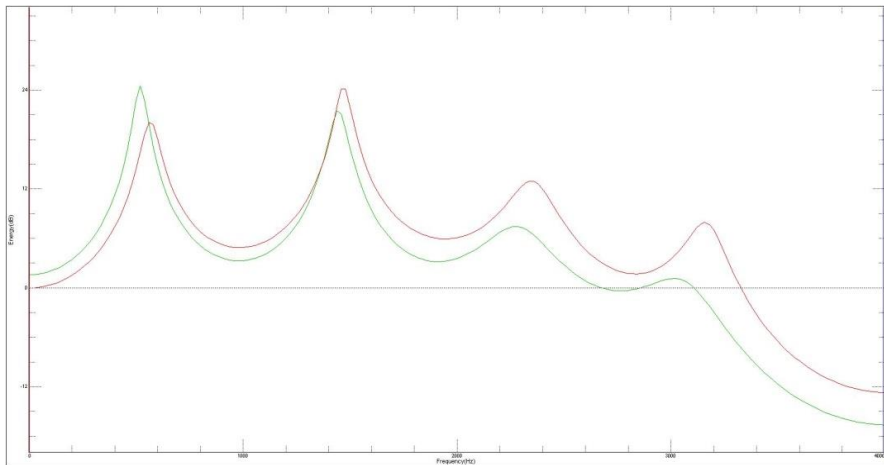
- FFT⁸⁷, LPC⁸⁸, LTA⁸⁹, Cepstrum analízis.

Az FFT analízis egy hang adott pillanatban mért hangfrekvenciás összetevőinek energiaviszonyait, az LPC analízis a szájüreg hangátviteli karakterisztikáját ábrázolja. A Cepstrum grafikon görbéje kettős FFT analízissel készül, és a fáziseltolódás miatt bekövetkező energiamaximum-pontok frekvencia-eltolódásának kiküszöbölésére használható. Az LTA analízis - hosszú idejű, átlagolt FFT analízis alkalmazásával - a beszéd hangfrekvenciás összetevőinek energiaviszonyait mutatja meg nagyobb mennyiségű hanganyagban. Előnye, hogy alkalmazásával különböző szövegtartalmú beszéd is elemezhető. A következő képeken azonos és különböző beszélők hangja alapján, többféle algoritmussal készült görbék láthatók, melyekkel a vizsgálati módszert szemléltetem.

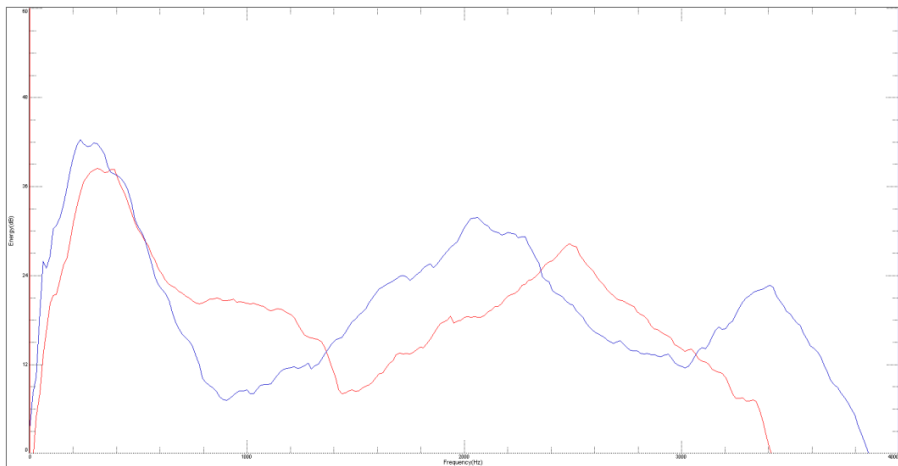
⁸⁷ FFT (Fast Fourier Transformation - Gyors Fourier Transzformáció)

⁸⁸ LPC (Linear Prediction Coefficient - Lineáris Predikciós Együttható)

⁸⁹ LTA (Long Term Average - Hosszú Idejű Átlag)

3. ábra LPC analízis azonos beszélők "a" hangjaira

4. ábra FFT analízis különböző beszélők "i" hangjaira

A 3. ábra azonos személytől más-más időpontokban rögzített hangfelvételekből kiemelt "a" hangokra készült LPC grafikont, a 4. ábra különböző személyek "i" hangjai alapján készült FFT görbéket ábrázolja. A grafikonok elemzésekor a görbék maximum- és minimumhelyeinek értékeit, a meredekségüknek, lefutásának hasonlóságát, vagy jelentős (szignifikáns) eltéréseit vizsgáljuk. Mivel ugyanazt a

hangot nem vagyunk képesek még egyszer pontosan ugyanúgy kiejteni, a fenti algoritmusokkal elkészített görbék azonos személyek esetében sem lesznek teljesen egybevágóak, viszont nagyfokú hasonlóságot fognak felvenni. A 3. ábrán látható, hogy a görbék maximumhelyei majdnem azonos helyen találhatóak, és azok lefutása, meredeksége is nagymértékben hasonlít egymásra, ami a beszélők azonosságára utal, míg a 4. ábrán a minimum- és maximumhelyek frekvencia- és intenzitás értéke, a görbék meredeksége jelentős eltérést mutat, amely a beszélők különbözőségét támasztja alá.

Fontos megjegyezni, hogy mind a spektrografikus vizsgálatoknál, mind a különböző algoritmusokkal megvalósított elemzések során nagyon sok mintán kell a méréseket elvégezni. Néhány SPG kép, grafikon alapján nem lehet a személyazonosságra megbízhatóan megállapítást tenni, ezért nagy mennyiségű hangot, hangkapcsolatot szükséges összehasonlító vizsgálat alá vonni a szakmailag teljesen megalapozott szakvélemény elkészítéséhez.

A félautomatikus beszélőazonosítás módszertan kiforrott, bevált módszernek mondható, melyet számos európai országban alkalmaznak, azonban több hátránnyal is rendelkezik. Mivel főként egyező hangok és hangkapcsolatok összehasonlításán nyugszik, eltérő szövegtartalmú hanganyagok esetében, különösen, ha azok rövid időtartamúak, nem mindig lehet a személyazonosítást elvégezni. A teljes vizsgálati módszertan elvégzése időigényes, különösen nagy mennyiségű hanganyag esetében, és nem alkalmas idegen nyelven beszélők azonosítására – hacsak nem ismeri a hangszakértő a nyelvet anyanyelvi szinten. Látható a fentiek alapján az is, hogy bizonyos fokú szubjektivitást a vizsgálati módszerek és a módszer összessége is hordoz magában, mivel támaszkodik az azonosítást végző szakértő elméleti ismereteire, értékítéletére, gyakorlati tapasztalatára. A következő fejezetben tárgyalt hangbiometria ezen problémák döntő részét kiküszöböli, továbbá lehetővé teszi a beszédhang-feldolgozás automatizálását.

Biometrikus (automatikus) beszélőazonosítás

A biometrikus személyazonosítás az ember biológiai, vagy viselkedésbeli tulajdonságait használja fel, abból kiindulva, hogy az egyén biometriai adatai, jellemzői egyediek, minden más személytől különböznek. Egyedi, a biometrián belül vizsgálható viselkedési tulajdonság lehet pl. a billentyűleütés, a kézírás, aláírás, járás, stb. Fiziológiai jellemző a DNS, a retina, az írisz tulajdonságai, és nem utolsósorban a beszédhang, amely a vokális traktus egyedisége következtében alkalmas biometriai alkalmazásra.

Ahhoz, hogy biometrikus jellemző alapján azonosítható legyen az egyén, először meg kell határozni, hogy pontosan milyen adatot kívánunk felhasználni. A beszédhang esetében ez az akusztikai jellemzők értékei, mind a szegmentális, mind a szupraszegmentális szinten, melyek lehetnek pl.: átlagos alaphang-érték, formánsok sávszélessége és frekvenciaértéke, a hangsúly, a dallam és azok változásának mérhető adatai, beszédtempó, stb.. Látható, hogy az akusztikai-fonetikai beszélőazonosítás módszertanából már ismert és vizsgált jellemzőket használja a hangbiometria is, azt azonban, hogy pontosan milyen jellemzők, milyen súllyal és algoritmusok alkalmazásával vesznek részt a jellemzőkinyerés (feature extraction) folyamatában, a fejlesztők, érthető módon, nem hozzák nyilvánosságra. Az ismeretes, hogy legjobban a beszéd spektruma reprezentálja a beszélő vokális traktusát, ezért ebből számítják ki különböző eljárások alkalmazásával a beszéd jellemzővektorát. Az egyik alkalmazott eljárás, amikor a beszédhangot 20 ms-os ablakszélességgel, 10 ms-os átlapolással szegmentálják és MFCC⁹⁰ függvényen, 19 elemű vektor és annak deriváltjai felhasználásával számítják ki a jellemzővektorokat.

A következő lépés a vizsgált személy biometriai beszédhang-modelljének az elkészítése. Kutatások szerint ennek egyik leghatékonyabb módja a GMM⁹¹ alkalmazása, melynek segítségével a beszédhangra jellemző Gauss-görbe (harang-görbe) paramétereinek legpontosabb becslését lehet elérni.

A tudományos kutatások eredményei és a rendszerfejlesztők tapasztalatai azt mutatják, hogy a biometrikus beszélőazonosítás eredményessége jelentősen javítható, hogy ha a beszédhang valószínűségi értékét normalizálják egy általános háttérmodellből származó értékkel⁹². Ehhez egy nagy adatbázison tanított háttérmodellt (UBM⁹³) készítenek, amely a jellemzők beszélő-független eloszlását reprezentálja. A UBM elkészítéséhez például a BatVox automatikus azonosítórendszer fejlesztői 4 órányi, nemenként szétválasztott beszédhangot használtak fel.

Az automatikus azonosítás utolsó lépése a hasonlóság valószínűségi értékének meghatározása, amelyhez leggyakrabban a Bayes-analízist⁹⁴, illetve az abból

⁹⁰ MFCC (Mel Frequency Cepstral Coefficients - rövid idejű spektrális burkológörbe)

⁹¹ GMM (Gaussian Mixture Modell - Gauss-féle keverék modell)

⁹² *Beszédtudomány tanulmánykötet, szerkesztette: Markó Alexandra, MTA Nyelvtudományi Intézet 2012, pp. 344*

⁹³ UBM (Universal Background Model - általános beszélő-háttérmodell)

⁹⁴ *Joaquin Gonzalez-Rodriguez, Andrzej Drygajlo, Daniel Ramos-Castro, Marta Garcia-Gomar, Javier Ortega-Garcia: Robust Estimation, Interpretation and Assessment of*

származó LR^{95} meghatározását hívják segítségül. Az eddigiek szerint áttekintve a beszélőazonosítás tudományos hátterét és a módszerek alkalmazásának alapelveit láthattuk, hogy jelenleg nem ismert olyan akusztikai jellemző, vagy jellemzők együttese, amely kifejezetten beszélő-specifikus lenne, továbbá számszerűsíthető formában (lsd. neurális spektrogram) rendelkezésünkre állna. Emiatt a beszélőazonosítás során az egyes jellemzőket összehasonlítjuk, és az eredmények alapján meghatározzuk a hasonlóság valószínűségét. Erre a műveletre kínál objektív matematikai-valószínűségi eljárást a Bayes-tétel, amelynek egyszerűsített alakja így néz ki:

$$\text{posteriori esély} = LR \times \text{priori esély}$$

A posteriori esély a vádlott bűnösségének esélye a bizonyítékok és az ismérvek alapján, a priori esély a vádlott bűnösségének esélye a bizonyítékok megvizsgálása előtt, továbbá kijelenthető, hogy mindkét esély megvizsgálása a bíróság felelősségi köre. Egy büntetőeljárás bírói szakában a Bayes-tétel megközelítésében az az eldöntendő kérdés, hogy mekkora a valószínűsége a vádlott bűnösségének, illetve hogy a bizonyíték (hangfelvétel) milyen mértékben növeli, vagy csökkenti annak a valószínűségét, hogy a vádlott bűnös.

Mivel tudjuk, hogy a Bayes-tétel egy feltételes valószínűség és annak fordítottja között állít fel kapcsolatot, a fenti egyszerűsített képletbe behelyettesíthetjük a beszélőazonosítással kapcsolatos elemeket, így kapjuk az alábbi függvényt.

$$\frac{p(H_0/E)}{p(H_1/E)} = \frac{p(E/H_0)}{p(E/H_1)} \times \frac{p(H_0)}{p(H_1)}$$

\downarrow \downarrow \downarrow
 posteriori esély Likelihood Ratio priori esély

Az egyenletben a p (probability) valószínűséget jelöl, az E (evidence) a hangfelvétel, mint bizonyíték, H betűvel pedig kétféle hipotézis van jelölve:

Likelihood Ratios in Forensic Speaker Recognition, Computer Speech and Language, 26 July 2005. pp. 5-14.

⁹⁵ LR (Likelihood Ratio - Valószínűségi Arány)

H0: annak valószínűsége, hogy a kérdéses felvételen az ismert személy hangja hallható

H1: annak valószínűsége, hogy a kérdéses felvételen nem az ismert személy hangja hallható

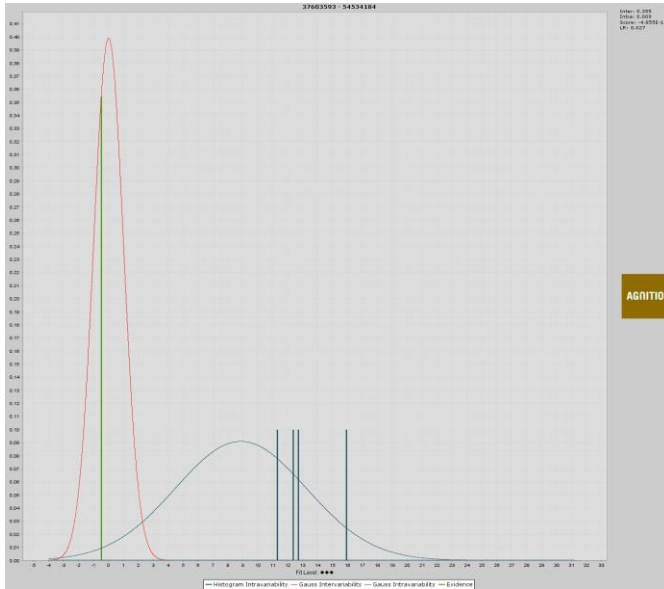
A fentiek szerint a Likelihood Ratio két valószínűség, az Intravariabilitás és az Intervariabilitás hányadosa, amelyet a biometrikus rendszer számít ki, és amelynek értékelése a szakértő feladata. Ahhoz, hogy a módszertanról teljes képet kapjunk, ki kell térnünk a biometrikus azonosítás bemeneti feltételeire is. Egy, Európában széleskörűen alkalmazott biometrikus rendszer, a BatVox esetében a hangfájl technikai paraméter-követelményei egy közepes mintavételezésű és bitfelbontású felvételnek felelnek meg (8 kHz, 16 bit, PCM wav), melyeket manapság már könnyű biztosítani. Az ismeretlen személytől legalább 7 másodperc, az ismerttől minimum 40 másodperc nettó (szünetek nélküli) hanganyaggal kell rendelkezni ahhoz, hogy az azonosítási eljárás elvégezhető legyen. A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy legpontosabb eredményeket a 2-4 perc hosszúságú felvételek esetében lehet elérni, továbbá, hogy 4-5 percnél hosszabb felvételeket nem érdemes vizsgálat alá vonni, mert nem javul a beszélőazonosítás hatékonysága, hibaaránya.

A következőkben a már említett BatVox rendszer segítségével szemléltetem a biometrikus beszélőazonosítás eredményeinek kiértékelését. Az 5. ábrán öt, ismeretlen személyazonosságú (52893168, 62583165, 54534184, 54574746, 33204179), és egy ismert beszélő (37603593) hangja összevetésének számítási eredményei láthatóak. A 37603593 sz., ismert személyazonosságú beszélő hangja önmagával is össze van hasonlítva annak érdekében, hogy lássuk, mi a legmagasabb LR hasonlósági érték, amelyet a rendszer meghatároz. Esetünkben ez $1E10$, ami exponenciális formában 10^{10} -nek felel meg.

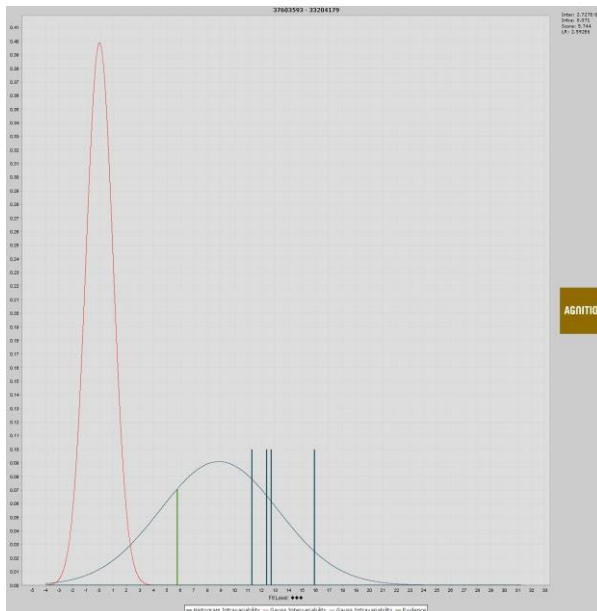
Model Order 1				
	Name		Score	Fit Level
37603593	37603593		1E10	Ok
52893168	37603593		0.02743	Ok
62583165	37603593		0.27472	Ok
54534184	37603593		0.02657	Ok
54574746	37603593		35.08425	Ok
33204179	37603593		2.59242E6	Ok

5. ábra LR eredmények táblázata

A kiértékelésnél a következőket kell figyelembe venni, ahhoz, hogy objektív szakvélemény születhessen. A táblázat utolsó sorának LR értéke 2.59242E6, amely azt jelenti, hogy 2.59242×10^6 - szor valószínűbb az, hogy a 33204179 és a 37603593 számú beszélő azonos, mint hogy különböző személyekről van szó. Ennek az interpretációnak megfelelően a kék színnel jelölt, nullánál kisebb LR értékek, és az utolsó előtti sorban szereplő, nagyon alacsony 35.08425 szám is egyértelmű különbözőséget jelöl. Ezek a számok grafikusán is ábrázolhatóak, és így segítenek a szakértőnek abban, hogy az eredményeket kiértékelve a hiteles megállapításokat megtegye. A következő ábrákon különböző és azonos beszélők LR eredményeinek grafikus ábrázolása egyaránt látható.

6. ábra LR eredmény grafikus ábrázolása különböző beszélők esetén

7. ábra LR eredmény grafikus ábrázolása azonos beszélők esetén

A grafikonokon kék egyenesekkel a 37603593 sz. (ismert) beszélő hangja alapján képzett hisztogram van jelölve, piros színű a populációs adatbázis alapján számított Gauss-görbe (intervariabilitás), és kék színű szintén a 37603593 sz. személy beszédhangja alapján számított Gauss-görbe (intravariabilitás). Amennyiben a zöld színű marker egyenes (amely az ismeretlen személy beszédhangját, tehát a kérdéses hangfelvételt jelöli) a piros színű Gauss-görbén belül helyezkedik el, ez arra utal, hogy a két vizsgált beszédhang nem ugyanazon személytől származik, míg ha a zöld színű egyenes a kék színű Gauss-görbén belül helyezkedik el, ez arra utal, hogy a két beszédhang azonos személytől származik. Az, hogy a két lehetőségnek milyen a valószínűségi foka, attól függ, hogy a zöld egyenes milyen Intervariabilitás, Intravariabilitás, Score és LR értékek mellett helyezkedik el a grafikon X tengelyén. Megtévesztő lehet, hogy az 5. ábrán látható LR táblázatban és a grafikonon is Score érték található. A feloldás, hogy az 5. ábra táblázatában szereplő Score érték valójában az LR arányt mutatja (ahogy a grafikon jobb felső sorában is látható), míg a grafikus ábrázolás Score értéke egy, a beszélők biometriai modelljének hasonlóságát kifejező viszonyszámot mutat meg.

Mind az LR, mind a Score eredményekre érvényes, hogy értékelni kell azokat, mégpedig különböző szempontrendszerek (sávhatárok, küszöbszintek) alapján. Ennek elvégzéséhez a szakértőnek az elmélet alapos ismeretével, az adott rendszerrel működésével kapcsolatosan nagy gyakorlattal kell rendelkeznie ahhoz, hogy szakértői megállapításai a személyazonosságra vonatkozóan hitelesek, és alátámaszthatóak legyenek.

A hangbiometria szélesebb körű alkalmazási lehetőségei

Az eddigiekben a beszélőazonosítás módszertana 1:1 és 1:N (egy személyt egy személyhez, egy személyt több személyhez) azonosítási lehetőségeken került elemzésre. Megállapítható, hogy a félautomatikus módszer leginkább az 1:1 típusú azonosításra alkalmas, azzal a kiegészítéssel, hogy elvégezhető vele az 1:N típusú eljárás is, amennyiben csak kis (N) számú személy beszéde vesz részt az vizsgálatban. Ez tipikus feladat felderítési szakban, bűncselekmény gyanúsítottjának beazonosítása céljából, vagy ha bizonyítani kell az ügy bírói szakában, hogy a terhelt személy beszél az inkriminált hangfelvételen - amennyiben azt nem ismeri el. A hangbiometrián belül léteznek minden azonosítási módszertant (1:1, 1:N, N:N) megvalósítani képes rendszerek, ezek közül a cikkemben említett BatVox különösen az 1:1 és 1:N módszertanra alkalmas, azzal, hogy itt már jóval nagyobb számú, több tíz (esetleg százas nagyságrendű) személlyel is elvégezhető a

feladat. Léteznek azonban olyan rendszerek, amelyek több tíz-, vagy százezer beszélőn is képesek azonosítás lefuttatására oly módon, hogy feldolgozható számú személyekre képesek leszűkíteni a valószínűleg azonos személyek körét. Ez egy, az azonosság valószínűségének eredménye alapján létrehozott találati listát jelent, amelyből a feldolgozó személy, esetleg további vizsgálatok során a hangszakértő, már képes behatárolni, hogy ki beszél a hangfelvételen.

A kriminalisztikában régóta alkalmazott eljárás, hogy egy bűncselekményben érintett személytől DNS-, ujjlenyomat, stb. mintát rögzítenek a bűnügyi nyilvántartásba vétel során annak érdekében, hogy egy ismeretlen minta esetén megállapítható legyen a személyazonosság, hogy volt-e már a mintát hagyó személy valamilyen eljárásban terheltként érintett. Európa számos országában alkalmazzák azt a műveletet, hogy a nyilvántartásban vétel során nemcsak a fenti jellemzőket rögzítik, hanem a gyanúsítottól, hangszakértő által kidolgozott eljárás alapján hangmintát is rögzítenek. Ezzel lehetővé válik egy ismeretlen személytől származó hanganyag esetén a beazonosítás, amennyiben a bűnügyi nyilvántartás rendszerében már rögzítve van a biometrikus beszédhang-modell, így jelentős segítséget kaphatnak a felderítést végző hatóságok.

Végül ki kell térni a személyes adatok védelmére a (hang)biometria adatok kezelésével összefüggésben. Az adatvédelmi törvény szerint a személyes adat bármely meghatározott (azonosított vagy azonosítható) természetes személlyel (a továbbiakban: érintett) kapcsolatba hozható adat, az adatból levonható, az érintettre vonatkozó következtetés. A személyes adat az adatkezelés során mindaddig megőrzi e minőségét, amíg kapcsolata az érintettel helyreállítható. A személy különösen akkor tekinthető azonosíthatónak, ha őt – közvetlenül vagy közvetve – név, azonosító jel, illetőleg egy vagy több, fizikai, fiziológiai, mentális, gazdasági, kulturális vagy szociális azonosságára jellemző tényező alapján azonosítani lehet. Mindezek alapján könnyen belátható, hogy a hangbiometria beszédhang modell egyértelműen a személyes adatok körébe tartozik, mivel az alapján a beszélő személy azonosítható. Amennyiben a beszélőhöz kötött biometria adatokat - akár bűnügyi nyilvántartás keretén belül, akár telefonbeszélgetések offline, vagy online elemzésekor - széleskörűen kívánjuk felhasználni, ez csak a vonatkozó törvények, alapelvek (célhoz kötöttség, adattárolás biztonsága, személyes adatok hozzáféréseinek védelme, stb.) szigorú betartásával történhet jogszerűen, így talán elkerülhetővé válik a tudományos kutatások eredményeinek rossz cél érdekében történő felhasználása.

A fentiekre tekintettel a majdan létrejövő biometria beszédhang-modellekből létrejövő adatbázisokat szigorúan védeni kell. Ez jelent adatbiztonsági védelmet, tehát, hogy illetéktelenek ne férhessenek hozzá az abban tárolt

adatokhoz, ami az információbiztonság körébe tartozó, hardverekkel, szoftve-
rekkel viszonylag egyszerűen megvalósítható feladat. Nehezebb dió, ha arról be-
szélünk, hogy az adatbázisokban szereplő modelleket a hatóság, a különböző
szervezetek csak a célhoz kötöttség elve alapján használhatják fel, mert az igény,
hogy egy érintett személyről mindent tudni akar egy szervezet, általában széle-
sebb körű szokott lenni, mint ami az érintett jogszabályok szellemével összhang-
ban van. Ezért a törvényekbe be kell majd építeni azokat a „fékeket”, korlátozá-
sokat, amelyek az egyén számára biztosítják, hogy a hangbiometriai adatait kizá-
rálag jól behatárolható – bűncselekmények felderítéséhez kapcsolódó – cél ér-
dekében használhatja fel az állam, elkerülve azt, hogy bárki, bármilyen okból,
még egy, személyhez köthető jellemző felhasználásával totálisan ellenőrizhető
legyen.

Felhasznált irodalom

1. GÓSY Mária: Fonetika, a beszéd tudománya, Osiris Kiadó, Budapest, 2004, pp. 11., 275.
2. Beszédtudomány tanulmánykötet, szerkesztette: Markó Alexandra, MTA Nyelvtudományi Intézet 2012, pp. 340., 344.
3. Joaquin Gonzalez-RODRIGUEZ, Andrzej Drygajlo, Daniel Ramos-Castro, Marta Garcia-Gomar, Javier Ortega-Garcia: Robust Estimation, Interpretation and Assessment of Likelihood Ratios in Forensic Speaker Recognition, Computer Speech and Language, 26 July 2005. pp. 5-14.
4. TREMMEL Flórián, FENYVESI Csaba, HERKE Csongor: Kriminálisztika, Dialóg Campus Kiadó 2009, 2012 pp. 290-295.
5. CRAIG Adam: Essential Mathematics and Statistics for Forensic Science, Wiley-Blackwell 2010

Az állambiztonság és a külpolitika kapcsolata Magyarországon 1945-1990 között

Benedek Márta

Absztrakt

A cikkben a szerző Magyarország 1945–1990 közötti időszak külpolitikai törekvéseit, ebben bekövetkezett változásokat elemzi. Kitér az állambiztonsági szervezetek intézményi módosulásaira, továbbá feladatrendszerében, orientációjában bekövetkezett átalakulásokra. A tanulmányban hangsúlyozottan csak azok a belpolitikai események és az állambiztonsági szférában bekövetkezett változások kerülnek bemutatásra, amelyek külpolitikai gyökerűek.

Kulcsszavak: külpolitika, állambiztonság, Szovjetunió, hírszerzés, diplomácia

Abstract

The author analyses in the article the foreign policy's aspiration and it's changes of Hungary in period 1945–1990. Discusses the modification of institution and transformation of their orientation and tasks of the state security agencies. The paper emphasizes the only events of interior political and state security changes those rooted in foreign policy.

Keywords: foreign policy, state security, Soviet Union, intelligence, diplomacy

A kiindulópont: meghatározások, értelmezések és kapcsolatok

A külpolitika fogalmazza meg az államok céljait, magatartását és akcióit egy ország kormányának más államokhoz fűződő viszonyában és a nemzetközi rendszerben, továbbá ezen kapcsolatokban megnyilvánuló elveket és célokat. „A kormánynak, illetve más politikai szervezetnek mindazon ténykedéseit, melyek a nemzetállam határain túlra irányulnak, a külpolitika körébe soroljuk... A mindenkorai külpolitika tartalmát az egyes államok önálló identitásának és másoktól való elhatárolódásának az igénye, valamint a biztonságra és a nemzeti érdekek érvényesítésére való törekvés határozza meg.”⁹⁶ A diplomácia a külpolitika megvalósításának eszköze. Az országok bel- és külpolitikai kapcsolataikban a nyílt diplomáciai érintkezéseken túl szervezett, céltudatos háttértevékenységet is folytatnak többek között titkosszolgálati eszközökkel és módszerekkel, amelynek célja a potenciális veszélyek és kockázatok felderítése, továbbá az ország érdekeinek érvényesítéséhez kedvező körülmények kialakítása. Ennek érdekében olyan szervezeteket hoznak létre, amelyek „nem nyilvános szabályozás mellett, leplezett intézményi keretek között, titkos állománnyal, operatív módszerekkel, speciális technikákkal vesznek részt a legváltozatosabb formájú szuverén hatalmak védelmében.”⁹⁷

Kiindulási alapként rögzíthetjük azt a hipotézist, amit igazolni szándékozom, hogy a vizsgált időszak korlátozott lehetőséggel bíró, majd önállóságát elvesztő, végül fokozatosan kibontakozó külpolitikáját alátámasztandó hírszerző apparátusok⁹⁸ szervezeti változásaikban, illetve feladataik tekintetében idomultak ezekhez a körülményekhez. A tanulmányban az időszakokra vonatkozó tagolást olyan mérföldkőnek tekinthető események kapcsán állapítottam meg, – nem igazodva a történelemtudományban vagy a biztonságpolitikában használatosokhoz – amelyekben a külpolitikából érkező nyomás begyűrűzve a belső viszonyokba jelentős hatást gyakorolt az állambiztonságra⁹⁹ és különösen a külpolitikát is kiszolgáló hivatott hírszerzésre.¹⁰⁰

⁹⁶ Bayer József: *A politikatudomány alapjai*. Napvilág Kiadó, 1999. p.285.

⁹⁷ Révész Béla: *Az állambiztonsági szervek politológiai kutatásainak kérdéséhez*. Acta Jur.et Pol. Szeged, 2004. p.3.

⁹⁸ *A katonai hírszerzés a katonai aspektusból fontos információkkal dolgozik. Az ország korlátozott lehetőségei kapcsán a polgári és katonai hírszerzés feladatrendszere a külpolitikai érdekek kiszolgálásának tekintetében 1950-ig fedte egymást.*

⁹⁹ *A cikkben használt állambiztonság és nemzetbiztonság fogalmak a szakirodalomban alkalmazott terminológiának megfelelően a pártállami és a jogállami körülményeket hi-*

A külpolitika küzdelme 1945-1947

Magyarország 1945 utáni nemzetközi helyzetét a békeszerződés aláírásáig¹⁰¹ alapvetően az a tény határozta meg, hogy szinte utolsó pillanatig Németország oldalán vett részt a világháborúban.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány megalakulása, a fegyverszüneti egyezmény és a magyarországi hadműveletek befejeződése¹⁰² lehetővé tették, hogy az ország hozzákezdjen elszigeteltségének oldásához, a nemzetközi kapcsolatok s újraindí-

vatottak élesen elkülöníteni egymástól. Az állambiztonság kifejezést egyértelműen a nem-demokratikus természetű, a Szovjetunióval és a szocialista rendszerrel összekapcsolódó, pártirányítás alatt működő titkosszolgálati tevékenységekre utal. A nemzetbiztonság kifejezés megalkotásával és törvényi alkalmazásával a törvényalkotók már a rendszerváltás idején a szolgálatok struktúrájában, normáiban, tevékenységeiben, értékeiben, eszméiben az előző rendszerhez mért éles elhatárolódás kifejezésére törekedtek. A jelenleg hatályos 1995. évi CXXV. nemzetbiztonsági törvény és a rendszerváltozás után ebben a témakörben megszületett első törvény, az 1990. évi X. törvény a különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról is nemzetbiztonsági szolgálatokat említenek. A titkosszolgálatok gyűjtőfogalom mindazon szervezetekre vonatkozik, melyek rejtett eszközökkel és módszerekkel információszerző, elemző-értékelő, és elhárító tevékenységet folytatnak és céljuk a mindenkori állami szuverenitás fenntartása és védelme. A titkosszolgálati kifejezés elsősorban a tevékenység formai jellemzőit, a szolgálatok munkamódszereinek titkosságát, sajátos eszközrendszerének jellegét tükrözi, míg a nemzetbiztonsági szolgálat megnevezés a tartalmi részt, a szolgálatok funkcióját, feladatát, működésük célját ragadja meg. (Dezső-Hajas: A nemzetbiztonsági tevékenységre vonatkozó jogszabályok. HVG-ORAC, 1997. pp 21-22.)

¹⁰⁰ „A hírszerzés egy olyan komplex tevékenységi rendszer, amely információkkal támogatja a kormány működését az ország érdekeinek védelme és érdekeinek érvényesítése céljából, amelyhez a szükséges információkat nyílt és titkos módszerek alkalmazásával szerzi meg, rendszerezi, elemzi-értékeli, valamint továbbítja”. Ezen információk egy része alapozza meg a diplomáciai apparátus munkáját, illetve segíti a nemzeti érdekek érvényesítését, ami a külpolitika egyik legfontosabb feladata (Dr. Vida Csaba: Hírszerzés szerepe, jelentősége, az információgyűjtés fajtái és formái. In: Dr. Kobilka István (szerk.) Nemzetbiztonsági alapismeretek. NKE Nemzetbiztonsági Intézet, 2013. p. 87.)

¹⁰¹ 1947. február 10-én írták alá Magyarország képviselői Gyöngyösi János külügyminiszter vezetésével és a második világháború győztes hatalmai a párizsi békeszerződést, amit az 1947. évi XVIII. törvény hirdetett ki.

¹⁰² 1945. január 20-án Magyarország Ideiglenes Kormányának megbízásából Gyöngyösi János külügyminiszter, Vörös János vezérezredes, honvédelmi miniszter és Balogh István, a kormány államtitkára a Fegyverszüneti egyezményt, melyet az 1945. évi V. törvénnyel cikkelyeztek be. A hadműveletek azonban Magyarország területén csak április elejére értek véget.

tásához. Ennek feltétele az ország diplomáciai elismerése, illetve intézményi szinten a külügyi szolgálat és a diplomáciai kar újjászervezése volt.

1945 novemberében megalakult a Tildy-kormány, amelynek további céljaként említhetjük a mihamarabbi békekötést és a szuverenitás visszanyerését. A fegyverszüneti időszakban Magyarország 15 országgal vette fel a diplomáciai kapcsolatokat és 25 országgal volt külkereskedelmi kapcsolata. Mindezt a Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB)¹⁰³ hozzájárulásával végezte. A külpolitika ekkor legfontosabb feladata a Szovjetunióhoz fűződő viszony kiegyensúlyozott kialakítása volt. A külpolitika ezen szakasza azonban 1947 februárjában a békeszerződés megkötésével lezárult. Tény, a békeszerződések kimenetelét végső soron a nagyhatalmak döntötték el, ugyanakkor a koalíciós pártok közötti érdekellentétek, a külpolitikai orientációs viták és a nemzetközi helyzet megítélésének különbségei *nehezítették és lassították Magyarország békekötéssel kapcsolatos céljainak, igényeinek és a követendő taktikának a kidolgozását*.¹⁰⁴ Szóvá tehető továbbá, hogy a kormány nem mérte fel eléggé a nemzetközi helyzetet, ebben a Szovjetunió szerepét, valamint, hogy nem fordított elég figyelmet a szomszédos országok konfliktusaira és nem népszerűsítette a magyar békecélokat.

A fent vázolt helyzetben és időszakban a titkosszolgálatok világa, szerepe és feladata jelentősen átalakult. A szövetséges erők titkosszolgálatainak kiemelt feladata kezdetben a háborús bűnösök felkutatása volt, melyet a bizalmatlanság váltott fel, ami és a másik fél politikai, gazdasági, illetve katonai szándékainak felderítésére irányult. A szovjet titkosszolgálat nemcsak szövetségesei felé épített ki szerteágazó hálózatot, hanem az általa elfoglalt országokban is. Nem volt ez alól kivétel Magyarország sem, „ *ahol az újjászerveződő politikai és katonai titkosszolgálat jó néhány vezető munkatársa volt a szovjetek régi-új beszervezett ügynöke*.”¹⁰⁵

A Katona Politikai Osztály (Katpol)¹⁰⁶ létrehozásáról, a honvédelmi miniszter a Szövetséges Ellenőrző Bizottság elnökéhez fordulva 1945. március 12-én intéz-

¹⁰³ A SZEB munkájában Magyarországon a nyugati missziók képviselői csak kis létszám-
ban és korlátozott jogokkal vettek részt.

¹⁰⁴ Vida István: *Magyarország nemzetközi helyzete a második világháborút követő évek-
ben*. In: Pritz Pál (szerk.) *Magyarország helye a 20. századi Európában*. Magyar Történel-
mi Társulat, 2002. pp.111-115.

¹⁰⁵ Krahulcsán Zolt- Müller Rolf: *Dokumentumok a magyar politikai rendőrség történeté-
ből 1. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára- L'Harmattan Kiadó, 2009. p.10*

¹⁰⁶ 1945 februárjától már létezett katonai bűncselekményekkel, eltűnt katonai javak fel-
kutatásával foglalkozó, tehát nyomozószervként működő csoport, a HM 40. Osztálya,
majd megalakult a HM Katona Politikai Osztálya, amelyek 1945 áprilisában összeolvad-

kedett: *"Kérem szíves jóváhagyását, hogy a Honvédelmi Minisztérium keretében a Katonapolitikai Defenzív és Offenzív Osztályt felállíthassam. A szervezet célja a honvédség keretein belül a fasiszta, reakciós tevékenység elleni küzdelem, az ellenséges hírszerzés aktív megakadályozása és a hírszerzés offenzív végrehajtása az ellenség által megszállt területeken."*¹⁰⁷ Megalakulása után feladata volt továbbá a hadiüzemek állapotának felmérése, az elhurcolt hadfelszerelések utáni nyomozás, valamint a honvédelmi miniszter személyi biztosítása.¹⁰⁸ Az osztály nyolc hónappal később már közvetlenül a honvédelmi miniszter és így a szovjet elhárító szervek alárendeltségébe került, közös szovjet–magyar egységben végezte munkáját.¹⁰⁹ A Katpol tevékenységei közül kiemelendő a rádiófelderítés, valamint a rejtjelzés kapcsán folytatott feladat, ugyanis 1945–46-ra már sikeresen végzi a nyugati követségi rádióadások lehallgatását és dekódolását.¹¹⁰

A polgári hírszerzés a világháború után a katonáival ellentétben csak lassan kezdett kiépülni. Első hivatalos dokumentuma az 1946. október 4-i 533 900/1946. számú belügyminiszteri rendelet. A Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztályán belül a II. Alosztály feladatai közé tartozott a külföldi hírszerzés és kémelhárítás, amely elsősorban a magyar emigráció¹¹¹ tevékenységének meg-

tak. A tanulmány szempontjából azonban csak az említett dátum releváns, mivel ekkor bővül ki a feladatköre a hírszerzői tevékenységgel.

¹⁰⁷ A Katonapolitikai Osztály felállítása a HM-ben. In: Ehrenberger Róbert (szerk.) *A béketábor magyar hadserege. A magyar demokratikus hadsereg és a Magyar Néphadsereg Hadtörténelmi Levéltárban őrzött katonai irataiból 1945–1957* Petit Real Könyvkiadó Budapest, 2001. pp. 154-158.

¹⁰⁸ Sós Mihály: *A háborús és népellenes büntettek feltárásának forrásai a Történelmi Levéltára* In: Gyarmati György (szerk.) *Trezor 3. Az Átmenet Évkönyve, Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára*, 2004. pp. 83-85

¹⁰⁹ Dávid Ferenc: *A magyar katonai hírszerzés és elhárítás második világháborút követő megszervezésének körülményei. Sereg Szemle, X. évfolyam, 4. szám, 2012. október-december pp. 175-188.*

¹¹⁰ Müller Rolf: *Az operatív technika alkalmazása és szervezeti keretei a politikai rendőrségen, 1945-1962* In: Dr. Boda József- Csóka Ferenc (szerk.) *Szakszolgálat Magyarországon, avagy tanulmányok a hírszerzés és titkos adatgyűjtés világából (1785-2011)*, NBSZ 2012 p. 231.

¹¹¹ *A háború után külföldre menekülteket az akkori állambiztonság három csoportra osztotta. Az emigránsok nagyobb része súlyosan kompromittálódott a háború előtt, illetve alatt tanúsított magatartásával, jobboldali kötődésével. Egy kisebb része - a katonai emigráns csoport - a volt fegyveres testületek tagjaiból került ki. Jelentős csoportosulást alkotott a politikai, az ún. diplomata emigráció, akikhez a háború után a külföldön maradt magyar diplomaták tartoztak. (Sz. Kovács Éva: A magyar emigráció kutatásának*

figyelését jelentette.¹¹² Ezekből a feladatkörökből önállósodott és vált később önálló szervezetté a politikai hírszerzés. Mindez kezdetben a Hazatelepítési Kormánybizottság tevékenységéhez és a külföldre hurcolt magyar javak hazahozatalával foglalkozó Restitúciós Bizottsághoz kötődött, mivel a velük kapcsolatba kerülő alkalmasnak tekintett személyek egy részét szervezte be az említett alosztály.¹¹³

Az 1945–1946 közötti időszakban szerveződött újjá tehát a köz- és államigazgatás apparátusa és ezzel együtt a titkosszolgálatok szervezete is. A katonai titkosszolgálat feladatrendszere – a polgári hírszerzésre vonatkozó fennmaradt dokumentumok hiányosak – kimutathatóan átalakult, amelyben fokozatosan a periódus végére a klasszikus hírszerző és az elhárító tevékenység vált dominánssá a fasiszta reakciós tevékenység elleni küzdelemmel szemben.¹¹⁴ A szervezetek tevékenységét illetően megállapítható, hogy bár az ország korlátozott szuverenitással rendelkezett, irányításukat jelentős mértékben befolyásolta a szovjet tanácsadók intézményének megjelenése, mely a Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZE) szovjet részlegének keretein belül született meg. Az első tanácsadók Magyarországon az erőszakos szervezeteknél jelentek meg. A szovjet kontrollnak és az ország belső életébe való beavatkozásnak ez a típusa a SZE 1947. szeptemberi megszűnéséig létezett, azt követően a szovjet diplomáciai képviselőkön keresztül valósult meg.¹¹⁵

Erre az időszakra vonatkozóan kijelenthető, hogy az állam külső védelmét szolgálni hivatott hírszerző tevékenység a magyar titkosszolgálatok marginális helyzetben lévő ágát jelentette. Háttérbe szorulásának oka abban keresendő, hogy a szolgálatokat irányító kommunista pártvezetés a hatalomért folytatott küzdelme során elsősorban az elhárító tevékenységet favorizálta az ellenségnek

Lehetőségei a Történeti Levéltárban. In: Gyarmati György (szerk.) Trezor 3. Az Átmenet Évkönyve, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 2004. p. 193

¹¹² *Palasik Mária: A Hírszerző Osztály szervezete és állománya 1956-1962.*

http://www.betekinto.hu/sites/default/files/2011_2_palasik.pdf (2013.10.07.)

¹¹³ *Tóth Eszter: A politikai hírszerzés szervezettörténeti vázlata, 1945-1990.*

http://www.betekinto.hu/sites/default/files/2011_2_toth_e.pdf (2013.10.07.)

¹¹⁴ *Az előbbieket mellett jelentős volt a belső elhárítás, mely a rendszerellenes tevékenység felderítésére szolgált, ez azonban a jelen keretek között nem képezi a kutatás tárgyát.*

¹¹⁵ *Baráth Magdolna: „Testvéri segítségnyújtás”. Szovjet tanácsadók és szakértők Magyarországon. Történelmi Szemle, 2011/3. p.358*

tekintett társadalmi csoportok elleni harcban.¹¹⁶ A nyugati magyar emigráció nem veszélyeztette számottevően a pártvezetés diktatúra kiépítő törekvéseit.

Bár a külpolitika fő kérdése a II. világháborút lezáró békeszerződés megkötése volt, mozgástere keretek közé szűkült. A fentiekből következik, hogy céljainak elérésében nem tudta megfelelően kihasználni és igénybe venni a nyílt és rejtett módon megszerzett információkat, amelyek száma a vázolt körülmények kapcsán korlátozott volt.

A szovjet érdekek hálójában 1947-1956

Az 1947. esztendő mérföldkönek tekinthető külpolitikailag, ami nagy változásokat generált a belpolitikában is, nem hagyva érintetlenül a titkosszolgálati rendszert és feladat-meghatározást sem. Ekkora a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok kapcsolata megromlik. Magyarország esetében ez azzal járt, hogy az Amerikai Egyesült Államokkal és Nagy-Britanniával a kapcsolatok külpolitikailag nehézkessé váltak és fenntartásuk belpolitikai feltételei is megszűnni látszottak. Az év augusztusában a nyíltan manipulált, „kékcédulás választások” a baloldal erősödését hozták.¹¹⁷ 1948 nyarára a politikai hatalom teljes egészében a kommunisták kezébe került, amit az 1949-es választások legalizáltak. A folyamat betetőzéseként a parlament 1949 augusztusában alkotmányt fogadott el (1949.évi

¹¹⁶ Okváth Imre: *Kémekek kémekek ellen.* In: Gyarmati György-Palasik Mária (szerk.) *A nagy testvér szatócsboltja. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára - L'Harmattan Kiadó, 2012. pp. 70-78*

¹¹⁷ 1945. november 4-én tartották a második világháború utáni Magyarországon az első demokratikus választásokat, melyet a Független Kisgazdapárt nyert meg fölényesen (57%) a három baloldali párt előtt (szociáldemokraták 17.4%, kommunisták 17%, parasztpárt 6.8%). Ennek ellenére a megszállt országban szovjet nyomásra (Vorosilov a SZEB elnöke) koalíciós kormány alakult, melyben a kommunista párt lett a belügyi tárca. A kommunisták megkezdték politikai ellenfeleik kiszorítását a hatalomból. 1947-ben a Magyar Kommunista Párt 22.3%, a Szociáldemokrata Párt 14.9%, a Független Kisgazdapárt 15.4%, a Demokrata Néppárt 16.4% eredményt értek el. A hatalomátvételt fokozatos taktikáját az év őszétől Sztálin utasítására a kommunista hatalomátvétel gyorsítása váltotta fel, melynek egyik legfontosabb eleme a két munkáspárt egyesítése volt – Magyar Dolgozók Pártja néven -1948 júniusában, a másik a többi párt (Magyar Függetlenségi párt, Demokrata Néppárt). A formálisan még létező kisgazdapárt és parasztpárt, továbbá a már korábban egyesült Polgári Demokrata Párt és Magyar Radikális Párt, illetve a Független Magyar Demokrata Párt kézben tartására létrejött a Magyar Függetlenségi Népfőnt 1949-ben. (Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században.* Osiris Kiadó. 2004. pp.288-296.)

XX. tv.) Ekkora zajlott le az ország szovjetizálása és ezzel vége szakadt az önálló külpolitikai akcióknak is egészen 1956-ig.¹¹⁸

Ha egy ország külpolitikáját a bevezetőben leírtak szerint definiáljuk, akkor a szovjet igényekhez való szervilis igazodás révén már nem beszélhetünk önállóságról. Ennek további nyomatékot adott az Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottsága (SZKP PB) 1947. október 14-i határozata, amelynek egységes irányvonala a kelet-európai kisállamokkal (ide sorolták Romániát, Bulgáriát, Magyarországot, Jugoszláviát, Csehszlovákiát és Lengyelországot) kölcsönös segítségnyújtási szerződések kötését, illetve a már létezők kiegészítését írta elő, a nyugati hatalmak irányából érkező agresszió esetére vonatkozóan.¹¹⁹ Az ország ezen kétoldalú egyezmények révén részese lett a „népi demokratikus országok szövetségi rendszerének” és tagjaként lépett fel nemzetközi kérdésekben, mint a német kérdéssel foglalkozó varsói külügyminiszteri értekezlet vagy a dunai hajózást tárgyaló belgrádi konferencia.¹²⁰

A nemzetközi életben a két rendszer közötti szakadék tovább mélyült. A Truman-doktrína részeként meghirdetett Marshall-terv, a prágai puccs és Berlin blokádja volt ennek az egyik oldala. A másíknak az 1947 szeptemberében megalakult Tájékoztató Irodát tekinthetjük, ami felgyorsította a kommunista pártok hatalomátvételét. A nemzetközi elszigetelődés tovább intézményesült a gazdasági téren működő Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa (KGST), illetve a másik oldalon politikai és katonai szövetségként működő Észak-atlanti Szerződés Szervezete (North Atlantic Treaty Organization- NATO) megalapításával. NSZK 1955-ös NATO-felvételének, válaszlépésként megszületett a Varsói Szerződés.

1947–48 a polgári hírszerzés feladatkielölése szempontjából szintén fordulópon, ugyanis megjelenik a támadólagos elhárítás¹²¹ és a határon túli munka

¹¹⁸ *A magyar történelemtudomány nem képvisel egységes álláspontot a tekintetben, hogy a magyar külpolitika teljes szovjetizálása mikorra tehető. Egyes történészek a már említett békeszerződés aláírásától számítják, mások azonban korábbra datálják, hivatkozván arra, hogy a szovjet igényekhez való alkalmazkodás alapjaiban zárta ki egy önálló külpolitika meglétét. A harmadik csoport pedig '48-as köztársasági elnök lemondatásához köti, ami formális igazolása volt a demokratikus pártok ellehetetlenülésének*

¹¹⁹ Rainer M. János: *A magyarországi fordulatok és a szovjet politika, 1944-48.*

<http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/szakirod/rainer2.htm> (2013.10.07.)

¹²⁰ Vida István: *Magyarország nemzetközi helyzete a második világháborút követő években.* In: Pritz Pál (szerk.) *Magyarország helye a 20. századi Európában.* Magyar Történelmi Társulat, 2002. pp.111-115.

¹²¹ *A támadólagos elhárítás korabeli terminológiával élve „az állambiztonsági szervek aktív, kezdeményezést biztosító, a megelőzést szolgáló harcmodora.”(Állambiztonsági*

meghatározása, ami három területre terjedt ki. Ezek a külképviseletekre, illetve más külszolgálatra kihelyezett és kihelyezésre kerülő személyek ellenőrzése, és az arra alkalmasak beszerzése, a magyar követségek és egyéb intézmények védelme, valamint a „reakciós” magyar emigrációra vonatkozó adatgyűjtés voltak.¹²²

Az 1948-ban bekövetkezett szervezeti változás során, a Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztály II. Alosztálya betagozódott az újonnan létrehozott BM Államvédelmi Hatóság „B” V. alosztályába. Az év végére az alosztály feladata tovább bővült, mivel megbízást kapott az izraeli segélyszervezetek bécsi tevékenységének megfigyelésére, a Magyarországról folyó személy- és értékcsempészet felderítésére, illetve Jugoszlávia megfigyelésére a klasszikus területnek számító angol–amerikai és nyugat-európai relációk mellett.¹²³A Külügyminisztériummal együttműködve meg kellett valósítania a rendszeres összeköttetést a Külügyminisztérium és a külképviseletek között, amelynek kapcsán több követséggel is létrehozták a közvetlen rádió-összeköttetést. Ugyancsak ekkor kezdték meg a diplomáciai futárszolgálat operatív célra történő felhasználását.¹²⁴

Ezzel párhuzamosan külpolitikai tevékenységével kapcsolatos adatok megszerzése és jelentése folyt a Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai Osztályán, amit 1947 januárjában csoportfőnökséggé, majd 1949. február 1-jével főcsoportfőnökséggé szervezték át. 1950. február 1-jével a felderítő szolgálat új neve HM IV. Főcsoportfőnökség, majd 1953. december 1-jén MNVK 2. Csoportfőnökség

értelmező kéziszótár. BM Könyvkiadó, 1970. p. 89.) „Az ország határain belüli, az un. klasszikus elhárításnak az a része, amely az ország határain kívül működik.” Feladata az, hogy magában az ellenség soraiban végezze felderítő munkáját, beépüljön az ellenség sorai közé s kitartó, óvatos munkával derítse fel azokat a rétegeket, melyek az ellenséges titkosszolgálat magvát körülveszik. (Müller Rolf: Ügynök-iskola. Ideológiai alapok és gyakorlati tudnivalók „támadólagos elhárítóknak”

epa.oszk.hu/01200/01268/00003/MullerRolf.html (2014.01.30.) „Így a magyar hírszerzést kezdeti éveiben inkább a „támadólagos elhárítás’ szerveinek, mint a klasszikus értelemben vett hírszerző szolgálatnak lehetett tekinteni.” (Révész Béla: A proletárdiktatúra ideológiai funkciójának kriminalizálása. Acta Jur. et Pol. Szeged, 1997. 61. o)

¹²² Tóth Eszter: *A politikai és gazdasági hírszerzés szervezettörténete, 1945 – 1990.*

http://www.betekinto.hu/2011_2_toth_e#_edn9 (2013.09.24)

¹²³ *1948-ban kiéleződött a konfliktus Tito és Sztálin között Jugoszlávia önállósodási törekvései kapcsán.*

¹²⁴ Tóth Eszter: *A politikai és gazdasági hírszerzés szervezettörténete, 1945 – 1990.*

http://www.betekinto.hu/sites/default/files/2011_2_toth_e.pdf (2013.10.07.)

lett, a Magyar Néphadsereg vezérkari főnökének közvetlen alárendeltségében. A katonai adatok és információk gyűjtése mellett támadólagos elhárítás feladatai is fontosabbá váltak.¹²⁵ 1949. április 4-én új ellenség született a NATO képében, továbbá Jugoszláviával az addig barátnak mondható viszony megszakadt, amelynek legfontosabb indokát a Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának Jugoszlávia külön utas szocializmus felfogását elutasító határozata szolgáltatta, ami teljes politikai, katonai és ideológiai szembenállást eredményezett.¹²⁶ A magyar katonai hírszerzés fő feladata tehát a NATO dél-európai (az észak-olasz had műveleti irányban elhelyezkedő) fegyveres erői, ezen belül is a Dél-Németország és Észak-Olaszország területén állomásozó csapatok, valamint az osztrák fegyveres erők felderítése volt.¹²⁷ A hírszerző szervek munkájának fontos katonai elemét képezte Jugoszlávia területén a hadszíntér előkészítéssel összefüggő infrastruktúra fejlesztése, a hadiipari beruházások mértéke, illetve a Jugoszláv Néphadsereg erőinek feltérképezése.¹²⁸

Az év végén a 4353/1949. MT-számú rendelet a BM Államvédelmi Hatóságát megszüntette és a szervezetet közvetlenül a Minisztertanácsnak rendelte alá. Az állambiztonsági szervek összevonásával Államvédelmi Hatóság (ÁVH) néven létrejött szervezetben a háború utáni hírszerzés önálló osztályszintű egységet kapott, ami az ÁVH I. (Hálózati) Főosztály I/5. (Külső Hírszerző) Osztálya volt.¹²⁹ Ide

¹²⁵ *Feladata volt továbbá az imperialista államok Magyar Köztársaság, majd 1949. augusztus 20-tól Magyar Népköztársaság ellen irányuló belső propagandával kapcsolatos tevékenységek felderítése, továbbá „az egyes nyugati fegyveres erők állományának, fegyverzetének és csoportosításának, szándékainak felderítése, és erre alapozva az ország és a katonai vezetés tájékoztatása.” (Dr. Szabó József János: A Magyar katonai hírszerzés 1945–1956. In: Felderítő Szemle. VII. évfolyam Emlékszáma. 2008. november, pp. 48-50.)*

¹²⁶ *A (Kominform) 1948. júniusi bukaresti ülése után a Szovjetunió Kommunista Pártjának kezdeményezésére kizárták a Tito vezette Jugoszláv Kommunista Pártot, és ezzel Jugoszláviát is a „testvérpártok” illetve a „népi demokráciák” közösségéből. (Jakus János: Az államhatár biztosításának problémái az ötvenes évek elején.*

http://epa.oszk.hu/02100/02176/00006/pdf/RTF_20_044-053.pdf (2014.01.30.)

¹²⁷ *Magyar Balázs: A magyar katonai hírszerzés tevékenységének fő irányai és jellemzői a Varsói Szerződés időszakában.*

http://uninke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2008/2008_2/2008_2_nr_magyar_balazs_14_21.pdf (2014.01.30.)

¹²⁸ *Dr. Szabó József János: A Magyar katonai hírszerzés 1945–1956. In: Felderítő Szemle. VII. évfolyam Emlékszáma. 2008. november, pp. 50-52.*

¹²⁹ *Palasik Mária: A Hírszerző Osztály szervezete és állománya 1956-1962.*

http://www.betekinto.hu/sites/default/files/2011_2_palasik.pdf (2013.10.07.)

tagolták be a Katpol elhárító részeit is, ami egy időre véget vetett a katonai hírszerzés és elhárítás önálló szervezeti működésének.¹³⁰ Ekkor vált a kémelhárítás-tól szervezetileg függetlenné a Hírszerző Osztály. Fő feladata az offenzív állambiztonsági tevékenység folytatása volt külföldön. Be kellett épülniük „*azokba az ellenséges politikai, állami és felderítő központokba, illetve olyan magyar emigráns szervezetekbe, amelyek aktív részesei a Magyar Népköztársaság elleni titkos háborúnak.*”¹³¹

1950 szeptemberében az osztály kivált az I. Főosztály kötelékéből, és önálló osztályként Államvédelmi Hírszerző Osztály néven (X/3. számon) működött 1951 szeptemberéig, amikor létrehozták az ÁVH-n belül a VIII. (Hírszerző) Főosztályt. A főosztály öt szervezeti egységből állt: angol–amerikai, nyugat-európai, jugoszláv, emigrációs hírszerző osztályokból, valamint a magyar külképviseletekkel foglalkozó elhárító osztályból.¹³² A hírszerzés központi szervezetének kialakításával egyidejűleg megkezdődött a külföldi rezidentúrák felállítása is. A 1950 ősztől Bécsben, a következő két évben Párizsban, Londonban, Washingtonban, Rómában, Brüsszelben, Bernben és Buenos Airesben is létesült rezidentúra.¹³³

1953 több értelemben is jelentős az szervezet életében. Az év elején letartóztatják az ÁVH vezetőjét, Péter Gábort, amivel együtt megkezdődött az állomány elbocsátása, illetve kényszerű eltávozása. További krízist okozott egy munkatárs szökése, aki olyan információkat adott át a nyugatiaknak, melynek következtében a külföldi operatív munka válságba került. Júliusban a Minisztertanács rendelkezett az ÁVH Belügyminisztériummal történő egyesítéséről, ami a Sztálin halálát követő enyhülés folyamat részeként értelmezhető. Az egységes Belügyminisztérium létrejöttével a hírszerzés a II. Osztály elnevezéssel alakult újjá. A korábbiak mellett illegális rezidentúrákat szervező alosztályt hoztak létre, amelynek feladata az illegális hírszerző munkára alkalmas személyek felkutatása, meg-

¹³⁰ 1950. február 1-jével a felderítő szolgálat HM IV. Főcsoportfőnökség néven alakult újjá. Fő feladata a katonai hadászati–hadműveleti hírszerzés lett. (Dr. Szabó József János: *A Magyar katonai hírszerzés 1945–1956.*In: *Felderítő Szemle. VII. évfolyam Emlékszám. 2008.november, pp. 48-50.*)

¹³¹ Rainer M. János: *Magyar hírszerzés 1957–1967.*<http://www.multkor.hu/cikk.php?id=5585> (2013.09.24.)

<http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/szakirod/rainer2.htm> (2013.10.07.)

¹³² Dr. Szabó József János: *A Magyar katonai hírszerzés 1945–1956.*In: *Felderítő Szemle. VII. évfolyam Emlékszám. 2008.november, pp. 48-50.*

¹³³ Tóth Eszter: *A politikai és gazdasági hírszerzés szervezettörténete, 1945 – 1990*

nyerése, kiképzése, majd külföldre történő kiküldése volt. Célországként NSZK-t, Ausztriát és Jugoszláviát határozták meg.¹³⁴

Az önálló Államvédelmi Hatóság megszervezésének 1949-ben Jevdokimenko ezredes és Poljakov ezredes közreműködésével kezdődött előkészítése további bizonyítéka annak, hogy az állambiztonság egésze, úgy a hírszerzés is közvetlenül szovjet befolyás alatt állt ekkor. Moszkva a tanácsadók intézményét” eszközként használta fel, hogy nyomást gyakoroljon az egyes országok politikai vezető rétegére, és ellenőrizze ezen országok belső fejlődését.”¹³⁵ Feladatuk kiterjedt elméleti és gyakorlati síkon egyaránt az államvédelem és a rendőrség megszervezésében és létrehozásában, illetve a káderek kinevelésében adandó segítségnyújtásra. A későbbiekben – már nyílt formában – az ügynöki-operatív és vizsgálati munka megszervezésére, a határőrség és a belső karhatalom harci és szolgálati felkészítésére, operatív tervek koordinálására, a megszerzett információk kicserélésére és közös intézkedések végrehajtására is sor került. Szálin halála után felmerült a tanácsadói apparátus csökkentése, de ez nem volt tartós, 1954 tavaszán ismét növelték létszámukat.¹³⁶

Az államapparátusba, az államvédelembe, a gazdaságba, a politikába és a kultúrába való szovjet „beszivárgás” nemcsak Magyarország, hanem a többi népi demokratikus ország tekintetében biztos támpontot adott a szovjet politikai elitnek. 1950 tavaszán a szovjet kormány megtiltotta a hírszerzésnek, hogy bármiféle hírszerző munkát folytasson a szocialista országokban. Ehhez kapcsolódóan a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának (SZK (b) P KB) Politikai Bizottsága úgy határozott, hogy kölcsönös segítségnyújtási alapon kapcsolatot kell létesíteni a szovjet hírszerzés és ezen országok megfelelő szervei között a kapitalista államok és Jugoszlávia elleni hírszerzésben.¹³⁷ Ezt megvalósítandó létrehozták a szovjet politikai hírszerzés képviselőjét, ami feladatait tekintve a fent említett tanácsadói rendszer részét képezte. A hírszerzés tehát nemcsak szervezeti szempontból volt a szovjet – a Szovjetunió Központi Hírszerző Igazgatósága

¹³⁴ Palasik Mária: *A Hírszerző Osztály szervezete és állománya 1956-1962.*

http://www.betekinto.hu/sites/default/files/2011_2_palasik.pdf (2013.10.07.)

¹³⁵ Baráth Magdolna: *Szovjet tanácsadók a magyar állambiztonsági szerveknél.* In: Gyarmati György-Palasik Mária (szerk.) *A nagy testvér szatócsboltja. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára- L'Harmattan Kiadó, 2012. p.49.*

¹³⁶ Baráth Magdolna: *„Testvéri segítségnyújtás”. Szovjet tanácsadókés szakértők Magyarországon. Történelmi Szemle, 2010/3. p.366*

¹³⁷ Baráth Magdolna: *Szovjet tanácsadók a magyar állambiztonsági szerveknél.* In: Gyarmati György-Palasik Mária (szerk.) *A nagy testvér szatócsboltja. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára- L'Harmattan Kiadó, 2012. p.60.*

(Centralnoje Razvedivatyelnoje Upravlenyje, CRU) – alá rendelve, hanem elsődleges feladatát is a szovjet állambiztonság munkájához nyújtott segítségként határozták meg. Ennek már konkrétumokban megnyilvánuló formája volt az 1955. március 7–12. között a népi demokratikus tábor hírszerző szerveinek rendezett tanácskozás. Közös célként jelölték meg, hogy beépüljenek a kapitalista országok vezető állami, politikai, gazdasági és katonai szerveibe, testületeibe, illetve hogy koordinálják a szocialista országok elleni fellépések leleplezését, és az imperialisták lejáratását.¹³⁸

A második világháborút követően a magyar állambiztonság legfontosabb külföldi operatív felvonulási területe Ausztria volt 1955-ig,¹³⁹ melynek elsősorban geopolitikai okai voltak, mivel Ausztria volt az egyetlen olyan szomszédja Magyarországnak, amelyik nem tartozott a szocialista tömb országai közé, így az „imperializmus behatolási csatornája” is volt.¹⁴⁰ Kiemelt jelentősége volt továbbá „harmadik országos hírszerzés”¹⁴¹ bázisaként.

A periódus végére a hidegháborús szembenállás kiéleződött, így új titkosszolgálati kihívásokkal találta szembe magát az állambiztonság és a külügyminisztériumnak is – bár önálló lépések lehetőségétől megfosztva – választ kellett találnia az újonnan létrejött nemzetközi szervezetek, a NATO és az Európai Szén- és Acélközösség (ESZAK; European Coal and Steel Community, ECSC) nemzetközi világot érintő tevékenységeire. Ennek okán kísérletek történtek arra, hogy a régi ügynöki hálózatok feltámasztásával próbálják meg a helyzetet kezelni, de ez akkor már kudarcra volt ítélve. „...a felderítés a közelébe se tudott kerülni annak, hogy – funkcionális feladatköréből adódóan – értékes információkat vagy személyeket

¹³⁸ Rainer M. János: *A magyarországi fordulatok és a szovjet politika, 1944-48.*

¹³⁹ 1955. május 15-én született meg az osztrák államszerződés, mely a szuverén Ausztria újjáalakulását jelentette. Miután a Vörös Hadsereg és a NATO csapatai 1955. október 25-én megkezdték a kivonulást az országból, másnap, 26-án a bécsi parlament kihirdette, majd alkotmányba iktatta a semlegességről szóló nyilatkozatot.

¹⁴⁰ Sz. Kovács Éva: *A magyar hírszerzés tevékenysége Ausztriában (1945–1965)*

http://www.betekinto.hu/2013_2_sz_kovacs (2013.09.30.)

¹⁴¹ *Harmadik ország a hírszerzés szempontjából:” egy közbeeső ország területének vagy lehetőségeinek igénybevétele, felhasználása a konspirált feladatok ellátásának, vagy az imperialista hírszerző szervek részéről egy-egy bűncelekmény elkövetésének megkönnyítésére. Például egyes NATO-országok Ausztria területét használják fel; vagy Jugoszláviából magyar állampolgárok tudnak disszidálni Olaszország felé stb.”* (Állambiztonsági értelmező kézikönyvtár. BM Könyvkiadó, 1970. p. 37.)

szerezzen, illetve szervezzen be.”¹⁴² A katonai hírszerzés szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bírt a katonai attaséhivatalok és a külföldi rezidentúrák felállítása. Ezen időszakot megelőzően csak a moszkvai magyar nagykövetségen működött katonai attasé, 1951-ben Párizsban és Washingtonban, 1952-ben pedig Londonban létesült katonai attaséhivatal.¹⁴³

Összegzésképpen elmondható, hogy a hírszerzés, a magyar és szovjet hírszerző szervek együttműködésének ellenére, ebben a periódusban nem számított sikeresnek. Okait elsősorban az állandó szervezeti és strukturális átalakításban kereshetjük, amely többé-kevésbé a vezetők¹⁴⁴ személyes ambícióin túlmutatva azok aktuálpolitikai helyzetéhez, szerepéhez igazodott. A vezetők nagy fluktuációjával együtt járt az alsóbb szinteken lezajlott vezetői váltás gyakorisága is. A korszakhoz híuen a személyi állomány a megbízhatónak tartott, munkásmozgalmi múltú káderekből került ki, akik nem rendelkeztek szakmai tapasztalattal. Mindent a párttagok engedelmessége és a pártfegyelem határozott meg.

A ciklus végére (1954 tavaszától érezhetően)¹⁴⁵ a szovjet vezetés a genfi négyhatalmi külügyminiszteri tárgyalások megindulásával párhuzamosan, „aktív külpolitika” folytatására ösztönözte a kelet-közép-európai államokat.

Út az önállóság felé 1956-1990

A Szovjetunió által megszállva tartott közép-európai országok közül háromban voltak jelentős tömegmegmozdulások 1956-os magyar forradalmat megelőző

¹⁴² Okvách Imre: *Kémekek kémekek ellen.* In: Gyarmati György-Palásik Mária (szerk.) *A nagy testvér szatócsboltja. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára- L'Harmattan Kiadó, 2012. pp. 70-78.*

¹⁴³ Dr. Szabó József János: *A Magyar katonai hírszerzés 1945–1956.* In: *Felderítő Szemle. VII. évfolyam Emlékszám. 2008.november, pp. 48-50.*

¹⁴⁴ Szarvas Pál, Szücs Ernő, Tihanyi János, Farkas Vladimir,

¹⁴⁵ *A Sztálin halála utáni időszakban a szovjet vezetés külpolitikájában váltásra került sor, a status quo ante visszaállítására, vagyis az 1949 után kialakult állapot felszámolására. "A cél az volt, hogy a Szovjetunió az európai kommunista államokból „a nemzetközi porondon szalonképes partnereket valódi szövetségeseket kreáljon, s így az enyhülési politika előmozdítása során a nyugati politikai-katonai szövetséggel, a NATO-val szemben a keleti oldalon is egy működőképes és persze egységes blokk léphessen fel, s folytasson párbeszédet.” (Békés Csaba: Magyar külpolitika a bipoláris világban, 1945–1991, Külügyi Szemle. 2011. tél, p.105.)*

három évben, melyet tekinthetünk a forradalom előzménynek.¹⁴⁶ „1956-nak buknia kellett, mert Jalta árnyékában jött a világra.”¹⁴⁷

A szovjet katonai jelenlét továbbra is megmaradt, amit az akkori hatalom az 1957. évi 54. törvénnyel legalizált a nemzetközi helyzetre és a szocialista tábor védelmére hivatkozván. A külpolitika a Kádár-rendszer alatt is igazodott a szovjet elvárásokhoz, de a szolgálai alkalmazkodást felváltotta az elszigetelésből való kitörés, útkeresés finom mechanikája. 1957 nyaratól megkezdődött a fejlődő országokkal való kapcsolatok elmélyítése (többek között: India, Burma, Indonézia, Szíria, Nepál, Ceylon). Következő lépés az európai semleges országokkal és a szabad-kereskedelmi társulás országaival történő kapcsolatkiépítés volt.

Az 1960-as években a nemzetközi politikában lényeges változásokat hozó események az amerikai U-2 típusú felderítő repülőgépek tevékenységével kapcsolatos botrányok és az 1961-es berlini válság voltak. A két oldalon további hatalmas teher a szovjet–kínai szakítás, illetve az amerikai–vietnámi fegyveres konfliktus volt. 1963-ban lezárult a kubai rakétaválság, amelynek legfontosabb felismerése az volt, hogy egy atomháborúban nem lehetnek győztesek. A hidegháború túljutott csúcspontján, mivel mindkét oldalon elfogadásra került a kétpólusú világ tartós ténye. Az enyhülés újabb korszaka köszöntött be, megindulnak a kelet- és nyugat-európai országok közötti kétoldalú tárgyalások, amelyek első sorban a gazdasági kapcsolatok fejlesztésére koncentráltak. A magyar külpolitikának ebben a tekintetben lényeges eleme lett az új gazdasági mechanizmus és a gazdaság reformjának elősegítése. A magyar külpolitika mozgásterét ebben a ciklusban a három tényező határozta meg:

- Szovjetuniótól való függés,
- a fejlett nyugati technológiákra, majd később a kölcsönökre való utaltság,
- „a keleti blokk valamennyi államának aktív részvételével, a sajátos érdekek érvényesítéséért folytatott össz-kelet-közép-európai

¹⁴⁶ A Poznań-i vérontás, a Kelet-Berlinben és Plzenben elfojtott szovjet elnyomás elleni megmozdulások, a (Szovjet Kommunista Párt) SZKP XX. kongresszusa, mely fordulópont volt az SZKP és a nemzetközi kommunista mozgalom politikájában és ideológiájában, továbbá a belpolitikai és gazdasági események hatása, mely részletezése nem képezi a dolgozat témáját- együttesen járultak kirobbanásához.

¹⁴⁷ Pritz Pál: Magyarország külpolitikája a 20. században. In: Gazdag Ferenc-Kiss J. László (szerk.) Magyarország külpolitika a 20. században, Zrínyi Kiadó, 2004. p. 25.

lobbiküzdelem."¹⁴⁸

1966-ban Kádár következőképpen fogalmazta meg egy önállóbb külpolitika elveit:

- a szuverenitás védelme az imperializmussal szemben,
- a szocialista országok egységének erősítése,
- a nemzetközi munkásmozgalom iránti szolidaritás,
- a nemzetközi felszabadító mozgalmak támogatása,
- együttműködés az újonnan függetlenné váló országokkal,
- a békés egymás mellett élés a különböző társadalmi rendszerek között.¹⁴⁹

A nemzetközi politikában Magyarország is kezdett érdemi szerephez jutni, mindazonáltal ezek a folyamatok még mindig a szovjet irányítás alatt zajlottak. Ezt alátámasztandó 1968 januárjától Magyarország két évig az ENSZ BT nem állandó tagja volt, majd 1969-ben egy évre a magyar ENSZ-képviselő lett a Tanács soros elnöke,¹⁵⁰ illetve a szovjet blokkból elsőként 1964-ben megállapodást írt alá a Vatikánnal.¹⁵¹ Magyarország általános nyugati megítélése tehát a hatvanas évek elejétől kezdve fokozatosan és dinamikusan javult. Az 1967-es esztendő további három jelentős külpolitikai lehetőséget hozott. Január végére készen állt a diplomáciai kapcsolatok felvétele a nyugatnémet állammal, amit a VSZ-külgügyminiszterek varsói ülésén hozott "közös" döntése megakadályozott. Kudarcot vallott, Moszkva elutasítása miatt, a Nemzetközi Valutaalaphoz és a Világbankhoz történő csatlakozás előkészítésének szándéka is. Megszületett ugyanakkor az első olyan magyar külpolitikai koncepció, amely minőségileg új, távlatinak nevezhető elképzeléseket fogalmazott meg Magyarország nemzetközi politikában játszott szerepével kapcsolatban. Ennek értelmében a magyar külpolitika aktívan és innovatív módon kíván részt venni a kelet–nyugati kapcsolatok

¹⁴⁸ *Békés Csaba: „Magyar külpolitika a szovjet szövetségi rendszerben, 1968–1989”. In: Magyar külpolitika a 20. században In: Gazdag Ferenc-Kiss J. László (szerk.) Zrínyi Kiadó, 2004. 133–172. o*

¹⁴⁹ *Földes György: Kádár János külpolitikai nézetei (1957-1967). In: Pritz Pál (szerk.) Magyarország helye a 20. századi Európában. Magyar Történelmi Társulat, 2002.p. 141.*

¹⁵⁰ *Dudlák Tamás: Az európai biztonsági és együttműködési konferencia és Magyarország. http://www.academia.edu/2419580/Az_europai_biztonsagi_es_egyuttmukodesi_konferencia_es_Magyarország (2013.10.15.)*

¹⁵¹ *1964.09.15. Horváth Jenő: Évszámok könyve. II. kötet. Korona Kiadó.*

átalakításának folyamatában és az enyhülési folyamat elmélyítésében.¹⁵² Ennek a kezdeményezésnek a hatására a hatvanas–hetvenes évek fordulóján minőségi váltás következett be magyar külpolitika alakításában. Formailag maradt a régi modell, amely szerint a döntés az MSZMP PB-ben történik. A döntés-előkészítés, a lebonyolítás, a kezdeményezés, a javaslattevés és a diplomáciai aprómunka területén a külügyi apparátus szerepe ellenben megnőtt „*Valójában ettől számíthatjuk a magyar külügyi munka professzionalizálódási folyamatának kezdetét.*”¹⁵³ Ez volt a történészek által hangoztatott konstruktív lojalitás egyik oldala, a másik pedig az 1968-as prágai tavasz eltiprásában való magyar közreműködés, amelyet a Brezsnjev-doktrína térnyerése tovább súlyosbított.

Az 1970-es évektől mindent összevetve egy sajátos, relatív önállóságot élvező külpolitikáról beszélhetünk, amely politikai és intenzív gazdasági kapcsolatot alakított ki a nyugati országokkal. Ez csúcspontot ért el 1981–82-re, mikor Magyarország csatlakozott a Nemzetközi Valutaalaphoz és a Világbankhoz. Voltaképpen ez volt a magyar külpolitika első, igazi, önálló megnyilvánulása. Ezt követően 1985-ben mondták ki nyíltan, hogy a nemzeti érdeket nem lehet a nemzetközi (szovjet) érdek alá rendelni.¹⁵⁴

Az 1980-as évek derekától a külpolitika egyre tudatosabban próbált élni Magyarország reform-kommunista imázsával, amiben a külpolitika kitáguló mozgásteret, majd a „tömbszorításból” való kitörés szándéka, a háttér aggasztó gazdasági folyamataival és az adósságcspaddal ösztönzően hatott. Minőségi változás 1988-ban következett be. „*Ekkor kezdett körvonalazódni az a koncepció, amely a kialakulóban lévő és az együttműködésre épülő új világrendben a Kelet és a Nyugat között hídszerepet szánt Magyarországnak.*”¹⁵⁵ A magyar diplomácia útkeresése nem csak a magyarországi rendszerváltás előkészítésében játszott szerepet, hanem a szélesebb európai folyamatokban is.

¹⁵² Békés Csaba: *A helsinki folyamat hatása a magyar külpolitikai gondolkodásra. Az európai biztonsági folyamat előzményei.* <http://mek.oszk.hu/05200/05284/05284.htm#10> (2013.10.01.)

¹⁵³ Békés Csaba: *A helsinki folyamat hatása a magyar külpolitikai gondolkodásra. Az európai biztonsági folyamat előzményei.* <http://mek.oszk.hu/05200/05284/05284.htm#10> (2013.10.01.)

¹⁵⁴ Fülöp Mihály-Sipos Péter: *Magyarország külpolitikája a XX. században* *Aula* Kiadó, 1998. pp.120-138.

¹⁵⁵ Pritz Pál: *Magyar külpolitikai gondolkodás a 20. században.* <http://mek.oszk.hu/05200/05284/05284.htm#2> (2013.10.10.)

1956 őszén a forradalom szétzilálta a magyar hírszerzést, a külföldre telepített rezidentúrák mindegyike dekonspirálódott és a Belügyminisztérium nyilvántartásának egy része is megsemmisült. November első felében a Belügyminisztérium vezetői között még arról folyt a vita, hogy „*egy olyan kis országnak, mint Magyarország, szüksége van-e egyáltalán hírszerzésre.*”¹⁵⁶

Az 1956. december 30-án életbe lépett 1956. évi 35. sz. törvény,¹⁵⁷ a Belügyminisztérium államvédelmi szerveinek megszüntése következtében az állam belső és külső biztonsága elleni bűncselekmények nyomozását a rendőrség hatáskörébe utalta. Az állambiztonsági szerveket a BM Rendőrségének keretében, II. Politikai Nyomozó Főosztály néven szervezték újjá, ennek 3. Osztálya foglalkozott a hírszerzéssel. Néhány hónappal később azonban már javaslat született arra vonatkozóan, hogy a hírszerzést a Honvédelmi Minisztérium szervezetén belül alakítsák újjá. Végül változás nem történt, 1957 márciusától négy évig a Belügyminisztérium Országos Rendőr-főkapitányság (BM ORFK) II. Főosztály 3. Osztályának feladatkörébe tartozott.¹⁵⁸ A katonai hírszerzés azonban továbbra is a vezérkari főnök alárendeltségében működött.¹⁵⁹

A hírszerzés helyzete fokozatosan stabilizálódott a belügyön belül, neuralgikus pont volt azonban a külügyminisztériumi fedés, ami a gyakorlati élet kapcsán néhány hónap múlva rendeződött.¹⁶⁰ Ezzel egy időben átrendeződés figyelhető meg a hírszerzés munkájában, mivel a korábbi feladatok súlypontját képező „imperialista hírszerzőszervek elleni külföldi elhárító” munka mellett intézményi

¹⁵⁶ Tóth Eszter: *A politikai hírszerzés szervezettörténeti vázlat, 1945-1990.*

http://www.betekinto.hu/sites/default/files/2011_2_toth_e.pdf (2013.10.07.)

¹⁵⁷ 1956. évi 35. számú törvényerejű rendelet a rendőrségről szóló 1955. évi 22. számú törvényerejű rendelet kiegészítéséről.

http://www.abtl.hu/sites/default/files/pdf/forrasok/1956_35.pdf (2014.01.30.)

¹⁵⁸ Tóth Eszter: *A politikai hírszerzés szervezettörténeti vázlat, 1945-1990.*

http://www.betekinto.hu/sites/default/files/2011_2_toth_e.pdf (2013.10.07.)

¹⁵⁹ Dr. Szabó József János: *A Magyar katonai hírszerzés 1945–1956.* In: *Felderítő Szemle. VII. évfolyam Emlékszáma. 2008. november, p. 55.*

¹⁶⁰ *A hírszerző tisztek számára a külügyminisztériumi fedés vitákat váltott ki. Az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának 1957. áprilisi határozata hozott megoldást, mely rögzítette, hogy a hírszerzés szempontjából jelentősnek tekintett intézményekbe hány főt és milyen beosztásba kell küldeni. Ez a Külügyminisztérium esetében egy miniszterhelyettesi és két osztályvezető pozíciót hírszerző tisztekkel kell betölteni, 30 hírszerző tisztest diplomata fedéssel állandó jellegű külföldi kihelyezésre, tíz hírszerző tisztest pedig szolgálati fedéssel külföldi kihelyezésre küldeni.* (Palasik Mária: *A Hírszerző Osztály szervezete és állománya 1956-1962.* http://www.betekinto.hu/sites/default/files/2011_2_palasik.pdf (2013.10.07.))

szinten megjelentek a gazdasági és a tudományos hírszerzéssel kapcsolatos feladatok is. A nemzetközi körülmények változásának hatására 1959-re még hangsúlyosabbá vált és kiterjedt az atomenergia, a bakteriológia, az elektronika, a léglökéses repülőgépek és irányított lövedékek, a szerves és a szervetlen kémia, valamint a kohászat területére is.¹⁶¹ Szabályzásra került a ki- és beutazás, az útlevelkiadás kérdése. Egy 1959. februári belügyminiszteri utasítás az operatív célból kiadott útlevelek szabályozását rendelte el, és alig egy hónappal később a nyugati országokba történő ki, illetve az onnan beérkező utazók megfigyelésének, ellenőrzésének szabályozására is sor került az ország „konszolidálódásra törekvő politikája” következtében.¹⁶² A terület feladatai így tovább bővültek.

Az osztály szervezeti felépítésében és vezetésének vonatkozásában folyamatok voltak a változások az 1962-ig terjedő időszakig, mikor BM átszervezésének részeként III. Főcsoportfőnökség szervezetén belül a III/I. Csoportfőnökség feladata lett a külföldi hírszerzés. *„Az imperialista és a velünk szemben álló államok politikai, katonai és gazdasági tevékenységéről titkos, megbízható információkat és okmányokat szerez.”*¹⁶³ 1961-ben a kiemelés érdemlő változás, mely egyértelműen levezethető a külpolitikai nyitás tényéből az volt, hogy a közeli csoportot önálló alosztállyá szervezték át.

A katonai hírszerzés s fő feladatát a NATO és fegyveres erői, az Egyesült Államok és az európai nyugati nagyhatalmak valamint az európai semleges országok katonapolitikájának és haderőinek felderítése képezte a 1960-as évek kezdetéig, amikor is szovjet katonai vezetés javaslatára megkezdődtek a *„Varsói Szerződés haderőiben az atom- és rakétafegyverek tömeges alkalmazásával kirobbanó váratlan háborúra való felkészülés szervezeti és harckiképzési előkészületei”*.¹⁶⁴ Következményeként a Varsói Szerződésen belül a tagállamok hírszerző szolgálatai között határozottabbá vált az együttműködésre való törekvés.¹⁶⁵ A kapcsolatok

¹⁶¹ Palasik Mária: *A Hírszerző Osztály szervezete és állománya 1956-1962.*

http://www.betekinto.hu/sites/default/files/2011_2_palasik.pdf (2013.10.07.)

¹⁶² Krahulcsán Zsolt: *A be- és kiutazások állambiztonsági- és pártellenőrzése (1956–1964).*

http://www.betekinto.hu/2010_1_krahulcsan (2013.10.08.)

¹⁶³ Belügyminisztérium III. Főcsoportfőnökség Ügyrendje,

http://www.abtl.hu/sites/default/files/pdf/forrasok/1963_004.pdf (2013.10.18.)

¹⁶⁴ Okvách Imre: *Adalékok a magyar katonai felderítés történetéhez 1956–1989. Felderítő Szemle VII. évfolyam Emlékszám 2008. november, pp77-79.*

¹⁶⁵ Dr. Hajma Lajos nyá. ezredes. *A katonai felderítés és hírszerzés története. Egyetemi jegyzet. ZMNE Felderítő Tanszék. 2001.*

<http://www.zmne.hu/tanszekek/Hadtortenelem/tematika/spy/hirszerzes.doc> (2014.01.30.)

kialakult, rendszeressé vált alapvető formája a felderítő főnökök éves gyakorisággal megrendezett értekezlete volt, amelyet felváltva rendeztek a tagországok fővárosaiban, a cirill ábécének megfelelő sorrendben.¹⁶⁶

A legális hírszerzés jelentőségét megnövelték, mindenek előtt a nyugati országok fővárosaiban működtetett katonai attaséhivatalok vezette rezidentúrák kiépítésével,¹⁶⁷ „*valamint a diplomáciai követségek, kereskedelmi- és hivatali ki- rendeltségekhez (MALÉV, MAHART, IBUSZ) beosztott, úgynevezett „megnyert személyek” felderítő munkájának az újraindításával*”.¹⁶⁸

Nagy jelentőséggel bír 1967, amikor a hírszerzés feladatait, távlati céljait, illetve az ehhez szükséges intézkedések meghatározását a Politikai Bizottság és a Minisztertanács rögzítette a 3307/1967. számú MT-határozatában. Négy fő területet határozott meg:

1. a kormány külpolitikai, gazdasági és kereskedelempolitikai terveihez kapcsolódó, titkos információszerzést
2. fejlett kapitalista országokból a tudományos-technikai dokumentációk és titkos ipari adatok megszerzését
3. propaganda- és dezinformáció módszereivel az imperialisták terveinek keresztvezését, erőinek dezorganizálását
4. aktív harcot az ellenséges hírszerző és elhárító szervekkel szemben hazánk és a szocialista tábor országai biztonsága védelmében.

A politikai és gazdasági hírszerzésnél elsősorban az Amerikai Egyesült Államok, a Német Szövetségi Köztársaság, továbbá Vatikán és Izrael terveinek megszerzésére kellett fókuszálni, fő súlypont pedig az Amerikai Egyesült Államok és „és előretolt bázisai voltak”. 1969 végére felállításra kerültek a megyei állambiztonsági szervek hírszerző alosztályai és a Budapesti Rendőr-főkapitányság (BRFK)- I. (hírszerző) alosztályok. Feladataik közé tartozott a hírszerzés operatív állományának

¹⁶⁶ Dr. Nagy László: *Az MNVK 2. Csoportfőnökség együttműködése a VSZ-tagállamok felderítő szolgálataival. Felderítő Szemle VII. évfolyam Emlékszám 2008. november, pp 101-102.*

¹⁶⁷ *A legfontosabb rezidentúrák: Bécs, London, Washington, Páris, illetve Róma voltak, melyek eredményessége újabbak felállítást eredményezte, így 1962-ben már 13 rezidentúra működött (Okváth Imre: Adalékok a magyar katonai felderítés történetéhez 1956–1989. Felderítő Szemle VII. évfolyam Emlékszám 2008. november, pp77-79.)*

¹⁶⁸ Dr. Hajma Lajos nyá. ezredes. *A katonai felderítés és hírszerzés története. Egyetemi jegyzet. ZMNE Felderítő Tanszék.2001.*

<http://www.zmne.hu/tanszekek/Hadtortenelem/tematika/spy/hirszerzes.doc>
(2014.01.30.)

utánpótlása és az akciók helyi biztosítása. Az új strukturális rendszerben a rezidentúrákon kívül a hírszerzőpontok¹⁶⁹ is megkezdték működésüket Buenos Airesben és Delhiben. A polgári hírszerzésben a diplomáciai lehetőségek és források növekedését hozta ez az időszak, mint láthattuk. A diplomáciai források közül elsősorban a külügyminisztériumoknak az adott országban működő külképviselői által készített jelentései emelhetők ki, de igen fontosak voltak a környező országokban működő külképviselők jelentései is.¹⁷⁰ Hasonló újításnak tekinthető a hazai rezidentúrák rendszerének kiépítése is. Az „Akadémia” fedőnevű a Kulturális Kapcsolatok Intézete révén átfogta a kulturális és műszaki kapcsolatok rendszerét, a „Press” a hazai újságíró-szervezeteken keresztül a sajtó nemzetközi kapcsolatait volt hivatva vizsgálni, az emigráció megfigyelésére Magyarok Világszövetségének felhasználásával a „Honfitársak”, az egyházakra az Állami Egyháziügyi Hivatalban a „Világosság” elnevezésű rezidentúrát szervezték meg.¹⁷¹

Az 1970-es évek átszervezései a rejtjelfejtő tevékenységhez kapcsolódtak, illetve a nemzetközi politikába bekövetkező változásokat leképezve a kínai vezetés külpolitikai célkitűzéseinek és törekvéseinek felderítésére irányultak. A Magyar Népköztársaság külpolitikai céljai megjelenítése válik 1972-től az elsődleges feladattá. Az évtized közepére, idomulva a külpolitikában és a gazdaságpolitikában bekövetkezett változásokhoz, a gazdaságpolitikai hírszerzés kap hangsúlyos szerepet. *„Titkos információkat szerez az MNK védelmével összefüggő, a kormány külpolitikai, gazdasági, kereskedelempolitikai érdekeit szolgáló kérdésekben; ... tudományos-technikai dokumentációkat, titkos ipari adatokat szerez az MNK és a szocialista tábor védelme, valamint a különböző tudományágak, az ipar és a mezőgazdaság fejlesztésének elősegítése érdekében.”*¹⁷² Az enyhülés folyamata, immár mint politikai, külpolitika és biztonságpolitikai tényező is visszaköszön a feladatmeghatározás során, mivel fel kellett lépni *„az enyhülés szélsőjobboldali ellenfeleinek bomlasztása, leleplezése...a NATO, a CIA és BND fellázi-*

¹⁶⁹ *Olyan rezidentúrák, amelyek saját területi bázisukat valamely fő irányba használják ki, de a fogadó országuk ellen nem dolgoznak. (Állambiztonsági értelmező kéziszótár. BM Könyvkiadó. p. 37.)*

¹⁷⁰ Várhalmi A. Miklós: *A hírszerzés, felderítés szerepe és jelentősége a XXI. századi NATO számára.* <http://www.varhalmi.hu/cucc/37242.pdf> (2014.01.30)

¹⁷¹ Tóth Eszter: *A politikai hírszerzés szervezettörténeti vázlata, 1945-1990.* http://www.betekinto.hu/sites/default/files/2011_2_toth_e.pdf (2013.10.07.)

¹⁷² *A Belügyminisztérium III/I. Csoportfőnökség Ügyrendje* http://www.abtl.hu/sites/default/files/pdf/forrasok/ugyrend_1.pdf (2013.10.09.)

tási módszereinek támadólagos kivédés „ellen”.¹⁷³ A feladatok és a feladatmegfogalmazás további változása érhető tetten,- mely már pragmatikusabb és az ország érdekeire helyezi a hangsúlyt a szocialista tábor védelme helyett - a Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 26/1979. számú parancsában, mely a-d és f pontokban megismétli a Minisztertanács 6000/1975. sz. határozatát az állambiztonsági feladatokról,¹⁷⁴

- titkos információkat szerezni az imperialista, kapitalista államoknak és a velük együttműködő szervezeteknek a Magyar Népköztársaság érdekeit veszélyeztető politikai, gazdasági, katonai és műszaki tudományos, továbbá kulturális tevékenységéről, valamint hazánk külpolitikai, gazdasági és kereskedelmi érdekeit szolgáló kérdésekről;
- intézkedéseket fogantatni a Magyar Népköztársaság kül- és belpolitikai érdekeinek megvalósítását szolgáló kérdésekben, az ellenséges szervek megtévesztése, terveiről végrehajtásának megakadályozása és erőinek bomlasztása végett;
- felderíteni, leleplezni, megakadályozni az ellenséges hatalmaknak és szervezeteknek valamint az országon belüli ellenséges erőknek a Magyar Népköztársaság ellen irányuló terveit, behatolási lehetőségeit, formáit, együttműködésük módját és tevékenységét.

Az 1980-as évek közepére tovább módosul a feladatrendszer a gazdasági, kereskedelmi és hitelpolitikai információszerzéssel. Az egyre látványosabban átrendeződő nemzetközi politikával, és az abból fakadó összetett, sokoldalú feladatrendszerrel már nem tudott lépést tartani a hírszerzés. 1990-ben magát a III/I. Csoportfőnökséget megszüntették, és jogutódként megszületett az Információs Hivatal. 1991. február 14-én létrejött a Honvéd Vezérkar (HVK) *Katonai Felderítő Hivatala*, majd miután az Országgyűlés 1995-ben törvényi szinten (1995. évi CXXV törvény) szabályozta a nemzetbiztonsági szolgálatok működését, 1996. szeptember 1-én a *Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatala*.

¹⁷³ Palasik Mária: *A Hírszerző Osztály szervezete és állománya 1956-1962.*

http://www.betekinto.hu/sites/default/files/2011_2_palasik.pdf (2013.10.07.)

¹⁷⁴ *A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 26/1979. számú parancsa a BM III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség Ügyrendjének kiadásáról.*

http://www.abtl.hu/sites/default/files/pdf/forrasok/parancs_2.pdf,

Minisztertanács 6000/1975. sz. határozata.

http://www.abtl.hu/sites/default/files/pdf/forrasok/1975_6000.pdf

Következtetések

Elemzésem során igazoltam a bevezetésben megfogalmazott hipotézist az állambiztonság és a külpolitika összefüggésrendszerében. A kor jellemzője, a szemben álló felek ideológiai nézetkülönbsége nem került külön kiemelésre, mivel a külpolitika lehetősége és eszközrendszere a belpolitikát irányítók kezében összpontosult és került meghatározásra, így az összefüggés magától értetődő. Az állambiztonság és a külpolitika kapcsolatát a tanulmányban kijelölt időszak egészére vonatkozóan egy 1959. február 26-i keltezésű meghatározással jellemezhetjük, *„A Magyar Népköztársaság Belügyminisztériumának hírszerző osztálya a Magyar Szocialista Munkáspárt és a Munkás-Paraszt Kormány külpolitikai szerve.”*¹⁷⁵

Az első periódusban háborús vesztesként, majd a keleti tömb egy országaként a nagyon korlátozott és kontrollált külpolitika nagyobb önállóságára reális esélye nem volt Magyarországnak. Az 1960–1970 évekig a ránk kiszabott úttól eltérő pályára nem léphetett rá egyik vezetés sem. A kádári „láthatatlan” külpolitika a kétoldalú, elsősorban gazdasági alapokon nyugodva, szivárgott át a vasfüggönyön utat mutatva a reformoknak. Jelenleg a külpolitika szerves részének tekintjük a szomszédos országokhoz való viszonyt és a határon túli magyar kisebbségek helyzetét, vagyis a nemzetpolitikát. Ez utóbbi problémakör a Szovjetunió által létrehozott rendszerben nem létezett, a nemzeti kisebbségek kérdése minden szocialista ország belügye volt, amely a marxizmus-leninizmus győzelmével automatikusan megoldódott. A szomszédos országokkal való kapcsolatot azok viszonya a Szovjetunióhoz határozta meg, amire Jugoszlávia¹⁷⁶ a példa. A semleges Ausztriával már 1947-ben SZEB-en keresztül a diplomáciai kapcsolatok felvételre kerültek, amelyek azonban 1955-ig alacsony szintűek maradtak. Romániával és Csehszlovákiával a viszonyok ellentmondásosan alakultak. Gazdasági téren preferáló kapcsolatokról beszélhetünk, politikailag viszont nagy nehézségekkel kel-

¹⁷⁵ Palasik Mária: *A Hírszerző Osztály szervezete és állománya 1956-1962.*

http://www.betekinto.hu/sites/default/files/2011_2_palasik.pdf (2013.10.07.)

¹⁷⁶ *A háborút követően Jugoszláviával a nyugvópontra jutott területi követeléseken kívül problémamentes kapcsolat alakult ki, mely mindkét félnek érdekében állt. További jelentős kapcsolódási pont volt, hogy Csehszlovákia és Magyarország közötti lakosságcsere ügyében Belgád közvetített. Változást hozott azonban Tito különutas politikája.*

lett szembenéznie a kor diplomáciai apparátusának, amely egyértelműen a magyar kisebbségeket ért negatív bánásmódból fakadt.¹⁷⁷

Az állambiztonság szervezetei a szovjet tömb országaiban Moszkva irányítása alatt álltak, és igyekeztek összekapcsolni saját rendszereiket információcsere és operatív együttműködés céljából. Feladatuk rendkívül nehéz volt, mivel a szocialista államközösség egyik íratlan szabálya az egymás belügyeitől való távolmaradás volt. Bár a nem diplomáciai típusú információszerzés „baráti” minőségben is tiltott volt, a legtöbb olyan ország esetében ez eltért az előírástól, amelyik hagyományos nemzetállami szemlélettel irányította a kémelhárító és hírszerző szerveit.¹⁷⁸ A szocialista országok állambiztonsági szerveivel való kapcsolattartásra a Belügyminisztériumban megalakult a Nemzetközi Kapcsolatok Osztálya volt hivatott. Több szocialista országban kémelhárító rezidentúrák felállítására került sor, hogy a magyar állampolgárokat „megvédjék” a harmadik (tőkés) ország hírszerző szerveitől, azok beszerzési kísérleteitől.¹⁷⁹ Bizonyítottan jó működő kapcsolatok voltak a technikai kutatás és fejlesztés területén, továbbá a közös határok ellenőrzésében

Az ország külpolitikájában végbemenő változások jelentősen megnövelték a hírszerzésre háruló feladatokat, és különösen a hatvanas évektől kezdődően egyre inkább egy specializált, bürokratikus szervezetet alakítottak ki,¹⁸⁰ amelyet nagy gyakorisággal végrehajtott átszervezések jellemeztek. A külpolitika orientációjának kiszélesedésével nőtt a célországok köre, amihez új területek is kapcsolódtak. Így megkezdődött a területi elvek alapján szervezett alosztályok mellett a „vonalas” alosztályok létrehozása is, amelyeket egy tevékenység vagy témakör alapján alakítottak ki, majd ezek kombinációja. Az évek során azonban egy feladat változatlanul hangsúlyos maradt, ez a külföldi magyar emigrációban végzett hírszerző tevékenység, ami annak megfigyelésével, a velük kapcsolatos adatok gyűjtésével, befolyásolásukkal, beszerzésükkel foglalkozott.

¹⁷⁷ *A nemzeti kisebbségek problémái látenszen ott voltak, így árnyalják a külpolitika ezen részére vonatkozó kijelentéseket. A téma komplex kidolgozása azonban még várat magára.*

¹⁷⁸ Stefano Bottoni: *Két jó barát? Magyar–román állambiztonsági kapcsolatok (1945–1982).* <http://itthon.transindex.ro/?cikk=15356> (2013.10.11.)

¹⁷⁹ Krahulcsán Zsolt: *A be- és kiutazások állambiztonsági- és pártellenőrzése (1956–1964).* http://www.betekinto.hu/2010_1_krahulcsan (2013.10.08.)

¹⁸⁰ Tóth Eszter: *A politikai hírszerzés szervezettörténeti vázlata, 1945–1990.*

http://www.betekinto.hu/sites/default/files/2011_2_toth_e.pdf (2013.10.07.)

Elfogadva a tényt, hogy az ország külpolitikájának, külpolitikai prioritásrendszerének alakításához szükséges információk megszerzésével, a (politikai és katonai) döntéshozók információkkal való támogatásával is foglalkozik a hírszerzés, bizonyítást nyert, hogy bár lassan és több esetben késve, de a hírszerzés feladatrendszerében, és annak átalakításában minden esetben visszaköszönt az önálló-sodni kívánó magyar külpolitika. A külpolitika tartalmának kiszélesedésével, jól érzékelhetően kiszélesedett a hírszerzés feladatköre és áterjedt a tudomány, a technika, a gazdaság területére is, mind jobban kiszolgálva a nemzetközi kapcsolatokat és az egyre fontosabbá váló külgazdaság célrendszerét.

Felhasznált irodalom

1. BARÁTH Magdolna: Szovjet tanácsadók a magyar állambiztonsági szerveknél. In: Gyarmati György-Palásik Mária (szerk.) A nagy testvér szatócbsoltja. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára-L'Harmattan Kiadó, 2012.
2. BARÁTH Magdolna: „Testvéri segítségnyújtás”. Szovjet tanácsadókés szakértők Magyarországon. Történelmi Szemle, 2011/3.
3. BÉKÉS Csaba: A helsinki folyamat hatása a magyar külpolitikai gondolkodásra Az európai biztonsági folyamat előzményei. <http://mek.oszk.hu/05200/05284/05284.htm#10> (2013.10.01.)
4. BÉKÉS Csaba: Magyar külpolitika a bipoláris világban.1945–1991, Külügyi Szemle. 2011. tél, p.105.
5. DÁVID Ferenc: A magyar katonai hírszerzés és elhárítás második világháborút követő megszervezésének körülményei. Sereg Szemle, X. évfolyam, 4. szám, 2012. október-december
6. DEZSŐ Lajos- HAJAS Gábor: A nemzetbiztonsági tevékenységre vonatkozó jogszabályok. HVG-ORAC, Budapest, 1997..
7. DUDLÁK Tamás: Az európai biztonsági és együttműködési konferencia és Magyarország. http://www.academia.edu/2419580/Az_europai_biztonsagi_es_egyuttmukodési_konferencia_es_Magyarország
8. Dr. HAJMA Lajos nyá. ezredes. A katonai felderítés és hírszerzés története. Egyetemi jegyzet. ZMNE Felderítő Tan-szék.2001.<http://www.zmne.hu/tanszekek/Hadtortenelem/tematika/spy/hirszerzes.doc>

9. Dr. NAGY László: Az MNVK 2. Csoportfőnökség együttműködése a VSZ-tagállamok felderítő szolgálataival. Felderítő Szemle VII. évfolyam Emlékszám 2008. november.
10. Dr. SZABÓ József János: A Magyar katonai hírszerzés 1945–1956. In: Felderítő Szemle. VII. évfolyam Emlékszám. 2008.november,
11. Dr. VIDA Csaba: Hírszerzés szerepe, jelentősége, az információgyűjtés fajtái és formái. In: Dr. Kobilka István (szerk.) Nemzetbiztonsági alapismeretek. NKE Nemzetbiztonsági Intézet, 2013.
12. FÜLÖP Mihály-Sipos Péter: Magyarország külpolitikája a XX. században. Aula Kiadó, Budapest, 1998.
13. FÖLDES György: Kádár János külpolitikai nézetei (1957-1967). In: Pritz Pál (szerk.) Magyarország helye a 20. századi Európában. Magyar Történeti Társulat, 2002.
14. KISS J: László: A kádárizmustól az EU-tagságig: a magyar külpolitika metamorfózisa. Gazdag Ferenc-Kiss J. László (szerk.) Magyar külpolitika a 20. században, Zrínyi Kiadó, 2004.
15. KRAHULCSÁN Zsolt: A be- és kiutazások állambiztonsági- és pártellenőrzése (1956–1964). http://www.betekinto.hu/2010_1_krahulcsan (2013.10.08.)
16. KRAHULCSÁN Zsolt- Müller Rolf: Dokumentumok a magyar politikai rendőrség történetéből 1. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára- L'Harmattan Kiadó,
17. MÜLLER Rolf.: Az operatív technika alkalmazása és szervezeti keretei a politikai rendőrségen, 1945-1962 In: Dr. Boda József- Csóka Ferenc (szerk.) Szakszolgálat Magyarországon, avagy tanulmányok a hírszerzés és titkos adatgyűjtés világából (1785-2011), NBSZ 2012.
18. MÜLLER Rolf: Ügynök-iskola. Ideológiai alapok és gyakorlati tudnivalók „támadólagos elhárítóknak”. epa.oszk.hu/01200/01268/00003/MullerRolf.html
19. OKVÁTH Imre: Kémek kémek ellen. In: Gyarmati György-Palasik Mária (szerk.) A nagy testvér szatócsboltja. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára- L'Harmattan Kiadó, 2012.
20. PALASIK Mária: A Hírszerző Osztály szervezete és állománya 1956-1962. http://www.betekinto.hu/sites/default/files/2011_2_palasik.pdf
21. PRITZ Pál: Magyar külpolitikai gondolkodás a 20. században. <http://mek.oszk.hu/05200/05284/05284.htm#2>

22. RAINER M. János: A magyarországi fordulatok és a szovjet politika, 1944-48. <http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/szakirod/rainer2.htm>
23. RAINER M. János: Magyar hírszerzés 1957–1967. <http://www.multkor.hu/cikk.php?id=5585>
24. RÉVÉSZ Béla: Az állambiztonsági szervek politológiai kutatásainak kérdéséhez. *Acta Jur. et Pol.* Szeged
25. RÉVÉSZ Béla: A proletár diktatúra ideológiai funkciójának kriminalizálása. *Acta Jur. et Pol.* Szeged, 1997. 61. o.
26. ROMSICS Ignác: Magyarország története a XX. században. Osiris Kiadó Budapest, 2004.
27. SÓS Mihály: A háborús és népellenes büntettek feltárásának forrásai a Történeti Levéltára In: Gyarmati György (szerk.) *Trezor 3. Az Átmenet Évkönyve, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára*
28. Stefano BOTTONI: Két jó barát? Magyar–román állambiztonsági kapcsolatok (1945-1982). <http://itthon.transindex.ro/?cikk=15356>
29. Sz. KOVÁCS Éva: A magyar emigráció kutatásának lehetőségei a Történeti Levéltárban. In: Gyarmati György (szerk.) *Trezor 3. Az Átmenet Évkönyve, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 2004*
30. Sz. KOVÁCS Éva: A magyar hírszerzés tevékenysége Ausztriában (1945–1965). http://www.betekinto.hu/2013_2_sz_kovacs
31. TÓTH Eszter: A politikai hírszerzés szervezettörténeti vázlata, 1945-1990. http://www.betekinto.hu/sites/default/files/2011_2_toth_e.pdf
32. TÓTH Eszter: A politikai és gazdasági hírszerzés szervezettörténete, 1945 – 1990. http://www.betekinto.hu/2011_2_toth_e#_edn9
33. VIDA István: Magyarország nemzetközi helyzete a második világháborút követő években. In: Pritz Pál (szerk.) *Magyarország helye a 20. századi Európában. Magyar Történelmi Társulat*
34. Belügyminisztérium III. Főcsoportfőnökség Ügyrendje, http://www.abtl.hu/sites/default/files/pdf/forrasok/1963_004.pdf
35. A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 26/1979. számú parancsa a BM III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség Ügyrendjének kiadásáról. http://www.abtl.hu/sites/default/files/pdf/forrasok/parancs_2.pdf
36. A Katonapolitikai Osztály felállítása a HM-ben. In: Ehrenberger Róbert (szerk.) *A béketábor magyar hadserege. A magyar demokratikus hadsereg és a Magyar Néphadsereg Hadtörténelmi Levéltárban ör-*

zött katonai irataiból 1945–1957. Petit Real Könyvkiadó Budapest, 2001.

Humán faktor (Az emberi tényező szerepe az extrémizmus- elhárítás kérdéskörében)

Boross Zsigmond Attila

Absztrakt

Az extrémizmus elleni fellépés alapvető nemzetbiztonsági feladat. A szakmai tapasztalatok alapján az egyén szerepe e terület kapcsán meghatározónak tekinthető. Ez egyaránt érvényes a célszemélyek és a műveleti erők vonatkozásában is. A rendszerváltás óta eltelt negyed évszázad alatt az ellenérdekű oldalak hullámzó érvényesülését követhettük nyomon. A nemzetbiztonsági szervek eredményessége érdekében elengedhetetlen a rendelkezésre álló ismeretek és képességek megszerezése, alkalmazása, a meglévő tapasztalatok hasznosítása. Ezek nélkül újabbnál-újabb „váratlan” események jelzik a nemzetbiztonsági szervek hiányosságait. Motivált, képességekkel rendelkező műveleti erők szervezett alkalmazása a köznyugalom biztosításának az alapja.

Kulcsszavak: emberi tényező, tapasztalat, képesség, extrémizmus, terrorcselekmény, alkotmányellenes, gyűlölet-bűncselekmény

Abstract

Act against the extremism is a basic national security issue. The role of the individual is considered to be determinative in this territory based on the professional experiences. It is true for the target and also for the operational forces. We could follow up the unbalanced enforcement of the other side during the last quarter century since the change of system. It is necessary to organize, use and utilize the available experiences in favor of the enforcement of the National Security Agencies. Without these actions newer and newer unexpected incidences will show the deficiencies of the National Security and Law Enforcement Agencies. The basis to ensure the public peace is to use the motivated and qualified operational forces in an organized way.

Keywords: human factor, experience, ability, extremism, terrorist acts, unconstitutional, hate crime

Bevezető

Mintegy öt év telt el a romák elleni gyilkosságsorozat és a Magyarok Nyilai Nemzeti Felszabadító Hadsereg megfékezése óta. Extrém szervezet nem követett el az utóbbi esztendőekben jelentős súlyú, a köznyugalmat megzavaró bűncselekményt. A szélsőség dinamikáját megtapasztalva azonban valószínűsíthető, hogy a 2014-es választási esztendő, akár terrorjellegű cselekményekben testet öltő felépést is generálhat.

A jogszabályi felhatalmazás¹⁸¹ alapján az Alkotmányvédelmi Hivatal, az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerv (továbbiakban: Rendőrség), valamint a vezényelt állományból kialakított Terrorelhárítási Központ szakemberei a humán és technikai forrásokon keresztül felderítik a várható kihívásokat és minimalizálják, felszámolják a kockázatokat.

Az illetékes szakterületek a felderítés részeként nyílt források folyamatos monitorozását végzik. A szélsőséges hírportálok, fórumok követése, a célszemélyek közösségi hálókön megnyilvánuló közszereplésének napi szintű vizsgálata jelentős támogatást biztosíthat értő elemzők számára a kockázati szint reális megítélésében. A távközlési eszközön folytatott kommunikáció ellenőrzése, a nyomkövető eszközök alkalmazása szintén a technikai eszközök által nyújtott lehetőségek, egyben korlátok meglétére világít rá. A rendelkezésre álló eszközök hasznosításának szintje, a feltárt információk becsatornázásának hatékonysága a technika mögött álló humán erőforrás képességeinek a függvénye.

A kockázatot megjelenítő cselekmények kapcsán felvonultatható humán szereplők – célszemély, műveleti/operatív tiszt, (titkos/bevezetett) kapcsolat – vonatkozásában szintén az emberi tényező elsődlegessége emelhető ki. Elmondható, hogy a motiváltság, képzettség és képességgel-eszközzel ellátottság meghatározza a szereplők sikerességét.

Ha mindezen feltételrendszer mellett figyelembe vesszük a szférákon belüli, esetünkben a jobboldali extrémizmus, illetve a nemzetbiztonsági-rendvédelmi szervek és szereplők közötti sajátos kapcsolatrendszert, láthatjuk az elméletiség gyakorlati leképeződését, az egyén szerepét – hatását – fontosságát.

A vizsgálat célja, hogy több irányból megvilágítsa, mennyire jelentős tényező még napjainkban is az ember, aki egyrészt az elkövető, másfelől a műveleti erő-

¹⁸¹ A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény, a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény, valamint a Terrorelhárítási Központról szóló 232/2010. (VIII. 19.) számú Korm. rendelet.

forrás, aki meghatározó faktor a technika mellett az extrémizmusból fakadó terror-jellegű, valamint a – politikai extrémizmus egyik sajátos büntetőjogi aspektusú megjelenésének tekinthető – gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni eredményes fellépés során.

Nemzetbiztonsági tapasztalatok

Gondolatébresztőként szerepeljen itt a jogszabályi felhatalmazás¹⁸² alapján az extrémizmus elhárítása céljából létrehozott szerv egy korábbi, meghatározó vezetőjének visszaemlékezése a rendszerváltás óta eltelt, több mint két évtized munkáiról, külön kiemelve az emberi tényező szerepét. Katona Béla nyugalmazott ezredes részt vett az extrémizmus-elleni fellépés koncepciójának megalkotásában és az illetékes igazgatóságot is vezette a Nemzetbiztonsági Hivatalnál.¹⁸³

- *Melyek voltak az extrémizmus és terrorelhárítás főbb nemzetbiztonsági szempontú szempontjai?*
- A '90-es évek első felében még két külön igazgatóság foglalkozott az alkotmányvédelemmel és a terrorelhárítással. Ez a szakmai korszak a társadalmi és politikai környezet következménye volt; a nemzetbiztonsági szervek mindig is ki voltak téve ezen meghatározók szándékainak. Időszakonként változik azon elvárás, szemlélet, amely alapján a környezet hatást gyakorol a szakmai folyamatokra. Hol közvetetten, hol közvetlenebbül. A rendszerváltást követően a demokratikus intézményrendszert érő vélt, vagy valós fenyegetések elhárítása jelentett kiemelt feladatot. Voltak önjelölt szélsőséges vezetők, akik a verbalitás keretein túllépve, tevélegesen is fel kívántak lépni az alkotmányos berendezkedéssel szemben. Tevékenységüket a spontaneitás, és – igen kimondhatjuk, hogy – az amatőrség jellemezte. Miként a hazai pártoknak sem szilárdult meg az értékrendszere, így a szélsőség is ad-hoc módon, elsősorban a környezet ingereire reagálva határozta meg önmagát. Ebből adódott a hozzájuk kapcsolódó kockázat belátható szintje, valamint az a kiszámíthatatlanság, amely a meghatározó aktivisták egyik napról a másikra rendszeresen megvalósuló konfliktusából fakadt. Mindennek a féltékenység és az irigység volt az alapja. Jelentős szakmai sikerként volt értékelhető, hogy Gottfried Küssel ausztriai letartóztatásával párhuzamosan Magyarországon is

¹⁸² A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény

¹⁸³ 2013-as beszélgetés szerkesztett változata.

sikerült felgöngyölíteni kapcsolatait, akik közül Győrökös István csoportját eljárás alá lehetett vonni.¹⁸⁴ Győrökös persze ezt követően sem hagyott fel szervezői tevékenységével, amelynek a kicsúcsosodása az 1999-es Becsület Napja volt, amikor is a Budai Várba vonult mintegy 1000 nemzetiszocialista, akik ezt követően a Viking klubban¹⁸⁵ koncertet tartottak. Itt történt meg, hogy az ellenőrzés alá vont német neonácik a rendőrökre támadtak. Bár az intézkedések szakszerűsége kapcsán több kritika érte a Nemzetbiztonsági Hivatalt és a Rendőrséget is, sikerült elérni a közvélemény figyelmének felkeltését, amely így jelentősen gátolta, hogy Magyarország ne válhasson a nemzetiszocializmus európai bázis-országává.

- *A szélsőség alakulására, változásaira miként reagált a többek között annak elhárítása céljából létrehozott szerv, a Nemzetbiztonsági Hivatal?*
- A feladatok megoldása iránt motivált állomány alkotta a szakterületet, amely az alapja a sikeres munkának. Amikor a külső elvárások iránya és mértéke, valamint a belső szakmaiság színvonala megfelelően tudja használni ezt a képességet, akkor eredményeket lehet elérni. 1994-re már annyi tapasztalattal gazdagodtunk, hogy egy szakmai fórumon javasoltuk a szakmalogikailag szorosan összekapcsolódó műveleti igazgatóságok elkülönülésének megszüntetését. Vallottam és vallom, hogy a terrorizmus az extrémizmus végső megvalósulási formája. Aki nem méri fel a szélsőséges szférában meglévő hatásokat, folyamatokat, kommunikációt, propagandát és a kockázatot megjelenítő aktivistákat, annak számára a váratlanság erejével jelentkezik minden új esemény. Persze nem lehet minden meggondolatlan kijelentést terrorfenyegetésként értékelni, ezért fontos, hogy a műveleti terület mellé rendelt, tapasztalt és képzett elemző-értékelő állomány képes legyen a reális kockázatok kiszűrésére. Ezen logikai rend mentén gondolkodó munkatársaimmal közösen javasoltuk az alkotmányvédelmi és a terror-elhárítási igazgatóságok összevonását, amely meg is valósult. A folyamat sikerességét azok a munkák jelzik, amelyek révén több terrorcselekményt sikerült megghiúsítani. Fontosnak tartom a tetterányos és célirányos intézkedések tervezését és végrehajtását, amelyek beleillenek a demokratikus államrend működésébe. Bár ezen sikerek híre – helyesen – a legkritikább esetben jutott el a médiáig, mégis ennek már több gazdája lett, mint a mindennapok izzadságszagú munkájának. Mi mindenesetre azt is szerettük, de mindvégig

¹⁸⁴ *Lásd később.*

¹⁸⁵ *Budapest, XIII. Kerekes u.*

nyitottak voltunk az új kezdeményezések irányába. A megújulás sajátos lehetőségére a német kollégák világítottak rá, akik a rekrutáció során az elhárítási terület megnyerhető tagjaira is számítottak munkatársként. Egy közös akciónk során német vezető kollégám büszkén mutatta az egyik legtehetségesebb elhárító tisztjüket, aki korábban egy szkinhed együttesben zenélt. Ebben mi sem maradtunk le nagyon, nálunk is dolgozott olyan kolléga, akit azért választottunk ki a jelentkezők közül, mert kiemelkedő ismerete és személyes tapasztalata volt a szélsőség világában. Azt vallom, hogy a politikatudományi és történelmi ismeretek kiegyesülve a szakmai gyakorlattal elengedhetetlenek a hatékonyság felé vezető úton. Motiváció és szakmai alázat pedig azt a pluszt adhatja mindehhez, amely révén elkerülhetővé válik az önelégültség, mert így minden nap választ keresünk a megújuló kihívásokra.

- *Győrköst már tárgyaltuk, mellette Szabó Albert és Ekrem Kemál György említhető a '90-es évek (önjelölt) nemzetiszocialista vezetőjeként. Mi a véleményed Ekrem radikalizációjának folyamatáról, lehetséges szerepéről az 1997-es, terror jellegű csőbombás robbantásokban?*¹⁸⁶
- Módom volt Ekrem szerepvállalást nyomon követni hosszú éveken át. Jellemét alapvetően két dolog határozta meg: származása és gyermekkori traumája. Balkáni (boszniai) török származású apja '56-os hős volt, a Széna téren harcolt. Emiatt kivégezték, így Ekrem egész életében neki szerette volna bebizonyítani, hogy ő is bátor harcos, kérlelhetetlen ellensége az államnak. Igazi pesti vagány volt, aki a rendszerváltást követően nagyot akart dobni. A Hungarista Mozgalom 1994-es, ismételt megalakulása számára kiemelt fontossággal bírt, hiszen „felnőhetett a nagyok” mellé. Az új szervezet kezdeti passzivitása azonban ismét csak a konfliktushelyzetet élezte ki, így nem is nyílt lehetőség annak kiteljesedésére. Ekrem amúgy is indulatos volt, ezért rá, illetve „fejlődésére” fokozottan hatottak a külső folyamatok. Mérsékelt intellektusa folytán csak néhány főnyi „bázist” tudott toborozni, de azok között több büntetett előéletű, fegyverrel rendelkező szélsőséges is volt.
- *Ilyen információkat értékelve kell, hogy egy elemző megnyomja a vészcsengőt, jelezve, hogy reálisan várható nemzetbiztonsági súlyú kockázat kialakulása ezen a vonalon. Úgy látom, hogy alacsony moralitású, erő-*

¹⁸⁶ Boross Zsigmond: *Extrémizmus – terrorizmus. (T)error & Elhárítás. 2013. 1. szám alapján.* http://tek.gov.hu/tt_pdf/2013/BorossZsigmond_Extremizmus_terrorizmus.pdf.

szakos és cselekvőkész aktivisták amennyiben szembesülnek egy idea érvényesülésének akadályával, azt képtelenek elfogadni, és indokoltnak tartják akár terror jellegű eszközök alkalmazását is.

- Én egy kicsit óvatosabban fogalmaznék. Nem vagyok feltétlenül biztos abban, hogy a folyamatok ilyen szinten modellezhetőek. Szerintem az emberi tényező szerepe a legmeghatározóbb. A célszemély is egy közegben létezik, annak impulzusaira reagál. Ezek a reakciók akár naponta új és a korábbiakkal ellentétes válaszokat váltanak ki. Többek között ebben rejlik – akarom mondani rejlett – a munkánk szépsége és nehézsége.
- *Szerencsére a közös munkánk ekkor nem ért véget. A téma kapcsán fontosnak tartom azt a 2007-es megbeszélést, ahol az extrémizmushoz kapcsolódó kockázat reális szintjét mértük fel, illetve igyekeztünk ennek a személetnek az országos szintű elfogadottságát, tudatosságát biztosítani.*
- Nem volt egyszerű feladat még abban a szakmai közösségben sem elérni, hogy a szélsőséges jelenségeket kellő árnyaltsággal és szakmaisággal vizsgálja mindenki. Pedig azok a vezetők és munkatársak hosszú évek óta foglalkoztak ezzel a területtel, mégis, a definíciók színvonala a média stílusát idézte egyeseknél, és nehéz volt eltántorítani őket a leegyszerűsítés kényelmétől. Az egyre szervezettebb, együttműködésre kész szélsőséges csoportok akár rendőri erővel szemben is gyakran felvállalt erőszakos fellépése és eszközalkalmazása alapján ezen a fórumon mondtam ki, hogy a belső terrorfenyegetés olyan szintjére értünk, ahol már célirányos, aktív intézkedésekre van szükség.
- *Új típusú kihívásként jelentkezik az etnikai alapú extrémizmus kialakulása, amely egyik lépcsőfokaként értelmezhető a romagyilkosságok megtörténte. Egyes régiókban a többségi társadalom tagjai kisebbségbe szorultak, és a helyi – illetve beköltöző – romák irányából érzett fenyegetésre hivatkozva a biztonságérzet megrendüléséről számolnak be. A kiszolgáltatott magyar etnikumú populáció irányába a „cigánybűnözés” ellen fellépő nemzeti radikális szervezetek önmagukat egyedüli megoldásként hirdetik.*

Erre nagyon kell vigyázni, a térben és időben külön álló eseményeket nem szabad összemosni. A leegyszerűsítés és a demagógia egyfajta válasz, de nem megoldás a problémákra. Mindez csak tovább mélyíti a törésvonalakat és tudatosítja az ellenségképet. A folyamatok megfelelő értelmezése kapcsán azonban ismét csak vissza kell kanyarodni a képzett, mélységi hírszerző kapacitás és a helyes

következtetések időbeni levonására alkalmas elemző-értékelő képesség, szakembergárda kialakításához.

A rivalizálás

A jelen szakmai felelősei számára a múlt tapasztalatai információval kell, hogy szolgáljanak, segítséget kell, hogy nyújtsanak. Azok háttérbe szorítása, esetleg elvetése eredményezheti a váratlanság, felkészületlenség nemkívánatos hatásait. Hogy a kapkodást és a szakmaiatlan válaszokat meg lehessen előzni, érdemes áttekinteni a rendszerváltás óta eltelt majd' negyed század meghatározó szélsőséges szereplőinek motivációit, konfliktusait. Mivel napjaink meghatározó aktivistáinak zöme a környezetükben nőtt fel, a korabeli hatások reflexszerűen jelennek meg magatartásukban, ezért ezek ismerete segítséget nyújthat a várható folyamatok modellezésében. A szélsőséges aktivisták – már említett – rivalizálása napjainkban is a szféra egyik legmeghatározóbb működési sajátossága.

A rendszerváltást követően elburjánzó szkinhed szubkultúra hamar átpolitizálódott, és kereste a konfrontációs helyzeteket. Az egyes politikai pártokkal (Független Kisgazdapárt, Magyar Igazság és Élet Pártja, Magyar Érdék Pártja stb.) kapcsolatot kiépítő szervezetek mintegy segédcsapatként képviselték a nacionalista mozgalmi irányvonalat, szemben a parlamentarizmust elutasító nemzetiszocialista szkinhed áramlattal. Míg utóbbi a hungarista Magyar Nemzeti Arcvonalban és a zeneközpontú Blood and Honour Hungária szervezetben teljesedett ki, a nemzetiek közül sokan ma már a nemzeti radikális irányzatban és például a Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalomban tevékenykednek. Mivel a rasszisták a nemzetek feletti árja egység elsődlegességét képviselik, folyamatos konfliktushelyzetben álltak a túlfűtött nacionalizmus és sovinizmus által motivált aktivistákkal. A 2006 őszi utcai erőszakcselekmények során is kialakult akcióegység potenciális fenyegetése ezért rávilágít azon felismerésre, hogy szükség esetén a leghatékonyabb bomlasztás e szempont alapján érhető el a szkinhedek között még napjainkban is!

A hungarizmust is több irányzat képviselte Magyarországon a rendszerváltást követően. Györkös István önmagát a Hungarista Mozgalom nyilas emigráció által felruházott kizárólagos vezetőjeként hirdette, begyűjtve így az anyagi támogatók zömét. A Magyar Nemzetiszocialista Akciócsoportok elnevezéssel 1989-ben létrehozott szervezete még családi, baráti jelleget tükrözött.¹⁸⁷ Az 1993-tól mű-

¹⁸⁷ *Veszélyességét jelezte, hogy a Nemzetbiztonsági Hivatal és a Katonai Biztonsági Hivatal együttes feljelentésére az Országos Rendőr-főkapitányság 1992 januárjában nyomó-*

ködtetett Magyar Nemzeti Arcvonal (MNA) későbbi kiképzéseinek is helyet biztosító bñnyi birtok ennek a fényes tanúbizonysága a militáns nemzetiszocialista irányzat kiépülésének.

Szabó Albert mintegy, a közvélemény felrázása céljából lépett a politikai küzdőtér emelvényére, ausztráliai emigrációból történő hazatérését követően, 1993-ban. Az addig felszín alatt tevékenykedő nemzetiszocialista szervezetek ekkor vállaltak először hangos, szervezetszerű közszereplést. A tradicionális hungarizmust hirdető első szervezete, a Világnemzeti Népuralmista Párt csak egy évet élt meg, viszont a Magyar Népjóléti Szövetség (MNSZ) már az ezredfordulóig működött. Integrációs lehetőséget jelentett, amikor Györkös Istvánt és még Ekrem Kemál Györgyöt is megnyerte az MNSZ számára, majd velük 1994-ben bejelentette a Hungarista Mozgalom újbóli megalakulását. A különböző emigrációs támogatói háttér és a tényleges tevékenység elmaradása miatt bizalmatlanság és törés alakult ki a szervezők között. A Szabó Albertet ért támadások (elsősorban Csurka István – MIÉP, majd Györkös István – MNA) mögött az a tény húzódik, hogy Szabó igyekezett elhallgatni életének azon szakaszát, amit az ausztráliai emigráció és a hazaérkezés között Izraelben töltött el...

Az ősmagyar hitvilágra hivatkozó hungarizmus újabb áramlata – a Szabó szárnyai alatt kibontakozó – Bácsfi Diána révén ismét a felszínre bukott, azonban nevezett közszereplésére immár az egész hazai nemzetiszocialista tábor bizalmatlanul tekintett, harsogva a hatóságok, vagy külföldi államok által foglalkoztatott ügynök teóriáját. Mindezekből látható, hogy a teátrális külsőségek mellett fellépő hungarista aktivistákkal szemben a lejáratás hatékony intézkedésnek bizonyulhat.

Az egyéni érdekek és a torzult személyiség érvényesülésének korlátaira világít rá az MNA további története, ugyanis Györkös bigott politikai katolicizmusból is merítő programja idegenné vált a kötetlenebb keretekre vágyó szkinhed fiatalok

zást rendelt el egy új törvényi tényállás (Btk. 139. paragrafus (2) bekezdés) alapján, „az alkotmányos rend erőszakos megváltoztatása” alapos gyanúja miatt Györkös István és hat társa ellen. Györkös lakásán házkutatást tartottak, ahol egy szovjet gyártmányú karabélyt, 500 lőszeret, katonai felszerelést és nagymennyiségű nemzetiszocialista, hungarista propagandaanyagot foglaltak le. Az eljárás végén a Győri Városi Bíróság Györkös István elsőrendű vádlottat lőfegyverrel és lőszerrel való visszaélés, valamint közösség elleni izgatás vádpontokban találta bñnösnek és marasztalta el egy év börtönbüntetésre ítélve, aminek végrehajtását ötévi próbaidőre felfüggesztette. A többi vádlott ennél enyhébb büntetést kapott.

számára, akik 1999 végén tömegesen elfordultak a szervezettől, áttérve a szubkulturális zenei (hate rock) vonal erősítésére. A kölcsönös vagdalkozások, árulások mély sebeket ejtettek e körben, amely bizalmatlanság – akár kívülről történő – erősítése akadályozza az esetleges integrációt. A bázisvesztést megtisztulásként hirdető szervezet militáns programjai, kiképzései révén szimpatizánsok, aktivisták újabb korosztályát vonzotta magához tíz esztendő alatt. A korábban megfigyelt izolációs hajlamú politikaszemlélet azonban sokak számára nem volt vonzó, így 2012-ben szakadás állt be a szervezetben. Ez az eset jelzi, ha fundamentalista jellegű elmozdulást eredményez egy vezető személyisége egy szélsőséges szervezetben, a bázis jelentős része szubkulturális értékek mentén leválasztható.

A politikai extrémizmus nemzeti radikális vonulata is tanulságos konfliktusrendszert termelt ki az utóbbi években. Az Erzsébet híd 2002-es elfoglalása idején nyílt politikai aktivitást vállalt Budaházy György aktuálpolitikai rendszerellenessége a nemzeti jelképek, külsőségek tudatos felhasználásával társult. A másik meghatározó aktivista, Toroczkai (eredeti nevén: Tóth) László által – 2001-ben – létrehozott Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom is ekkor vált szélesebb körben ismertté. A szervezetdinamika szempontjából extrovertált fázisnak tekinthető időszakban a színre lépő nemzeti radikalizmus még a bázisbővítésre koncentrált, a megszólítottak ideológiai hátterével kevesebbet törődve. A határon túli magyarság ügye – illetve annak öncélú felhasználása – kapcsán azonban Toroczkaiék összeütközésbe kerültek azon hazai nemzetiszocialistákkal (főként az MNA-val), akik gyakran az ottani magyarsággal szemben is fellépő, szlovák, vagy szerb rasszistákkal hirdettek árja egységet (a Becsület napja és más nemzetiszocialista rendezvények alkalmából).

A Magyar Gárda 2007-es megalakítása egy új, jelentős nagyságrendű militáns extrém erő színrelépését jelentette.¹⁸⁸ A sokak által párthadseregnek titulált szervezet azonban eddig nem konfrontálódott rivális nemzeti radikális csoporttal, szervezetszerű megjelenése alapvetően a romák megfélemlítését célozta. A 2009-ben felosztatott Magyar Gárda 2011-re fragmentálódott, és – ismét csak egyéni érdekek mentén – több új gárdaszervezet kezdte meg működését. A Ma-

¹⁸⁸ Több ponton vitatom az „elfogadott” elméletek álláspontjait a hazai szélsőséges szervezeti interakciókról. Lásd például: Karácsony Gergely – Róna Dániel (2010): *A Jobbik titka. A szélsőjobb magyarországi megerősödésének lehetséges okairól. Politikatudományi Szemle, XIX. évf. 1. szám, pp. 94-123.* és Filippov Gábor (2011): *A név kötelez. A szélsőjobboldal kutatásának terminológiai problémái. Politikatudományi Szemle, XX. évf. 3. szám. pp. 130-157.*

gyar Nemzeti Gárda és az Új Magyar Gárda Mozgalom – kétségbeesett bázisépítési törekvése és – rivalizálása révén tovább hígul az állomány amúgy is vitatható színvonala.

Az egyre kevesebb sikerélményt megélő gárdisták számára a 2009-ben létrehozott, mára néhány száz fős Betyársereg színrelépése jelentett újabb kihívást. Bár az éjszakai életben érvényesülő, testépítő körökben edződött társaság közös demonstrációkon történő megjelenése növelte az események propagandaértékét, a jelentősen kriminalizált szervezet tagságának fegyelmetlen és agresszív magatartása nemegyszer a szervezők eredeti szándékával szemben sült el. A 2012 augusztusában, Devecserben és Cegléden tartott demonstrációkon a Betyársereg tarjai provokatív, garázda magatartásukkal a helyi romákkal akartak konfrontálódni. Ennek eredményeként, bár a devecseri rendezvény mintegy ezer főnyi résztvevője mérsékeltebben viselkedett, a vonulás félelemkeltő jellegét élték meg a helyiek.

A gárdaszervezetek és a Betyársereg tagságának közös ellenségképe és az átfedő támogatói háttér ellenére gyakoriak az összeütközések a szervezetek tagjai között. A Betyársereg bevételei egy részét más rendezvények „védelméből” teremti elő, így terjeszkedése során a nemzeti radikális szervezetek érdekeit is sérti, ezért nemcsak, hogy rendszeresen kerül sor egyoldalú konfliktusra a Betyársereg és a Magyar Gárda utódszervezeteinek tagsága között, de Tyrityán Zsolt (a Betyársereg szóvivője) még Novák Elődöt, a Jobbik egyik alelnökét is felpofozta. A Betyársereg kriminalizált tagsága egyéni és anyagi érdekeit a nemzeti radikális jelszavak elé helyezi, így a jelentős kockázati szintet képviselő szervezet jelenléte egyben a sokak által sürgetett nemzeti radikális integráció kialakulását is akadályozza.

A szervezetközpontú szemlélet (mint objektum), valamint a várható kockázat (cselekvés) elhárításának központba emelése nemzetbiztonsági aspektusú vizsgálati módszer. A témakör elkövetői oldalú – emberi tényezőinek – áttekintése igényli még azon rendőri látásmód bevonását is, amely a jogellenes magatartás vizsgálata, tehát a törvényi tényállásba ütköztethető tevékenység különböző aspektusait is értelmezi.

A konspirált/csoportos agresszió

A tárgykörben vizsgált agressziót elkövető aktivisták meghatározó százaléka radikális, vagy szélsőséges szervezetben, annak tagjaként fejt ki büntetőjogilag releváns tevékenységét. A „magányos farkas” típusú elkövetők hatása Magyarországon a rendszerváltás óta nem tekinthető hangsúlyosnak.

A szélsőséges aktivista motivációja, moralitása és megélt élményei révén választja ki azt a csoportot, szervezetet, amelyben kiteljesedik. Ezek a közösségek egy-egy időszakban típusos magatartást folytatnak, így cselekményeik arculata is meghatározható, amely utcai ad-hoc jellegű garázda cselekményektől, önkényuralmi jelképeket ábrázoló falfirkák felfestésén át, kisebbséghez tartozó, vagy kiszolgáltatott állampolgárok (pl. hajléktalanok) tudatos támadásán keresztül, akár közszereplők, vagy intézmények elleni terrorcselekményekig terjedhet. A jobboldali extrémizmus sajátossága, hogy – még jelszavaiban sem valamely idealisztikus, pozitív cél érdekében – gyűlölet-motivált erőszakcselekményeket is végrehajt. Ez az agresszió csoportonként eltérő arculatú és nem is tekinthető állandónak. Amennyiben az egyén számára a megélt élmény nem jelenti az önkifejezés megvalósulását, átléphet radikálisabb eszközöket alkalmazó szervezetbe is. Mindez azonban a csoportok radikalizációja mentén, szervezetdinamikai szinten is kimutatható, amely az egyéni tulajdonságok kivetítődésének lehetőségét jeleníti meg, miként azt a Magyarok Nyilai Nemzeti Felszabadító Hadsereg példája is tükrözi.

Terrorizmus

Belpolitikai folyamatokra reagálva 2007 őszén színre lépett egy új szervezet, amely célzott, erőszakos akciókat elkövetve támadta a hazai nemzeti radikalizmus – általuk kiválasztott – ellenfeleit.

- 2007. október 24-én ismeretlen tettes un. Molotov-koktélt dobott Ecsődi László szocialista politikus házára. A szervezet a kuruc.info hírportálon november elején magára vállalta a cselekmény elkövetését.
- 2007. december 11-én, lakása mélygarázsában négy ismeretlen, fekete ruhát és csuklyát viselő férfi megtámadta Csintalan Sándort, a Hír TV műsorvezetőjét, volt szocialista országgyűlési képviselőt, aki súlyos sérüléseket szenvedett. December 16-án a Magyarok Nyilai Nemzeti Felszabadító Hadsereg magára vállalta a bűncselekmény elkövetését.
- 2007. december 16-án feltehetően három Molotov-koktélt dobtak Kóka János Normafánál épülő házára. Ugyanazon a hétvégén rálöttek Hiller István MSZP-alelnök házára is.
- 2008. február 8-án, Gödön, Cegléden, Dunaújvárosban, Kunhegyesen és Rácalmásán összesen öt szocialista képviselő házára dobtak Molo-

- tov-koktált. A támadások elkövetését két nappal később a Magyarok Nyilai Nemzeti Felszabadító Hadsereg magára vállalta.
- 2008. április 1-én Molotov-koktált dobtak a – Budapest, XIII. kerületi – Hollán Ernő utcai Broadway jegyirodára, amely teljesen kiégett. A támadást a csoport magára vállalta.
 - 2008. szeptember 3-án gyúlékony anyag felhasználásával megrongálták Szilvássy György, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatokat irányító miniszter lesencefalui nyaralóját. A gyújtogatást a szervezet magára vállalta.
 - 2009. januárban John Emese szabaddemokrata politikus halálos fenyegetést kapott a csoporttól, ami miatt visszalépett a ferencvárosi időközi választás második fordulójától.
 - 2009. március 6-án egy szabadszállási telephelyen egy autóbuszban robbanás történt. Ennek következtében fölötté leszakadt a garázstető egy része, amely további hat járművet is megrongált. A kár meghaladta az ötvenmillió forintot. Egy héttel később a Magyar Nemzet online-hoz eljuttatott elektronikus levélben a Magyarok Nyilai Nemzeti Felszabadító Hadsereg felvállalta a buszrobbanást.

A támadások terrorszervezet működésének sajátosságait tükrözték, az eszközhasználat a radikalizációs spirál kialakulására utalt, mivel a Molotov-koktáltól eljutottak a robbanóanyag alkalmazásáig. A cselekmények jelenségszerű, összefüggő és politikai célzatú hátterét felismerve 2008. február 11-én a Központi Nyomozó Főügyészség egyesítette a Molotov-koktélos támadások nyomozását a Kóka János SZDSZ-elnök és a Hiller István MSZP-alelnök háza elleni támadások nyomozásával. Az eseteket terrorcselekményekké minősítették át.

A Magyarok Nyilai Nemzeti Felszabadító Hadsereg nevű csoportosulás fellépése kapcsán a terrorizmus témája újra közérdeklődés tárgyává vált. Annak eldöntéséhez, hogy ezek az akciók terrorcselekménynek minősülnek-e, a bűncselekmények motívumai és céljai, az elkövetői kör szervezetségi sajátosságai, valamint a végrehajtott bűncselekmények elkövetési módja tekinthető relevánsnak. Nem elegendő ugyanis a büntetőjogi minősítés szempontjából, hogy valaki személy elleni erőszakos, közveszélyt okozó vagy fegyverrel kapcsolatos bűncselekményt kövessen el, szükséges hozzá a célzat is, ami belföldi terrorizmus esetén irányulhat arra, hogy valamely állami szervet rákényszerítsen, tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön valamit, továbbá a lakosság megfélemlítését is célozhatja. A végső cél általában a rettegéskeltés, a befolyásolás, a politikai nyomásgyakorlás.

Amennyiben több elkövető lép fel, a közösségépítő kohéziós motiváció ugyanaz a politikai ideológia, amely okból végrehajtják cselekedeteiket. Adott esetben cselekményeik célja a politikusok – elsősorban a hazaárulónak titulált egykori kormányzati politikusok és országgyűlési képviselők – megfélemlítése, egyben a közvélemény felrázása volt.

A Magyarok Nyilai Nemzeti Felszabadító Hadsereg fellépése az elkövetés módszerében is eltért a nemzetközi terrorizmus sajátosságaitól, nem alkalmaztak öngyilkos merénylőket, nem ejtettek tűzokat, sem anyagi javak hatalomba kerítése, sem pénzkövetelés, vagy szabad eltávozás fejében. Ezek helyett gyakoriak voltak a gyújtogatások, a fegyveres, pokolgépes támadások, de a bombák többnyire kezdetleges alapanyagokból készültek.

A Magyarok Nyilai-ügy büntetőjogi szempontból különleges, mert Magyarországon először fordult elő, hogy a nyomozó hatóság egy feltételezett hazai terror szervezet és az általa elkövetett terrorcselekmények okán lépett fel.¹⁸⁹ Azért „feltételezett”, mert a csoport létezéséről már tudtak, működése azonban még a bűnüldöző szervek számára sem volt tisztázott. Felmerült ugyanis, hogy több különböző személy egymástól függetlenül követte el a bűncselekményeket, majd azokat a szervezet nevében felvállalta. Ne feledjük, hogy 2006-2007 során hány fantomszervezet nevében elkészített fenyegető üzenetet juttattak el a médiához – az anonimitásukhoz ragaszkodó – tényleges aktivitást nem vállaló szélsőségesek!

Ha a jogerős bírósági ítélet alapján bebizonyosodik, hogy a szervezethez köthetőek az elmúlt időszak terrorcselekményei, az – függetlenül a veszély tényleges mértékétől – minőségi változást jelent, mégpedig azt, hogy az egyéni elkövetők után megjelent Magyarországon is a szervezett formájú politikai terrorizmus.¹⁹⁰ Azt azonban, hogy ez egyet jelent-e a Magyarok Nyilai Nemzeti Felszabadító Hadsereggel, s ha igen, vajon kizárólag a jelenlegi gyanúsítottak köréhez kapcsolható-e, nem tudható – egészen a jogerős ítéletek megszületéséig.¹⁹¹ Amennyiben Budaházy bűnössége beigazolódik, akár életfogytig tartó börtönbüntetéssel is sújthatják, amely – paradox módon – újabb terrorkihívást is dimenzionál.

¹⁸⁹ Boross Zsigmond: *Extrémizmus – terrorizmus. (T)error & Elhárítás. 2013. 1. szám alapján.* http://tek.gov.hu/tt_pdf/2013/BorossZsigmond_Extremizmus_terrorizmus.pdf.

¹⁹⁰ *Mindez alátámasztja Katona Béla ny. ezredes korábbi helyzetértékelésének helyességét*

¹⁹¹ www.jogiforum.hu/hirek/21545

A terrorcselekményig ívelő egyéni és szervezeti szintű radikalizáció elleni fellépés során keletkezett több évtizedes tapasztalat, valamint a hazai szélsőség profilja alapján középtávon az Alkotmányvédelmi Hivatal, valamint a Terrorelhárítási Központ várhatóan új kihívásokkal néz majd szembe. A társadalom által elvárt hatékonyság azonban kizárólag a – célszemélyek környezetében kialakított – humán alapú információgyűjtő, valamint elemző-értékelő képesség optimalizálásával és a hatáskörrel és illetékességgel bíró szervek komplex együttműködése által valósulhat meg.

Államellenes bűncselekmények

Tekintettel a magyarországi extrémizmus terror, valamint terror-jellegű cselekményéhez kapcsolódó előtörténetének megfigyelt sajátosságaira, középtávon az állam elleni bűncselekmények potenciális veszélyével is számolni kell.

Az 1990-es években a hazai nemzetiszocialista erők felől érkezett két alkalommal fenyegetés az alkotmányos berendezkedést támadva. A felderítési információk szerint – miként már láttuk - 1992-ben Győrökös István néhány követőjével fegyveres szervezkedésbe kezdett ennek érdekében, 1997-ben pedig Ekrem Kemál György már társadalmi bázisra (gazdatüntetés) épülve tervezte rendkívüli állapot kieroszakolását, amely során – a köznyugalom megzavarása érdekében – terrorcselekmények elkövetését is szükségesnek tartotta.¹⁹²

A közélet nyugalmanak megzavarása, különleges jogrendű állapot helyzetének kieroszakolása az utóbbi bő évtizedben a nemzeti radikális erők „titkos” programjában szerepelt. Budaházy György 2002-ben az Erzsébet híd lezárásával, majd a 2006-os zavargások idején Budapest tervezett blokádjával igyekezett az alkotmányos berendezkedés egészét fenyegető törekvéseit tömegmozgalom keretei között megvalósítani. Személyének kiemelt fontossága a Magyarok Nyilai Nemzeti Felszabadító Hadsereg immár terrorcselekményként minősített tevékenységével kiegészítve nyerhet komplex értelmezést.

A szélsőséges cselekmények dinamikájának elemzése során kirajzolódott, hogy a cselekvékenységben szenvedő fanatikus egyéni kudarcra után közösségekben kiteljesedve próbálja „küldetését” beteljesíteni, de ha azzal szembesül, hogy céljait így nem érheti el, akkor kiemelt kockázatú eszközöket is kész alkalmazni. Egy-egy korábban meghatározó szerepű aktivista teljes körű feltérképezése, tevékenységének folyamatos nyomon követése, szerepvállalása folyamatos és sza-

¹⁹² Boross Zsigmond: *Extrémizmus – terrorizmus. (T)error & Elhárítás. 2013. 1. szám alapján.* http://tek.gov.hu/tt_pdf/2013/BorossZsigmond_Extremizmus_terrorizmus.pdf.

kaszos módosulásának felismerése számos tapasztalattal szolgált. Kimondhatjuk, hogy az a szélsőséges, akinek a személyiségében cselekvéskényszer, alacsony moralitás és erőszakosság egyaránt kimutatható, ha csatlakozik egy kudarcot valló szervezethez, akkor a sikertelenséggel szembesülve egyénileg – legfeljebb néhány követőjével – erőszakos cselekmények elkövetésére vállalkozhat. Részéről terrorjellegű aktivitás nagy valószínűséggel várható. Ehhez a megállapításhoz elengedhetetlen egy személyiségkép megalkotása – szakpszichológus bevonásával –, amely biztosíthatja az események és magatartás ismeretében az egyénhez kapcsolódó kockázati szint reális meghatározását. Az előzményismeretek birtokában a vizsgálathoz szükséges a felhasználandó, pszichológiai és cselekvésközpontú szemlélet célirányosságának érvényesítése.¹⁹³

A nyílt/egyéni agresszió – gyűlölet-bűncselekmények

A kiemelt súlyú bűncselekmények bekövetkezése előtt indikátorként vizsgálandók azok a cselekmények, amelyek a jobboldali extrémizmus ideológiájához kapcsolódóan valamely kisebbségi csoporthoz való vélt, vagy tényleges tartozás következtében támadják a sértetteket. Ezen felismerés alapján figyelmet érdemel, hogy a gyűlölet-bűncselekmények száma Magyarországon 2011-2012 között ugrásszerűen megnőtt: 125→206.¹⁹⁴ A gyűlölet-bűncselekmények tényállásonkénti megoszlása is megváltozott. Közösség elleni izgatás gyanúja alapján 54 (előző évben: 26), önkényuralmi jelkép használata gyanúja alapján 70 (60), míg közösség tagja elleni erőszak gyanúja alapján 82 (36) eljárás indult 2012-ben.¹⁹⁵

¹⁹³ Az 1920-as évek végén, a „nagy gazdasági világválság” időszakában amerikai pszichológiai, majd politológiai iskola vizsgálta az egyén és közösség kudarc hatására bekövetkező viselkedés- (behavior) változását. A behavioristák szerint az értelmezett magatartás modellezhető. Egy hazánkban kevésbé ismert kutató, Eric Hoffer zseniális meglátásait foglalta össze a szélsőségek kapcsán.

¹⁹⁴ Az Országos Rendőr-főkapitányság 2012-től vizsgálja tényállásonként a gyűlölet-bűncselekmények alapján kezdeményezett büntetőeljárásokat. Az évről-évre kiteljesedő vizsgálatok egyrészt támogathatják a nyomozások hatékonyságát, másfelől egy társadalmi felvilágosító programmal kiegészülve azok visszaszorítását is eredményezhetik.

¹⁹⁵ *Előzmények: Boross Zsigmond Attila: A gyűlölet-bűncselekmények aktuális magyarországi helyzete, Belügyi Szemle, 2013. 12. szám, pp. 5-19.*

Közösség tagja elleni erőszak (Btk. 174/B. §¹⁹⁶) gyanúja alapján 82 (előző évben 36) büntetőeljárás (mintegy 125%-os növekedés!) indult. A nyomozások elrendelésére általában azért került sor, mert a cigány, zsidó, afrikai, homoszexuális stb. sértettek az esti, illetve éjszakai órákban az utcán, megállóban, parkban, söröző előtt stb. szidalmazták, bántalmazták. Országosan a legjelentősebb kihívásként megjelenő cselekmények alapvetően a magyar és a roma etnikumú lakosság tagjai közötti konfrontációk során valósulnak meg, azonban egyedi esetek további relációkat is megjelenítenek.

Az emberi tényező szerepe ennél a tényállásnál is szembetűnő. Az extrém jobboldal ideológiája és a nemzetiségi türelmetlenség csoportos szinten aktivizálja az elkövetőket. Mivel akár közösségi méretekben is észlelhető a cselekményeket megelőző konfliktushelyzet, a konszolidáció érdekében elengedhetetlen a társadalmi csoportokat megszólítani képes mediátorok alkalmazása. A rendvédelem bűnmegelőzési lehetőségei leginkább a felvilágosító és tájékoztató tevékenység révén mutathatók ki.¹⁹⁷

Közösség elleni izgatás gyanúja alapján (Btk. 269. §) 54 (előző évben 26) büntetőeljárás (mintegy 100%-os növekedés!) indult. A korábban észlelt jelenségek mellett több jel is utalt arra, hogy a nemzetiségi türelmetlenség területén elmozdulás várható. A cselekmények elkövetői oldalának vizsgálata alapján megállapítható volt, hogy az Internet által biztosított anonimitás, valamint a fórumokhoz, hírportálokhoz történő csatlakozási lehetőség mérsékelt intellektusú személyekre is aktivizáló jelleggel hat. Így azok is véleményformáló szerepet játszhatnak, akik korábban – képességeik alapján – nem jutottak kommunikációs csatornához. Keresőszavas kontroll alkalmazása monitorozási lehetőséget biztosít az illetékes szervek számára az elkövetők kiszűrésére.

Önkényuralmi jelképek használata gyanúja alapján (Btk. 269/B. §) 70 (előző évben 60) büntetőeljárást (mintegy 15%-os növekedés) kezdeményeztek.¹⁹⁸ A fővá-

¹⁹⁶ A vizsgált időszakban, 2012-ben még nem lépett életbe az új Btk. (Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény). Mivel az 2013. július elsejétől hatályos, a korábbi jogszabályi (Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény) tényállásnak megfelelő hivatkozások szerepelnek a gyűlölet-bűncselekmények vonatkozásában.

¹⁹⁷ E vonulaton azonban ismét csak az államot – itt a Rendőrséget – képviselő személy emberi (képzettség, fellépés stb.) képességeinek meghatározó szerepe emelhető ki.

¹⁹⁸ Bár az elkövetési magatartás lényegesen eltér az előzőekben tárgyaltaktól, az elkövetői körben kimutatható átfedés – a jelenségszintű értékelés érdekében – indokolja a tényállás témába emelését.

rosban indított nyomozások elrendelésére az esetek túlnyomó többségében azért került sor, mert az ismeretlen elkövető(k) a közterületi tárgyakra (jegykiadó automata, különféle reklámfelületek, hirdetésmények, emlékmű, játszótér csúszdája stb.) filctollal, festékkel horogkeresztet rajzolt(ak). Országos szinten az oktatási intézményekben, rongálással megvalósított magatartás gyakorisága volt megfigyelhető.

Az új jogszabály hipotézisében szereplő köznyugalom megzavarásának alkalmasága viták tárgyát képezheti a közeljövőben, ugyanis sértetti, vagy egyéb – alapvetően politikai – érdekek mentén motivált csoportok aktivizálódása várható minden olyan jelentősebb demonstrációhoz kapcsolódóan, amely alkalmával önkényuralmi jelképeket vonultatnak fel.

Az önkényuralmi jelkép használata bűncselekmény elkövetői között korábban domináltak azok a középiskolások, akik csalódottságukat, indulatukat a közvélemény által leginkább elutasított jelképek, demonstrálásával élték ki. Mivel cselekményeik helyszíne alapvetően az oktatási intézmények területére koncentráldott – és leginkább kis értékű rongálásban valósult meg – aligha bírt társadalmi veszélyességgel. A továbbiakban emiatt a meggondolatlan fiatalok ellen vélhetően már nem is indul büntetőeljárás.

A reagáló-képesség humán feltételrendszere

Az emberi tényező kiemelt szerepe a nemzetbiztonsági szervek állománya vonatkozásában is elsődleges szempont. A motivált, egyre felkészültebb, szervezeti és eszközháttérrel rendelkező extrém aktivistákkal, valamint a tárgykörbe tartozó bűncselekmények elkövetőivel szemben csak hasonló képességű állami oldal veheti fel eredményesen a küzdelmet. Ehhez egyéni és közösségi szinten is a legjobbak hadra fogására van szükség a nemzetbiztonság (és rendvédelem) területén, amely elitszemlélet pozitív társadalmi szintű hatást, elfogadást is gyakorolhatna.

Ezen szempont már a feladatkörre alkalmas, vagy később alkalmassá váló fiatalok rekrutációja során elsődleges és tudatos szempontként kell, hogy érvényesüljön. A pályaalakmassági, felvételi elbeszélgetések során a társadalmi kérdések iránt érzékeny jelentkezőket ki lehet emelni, irányukba további speciális feladatokat megfogalmazva. Nem érdemes azonban csak várni a jelentkezőkre, a rendvédelmi szervezeteknek is fokozottabban kell élniük a modern munkaerő-gazdálkodás eszközeivel. A felsőfokú oktatási intézményekben – tanárképző főiskolákon, egyetemeken bölcsész karain – jelentős számban tanulnak hasznosítható

társadalomtudományi ismeretanyaggal felvértezett hallgatók, akik egy mozgalmasabb hivatás reményében nyitottak a nemzetbiztonsági szakterület irányába. Az extrémizmus elleni sikeres fellépés érdekében kimondottan hasznosnak bizonyult történelmi, politológus, szociológus előképzettség természetesen nemzetbiztonsági, bűnügyi stb. szakismeretekkel – és tapasztalattal – kiegészülve szellemi fölényt biztosíthat a célszemélyekkel szemben. A motivált, jól vezetett, irányított és eszközökkel (lehallgatás, figyelés stb.) megfelelően ellátott munkatársak az egyre jelentősebb nyomással szemben is sikerrel vehetik fel a küzdelmet. Tekintettel mindezekre, belügyminisztériumi szintről kiinduló szervezett, hosszú távú humánpolitikai intézkedéssorozat (káderpolitika) bevezetése révén biztosítható a potenciális munkatársak megszólítása, szűrése, az alkalmasak kiválasztása a politikai szélsőséget sikeresen korlátozó nemzetbiztonsági, valamint a sztereotípiákat elutasító rendőri állomány kialakítása érdekében.

Ahol a gyűlölet-bűncselekményekkel, majd államellenes bűncselekményekkel, terrorcselekményekkel szemben a rendvédelmi szervek nyílt, illetve a nemzetbiztonsági szervek konspirált tevékenysége eléri korlátait, ott indokolt segítő állampolgárok megszólítása. A Gyöngyöspatán 2011-ben kialakult válsághelyzet költséges (mintegy 250 millió forintra tehető rendőrségi biztosítása) és elhúzódó kezelése a felderítés és megelőzés fontosságára hívja fel a figyelmet. A konfrontálódó társadalmi csoportok konszolidálása érdekében kizárólag hiteles és jól felkészült mediátorok bevonása lehet célravezető.

A társadalom felnőtt – és a problémakör iránt érdeklődő – rétege a tömegtájékoztató- és kommunikáció széles eszközparkjának bevonásával megszólítható. A közösség elleni uszítás¹⁹⁹ gyakori megvalósítási helyszínékként regisztrált Internet a rendvédelmi szervek számára is kommunikációs csatornaként használandó.²⁰⁰ A médiafigyelés tevékenységének kiteljesedéseként a radikalizálódó hírportálokon, fórumoldalakon rövid tanulmányokkal, hozzászólásokkal mintegy moderálni, a szélsőséges, befolyásoló propagandát, lejártni, kiszorítani is lehet. Mindez azonban a korábbiakban bemutatott képzett és motivált állomány alkalmazását igényli.

¹⁹⁹ Új Btk. (a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény) 332. §

²⁰⁰ Az Amerikai Egyesült Államokban létrehozott Terrorizmusellenes Kommunikációs Stratégiai Központ eredményesen szólítja meg a radikalizáció útján elindult fiatalokat, és tarja őket a jogkövetők táborában. Lásd: Richard Lebaron: Counter Extremism Online. Magyar Rendészet. 2012. különszám.

Összegzés

Az államellenes és terrorcselekmények, valamint az ideológiai – érzelmi alapú gyűlölet-bűncselekmények hátterében kimutatott egyéni karakter, a személyiség szerepe meghatározóbb, mint sok más bűncselekmény esetében. Az extrémizmus iránt nyitott személyek világnézete gyűlöletalapú, az érvényesülés útja a rivalizálás és konfrontációk egyéni, majd szervezeti szintű jelenlétét tükrözik az utóbbi huszonöt év jelenségeinek tapasztalata alapján. A személyiségtorzulás folyamata egyben a radikalizáció magyarázataként is szolgál. Az elkövetői (és potenciális elkövetői) oldal vizsgálata, a látens kockázati jelenségek, folyamatok feltárása ezért a társadalmi szintű deviancia visszaszorítását, a nemzetbiztonsági (és rendvédelmi) szervek fellépésének sikerességét is eredményezheti.

Mindehhez azonban elengedhetetlen, hogy – az eddigi szemléletet meghaladva – célirányos állományépítés jellemezze a szakterületet. A titkos – rendvédelmi szerveknél „együttműködő” – kapcsolatrendszerbe bevonhatók azon radikális politikai gondolkozású állampolgárok, akik az államellenes és terrorcselekményeket elutasítják. Miként a gyakorlat igazolta, még a hivatásos állományban történő foglalkoztatás számára is érdemes megnyerni a legnyitottabb, legképzettebb – megbízható – aktivistákat. Az új közösség megélése, a hivatásos tisztii felelősség élménye feltétlen lojalitást, megkérdőjelezhetetlen identitást képes biztosítani a korábban helyüket kereső nemzeti radikális fiatalok számára.

Amíg napjainkban a szervezatközpontú szemlélet a problémákra értekezletek szervezésével és munkacsoportok létrehozásával próbál válaszokat megfogalmazni, addig az eredmény-centrikus vállalatműködtetés „fejvadász” gyakorlata a megfelelő embereket rendeli az adott problémák megoldására. A megújulás érdekében a civil oldal erőforrás-elszívó hatására – első lépcsőben – a belső források feltárása és feladat-centrikus koncentrálása, majd a társadalom hasznos tagjainak megszólítása és megnyerése lehet a nemzetbiztonsági szakterület válasza.

A vizsgálat alapján látható, hogy a jelenleg egységes belügyminisztériumi irányítás alatt működő szervek munkája milyen szinten épül egymásra, és mennyire egészíti ki azt egy egészé, amit társadalmi béke megóvásának nevezhetünk. A példaként elemzett kockázatok viszont egyértelműsítik, miszerint az ebben szerepet vállaló szervek számára kiemelt feladat, hogy megtalálják a megfelelő képességekkel rendelkező munkatársakat a motivált és egyre képzettebb ellenfelekkel szemben. Mindez az alapja, hogy már középtávon a belső folyamatokat, az extrémizmus – valamint elkövetőik – lélektanát ismerő, a hivatali hozzáállást meghaladó elkötelezettséggel, hivatástudattal rendelkező nemzetbiztonsági (és rendvédelmi) szakembergárda épülhessen ki.

Felhasznált irodalom

1. BOROSS Zsigmond: Extrémizmus – terrorizmus. (T)error & Elhárítás. 2013. 1. szám
http://tek.gov.hu/tt_pdf/2013/BorossZsigmond_Extremizmus_terrorizmus.pdf.
2. BOROSS Zsigmond Attila: A gyűlölet-bűncselekmények aktuális magyarországi helyzete. Belügyi Szemle, 2013. 12. szám, pp. 5-19.
3. ERIC HOFFER: A fanatizmus természetrajza; Bp., Bagolyvár Kiadó. 1999.
4. FILIPPOV Gábor: A név kötelez. A szélsőjobboldal kutatásának terminológiai problémái. Politikatudományi Szemle, 2011. XX. évf. 3. szám. pp. 130-157.
5. KARÁCSONY Gergely – RÓNA Dániel: A Jobbik titka. A szélsőjobb magyarországi megerősödésének lehetséges okairól. Politikatudományi Szemle, 2010. XIX. évf. 1. szám, pp. 94–123.
6. DR. KOVÁCS Gyula: Néhány ajánlott kriminálmódszerek szempontra az úgynevezett gyűlölet-bűncselekmények nyomozásához. Magyar Bűnüldöző. 2011. 2. szám. pp. 24-38.
7. Hát milyen cigány vagyok én egyáltalán?
<http://mno.hu/interju/forgacs-istvan-hat-milyen-cigany-vagyok-en-egyaltalan-1063697>
8. Ha Ti vagytok a cigányok, nem tartozom köztük
http://www.romnet.hu/hirek/2011/10/10/ha_ti_vagytok_a_ciganyok_nem_tartozom_kozetek
9. RICHARD LEBARON: Counter Extremism Online. Terrorizmus és demokrácia a XXI. században. Nemzetközi tudományos konferencia. 2011. szeptember 29-30. Magyar Rendészet. 2012. különszám. pp. 26-31.
10. TÁLAS Péter (szerk.): Válaszok a terrorizmusra; Stratégiai Védelmi Kutató Intézet, 2002.
11. UTASI Judit: A gyűlölet-bűncselekmények elemzése – esettanulmányok I. Belügyi Szemle. 2012. 1. szám. pp. 5-32.
12. UTASI Judit: A gyűlöletbűnözés háttere.
http://j1.wplanet.hu/attachments/082_Utasi%20Judit%20A%20gy%C5%B1%20b%C5%B1n%C3%B6z%C3%A9s%20h%C3%A1tt%C3%A9re.pdf
13. Az erőszak leküzdése és az integráció elősegítése, Romák elleni erőszakos incidensek helyszíni vizsgálata Magyarországon. Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet Demokratikus Intézmények és Emberi

Jogok Hivatala által 2010. június 15-én kiadott Addressing Violence, Promoting Integration – Field Assessment of Violent Incidents against Roma in Hungary című jelentésének nem hivatalos magyar fordítása.

14. Romák, szintók és a rendőrség: Bizalomépítést és megértést elősegítő jó gyakorlatok. A Stratégiai Rendőri Ügyek Osztályának Kiadványai sorozat 9. kötete

Honlapok, hírportálok:

www.kuruc.info.hu,
www.hunhir.hu
www.alfahir.hu
www.szentkoronaradio.com
www.barikad.hu
www.gardamozgalom.com
www.antidogma.hu
www.jovonk.info
www.hidfo.net
www.suttogo.hu
www.gyuloletellen.hu
www.romnet.hu